

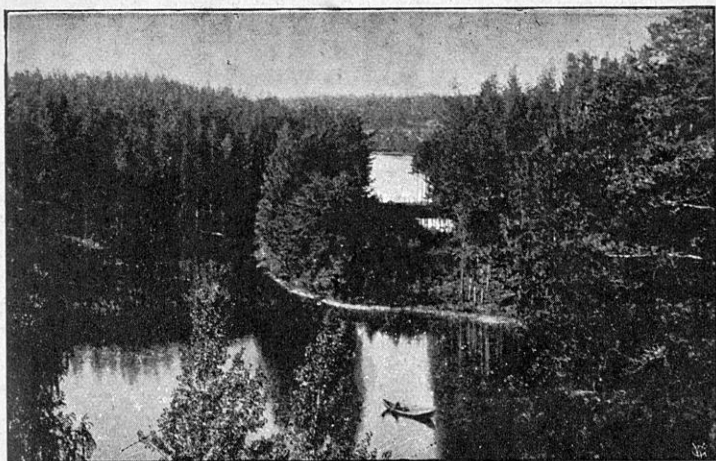
R. HULT & P. NORDMANN.

FOLKSKOLANS
GEOGRAFI

ANDRA, OMARBETADE UPPLAGAN

AF

P. NORDMANN.

HELSINGFORS 1900.
SÖDERSTRÖM & C:o,
FÖRLAGSAKTIEBOLAG.

Pris 1 mk 25 p.

R. HULT & P. NORDMANN.

FOLKSKOLANS
G E O G R A F I

ANDRA OMARBETADE UPPLAGAN

UTGIFVEN AF

P. NORDMANN.

HELSINGFORS,
SÖDERSTRÖM & C:o
FÖRLAGSAKTIEBOLAG.

HELSINGFORS,
J. SIMELI ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,
1900.

Inledande geografisk kurs.

Väderstrecken. Den tid på dagen, då solen står högst på himmelen, kallas middag. Solen befinner sig då åt det håll, som kallas **söder**.

Gå ut en solklar middagsstund. Vänd ryggen mot solen. Du ser din skugga på marken. Den är kortare än tidigare och senare på dagen. Den ligger utsträckt mot **norr**. Räck din vänstra arm rätt ut åt sidan. Den pekar mot **väster**. Räck ut din högra arm åt motsatt håll. Den pekar mot **öster**.

Norr, söder, öster och väster kallas de fyra **väderstrecken**. Äfven andra väderstreck finnas. Midt emellan norr och öster är **nordost**. Midt emellan norr och väster är **nordväst**. Midt emellan söder och öster är **sydost**. Midt emellan söder och väster är **sydväst**.

Kompassen, som visar väderstrecken, är en god vägvisare både till lands och vatten.

Stjärnhimmelen. Oräkneliga **stjärnor** tindra i den klara natten. De se ut som små ljusa punkter, men de äro stora solar. De befinna sig obegripligt långt från oss. Därför se de så små ut. De slockna icke till dagen, men de blifva osynliga, när luften blir lika ljus som de.

Stjärnorna äro ojämnt strödda ut öfver himlahvalfvet. Ett band af otaliga små stjärnor sträcker sig öfver hela himmelen. Det är **Vintergatan**.

Polstjärnan lyser högt på himmelen rätt i norr. Hon ensam tyckes stå stilla, medan alla andra stjärnor långsamt skrida framåt i kretsar omkring henne. Timme

efter timme stiga nya stjärnor upp öfver synranden i öster och andra försvinna i väster.

Men några stjärnor gå sina egna vägar. De lysa en årstid starkare, en annan svagare. De kallas **planeter**. Sådana äro **Venus** och **Mars**. De äro inga solar. De hafva intet eget ljus. De äro jordar och belysas af vår sol likom vår jord.

Stjärnorna falla ej ned. **Stjärnfallen** uppstå, då glödande stenar irra i luften.

Solen och månen. **Solen** är ett glödande klot. Den är ofantligt mycket större än hela jorden. Dess stora afstånd från jorden gör att den dock ser liten ut.

Solen gifver jorden ljus och värme. Om morgonen går solen upp öfver den östra delen af synranden. Medan den skrider mot söder, stiger den allt högre på himmelen. När den kommit rätt i söder, börjar den åter sänka sig. Om kvällen går solen ned under den västra delen af synranden. Om natten fortsätter den sin färd under horisonten åt norr och öster, till dess den åter visar sig och framkallar morgonen.

Middagstiden står solen olika högt under olika årstider. Vid midsommar stiger den högst. Då äro dagarna längst och nätterna kortast. Vid jultiden står den lägst. Då äro dagarna kortast och nätterna längst.

Ett solhvarf från midvinter till midvinter är ett **år**.

Månen åtföljer troget jorden under dess vandring genom rymden. Den är mycket mindre än jorden. Den är ett klot af bara berg. Den lyser icke själf. Dess bleka ljus är en återglans från solen. Vi se blott månens belysta sida. Därför visar den sig än full, än half, än som en skära, allt efter dess växlande ställning till solen. Ett månhvarf från ny till ny är en **månad**.

Jorden. Likasom alla de andra himlakropparna är jorden ett **klot**. Man har uppmätt dess form och storlek. Man har rest jorden rundt. Man har vid månför-mörkelser sett jordens runda skugga falla på månen.

Jordklotet sväfvar fritt i rymden utan något stöd. Det snurrar hvarje dygn ett hvarf rundt. Däraf uppkomma **dag** och **natt**. Det är dag på hvarje punkt af det solbelysta halfklotet samt natt på de ställen, som äro i skuggan.

Solens dagliga vandring på himmelen är endast skenbar. Det är jorden, som rör sig; solen står stilla. Vi möta solen i öster och förlora den ur sikte i väster. Alltså snurrar jorden rundt från väster mot öster.

Den linje, kring hvilken jorden snurrar, kallas dess **axel**. Dess ändpunkter på jordytan kallas jordens **poler**. Nordpolen pekar alltid mot Polstjärnan.

Jorden har ännu en annan rörelse. Den går i en vidsträckt bana ett hvarf kring solen på ett år. —

Läran om jorden kallas **geografi**.

Globen är en förminskad bild af jordklotet. Haf och länder synas bredvid hvarandra såsom de i verkligheten befinna sig. Globens yta är lika buktad som jordens. Sväng globen motsols, så åskådliggör detta, hur jorden rör sig kring sin axel.

På **kartan** afbildas en del af jordytan. Man ser där allt såsom det synes för en fågel högt i rymden. Allt som står upp öfver marken eller öfver vattnet synes utplattadt. Kartan lär oss att känna landens och vattnens former. Vi kunna äfven på kartan mäta afståndet mellan tvenne orter. På kartan kan man finna vägen från ett ställe till ett annat. En god karta är den bästa vägvisare.

På globen och kartan synes ett nät af linjer. Med tillhjälp af dem bestämmer man länders och orters lägen. Midt

emellan polerna är dragen en stor cirkel, som kallas **ekvatorn**. Jämsides med denna finnas 90 **breddgrader** på norra halfklotet och 90 breddgrader på södra halfklotet. Afståndet mellan tvenne breddgrader är 111 km. De parallelkretser, som befinna sig $23\frac{1}{2}$ grad norr och söder om ekvatorn, kallas **vändkretsar**. De kretsar, som äro på ett lika långt afstånd från polerna, benämnas **polcirklar**.

Meridianer äro de linjer, som är dragna från pol till pol likasom trådharfven i ett nystan. De kallas äfven **längdgrader** eller **middagslinjer**, emedan alla de orter, hvilka ligga under samma längdgrad, hafva middag samtidigt.

Luften. Jordklotet omgifves af **luften**. Luften är en osynlig gas, en blandning af **kväfve** och **syre**. Människan, djuren och växterna behöfva syre för att kunna lefva. Vi intaga luft, då vi andas.

Solstrålarna gifva sin värme åt marken, vattnet och de lefvande varelserna. Luften uppvärmes vid beröringen med marken och vattnet. Därför är landtluften om sommaren varmare än hafsluften. Därför är äfven luften varmast nära jordytan och kallare på större höjd öfver jorden. Högt uppe råder en ständig köld.

När vatten torkar, förvandlas det till en gas (vattengas) och blandar sig med luften. Då den fuktiga luften afkyles högt öfver jorden, uppstå **moln**. Från molnen komma regn, snö och hagel.

Vinden är luftens rörelse. En stark vind kallas **storm**. En stark storm kallas **orkan**. Vinden är mycket nyttig. Den blandar hafvets milda luft med landets, som är kall om vintern och het om sommarn.

Klimat kallas luftens allmänna beskaffenhet i ett land. **Väderlek** kallas luftens tillfälliga beskaffenhet på en ort.

Hafvet. **Hafvet** betäcker tre fjärdedelar af jordens yta. Endast en fjärdedel består af land. Hafvet är ett. Landmassorna sticka upp därur som stora öar. Därför kan man segla rundt om jorden.

Men landet afdelar dock världshafvet i tre stora vattenytor, hvilka kallas **oceaner**. De äro **Stora Oceanen** eller **Stilla Hafvet**, **Atlantiska Oceanen** och **Indiska Oceanen**. Den norra delen af Atlantiska Oceanen kallas **Norra Ishafvet**. Den södra delen af Stora Oceanen kallas **Södra Ishafvet**. De två Ishafven betäcka de kallaste delarna af jorden. De öfriga oceanerna äro isfria.

Hafvets vatten går ständigt i **vågor** eller **dyningar**. Det strömmar fram från trakt till trakt såsom blodet i ådrorna. Genom **hafsströmmarna** föres varmt vatten till kalla trakter och kallt till de varma hafven. Därigenom fördelas värmen jämnare öfver jorden. En varm hafsström är **Golfströmmen**. Den går genom Atlantiska Oceanen och medför värme ända till vårt land.

Världshafvet är ofantligt djupt. De djupaste bottenarne ligga mera än 9 kilometer under ytan. I hafvet finnas många slags växter och djur. Hafsvattnet är saltigt; det ger oss koksalt.

Fastlandet. Atlantiska hafvet och Norra Ishafvet skilja **Gamla världen** i öster från **Nya världen** i väster. Till hvardera landgruppen hör en stor landmassa och otaliga öar. Genom medelhaf sönderskäras landmassorna i stora stycken, som kallas **världsdelar**.

Gamla världen består af **Asien**, **Afrika** och **Europa**. Till Gamla världen hör dessutom en stor ö, som räknas såsom en särskild världsdel, **Australien**.

Nya världen eller **Amerika** består af två delar: **Nordamerika** och **Sydamerika**. Dessa förenas genom det smala **Panamà näset**.

Världsdelarna ligga närmast hvarandra omkring norra delen af Atlantiska Oceanen och Norra Ishafvet. Där mötas Europa, Asien och Nordamerika. Åt Stora Oceanen till och Södra Ishafvet ligga världsdelarna långt åtskilda.

Om man betraktar jordgloben från olika sidor, finner man, att nästan allt fastland är samladt å en sida. Den sidan af jorden kallar man **landhalfklotet**. Den motsatta sidan kallar man **vattenhalfklotet**. Europa ligger nästan midt på landhalfklotet.

Människorna. På jorden bo 1500 miljoner människor. Människan uthärdar köld och hetta, torka och fukt. Därför har hon kunnat bosätta sig i nästan hvarje land.

I de olika trakterna hafva människorna blifvit mycket olika hvarandra. De skilda hufvudgrupperna kallar man **raser**. I midten af landhalfklotet bo de ljusaste folken, i utkanterna de mörkaste. I midten af landhalfklotet bo de, som ha det finaste svallande håret, i utkanterna de, som hafva det krusigaste och tofvigaste. I midten af landhalfklotet bo de, som hafva den största pannan och den minsta munnen, i utkanterna de, som ha den kleinaste pannan och den mest framstående munnen. I midten bo de mest bildade, i utkanterna de råaste människorna.

Från Atlantiska hafvet till Ganges bor i Europa, Asien och norra Afrika den **ariska rasen**. Den har ljus hy, lockigt hår och rik skäggväxt.

I det öfriga Asien utom i den heta södern bor den **mongoliska rasen**. Den har gul hy, rakt hår och sneda ögon.

I sydöstra Asien och på Stora Oceanens öar bor den **malajiska rasen**. Den har brun hy, svart, rakt hår och svag skäggväxt.

I Amerika bor den **indianska rasen**. Den har rödbrun hy, långt, svart, rakt hår, smal panna, utstående käkar och nästan ingen skäggväxt.

I Afrika, söder om Sahara, och i Australien bo **neger-raserna**. De hafva brunsvart eller gulsvalt hy, knollrigt hår, låg, bakåtlutad panna, platt näsa, framskjutande käkar och nästan ingen skäggväxt.

Ariska rasen har från Europa spridt sig till alla världsdelar och utgör nu största delen af befolkningen i Amerika och Australien.

I. EUROPA.

Läge och hufvuddelar. Europa är en liten världsdel, men genom sitt fördelaktiga läge, sina kunniga folk och sina mäktiga riken viktigare än alla de stora.

Europa är förenadt med Asien i öster. I söder är det skildt från Afrika genom det smala **Medelhafvet** och från Amerika i väster genom Atlanten. I norr gränsar Europa till Norra Ishafvet. **Uralbergen, Uralfloden, Kaspiska hafvet** och högfjället **Kaukasus** ligga utmed gränsen mot Asien.

Europa är mera inskuret af hafvet än någon annan världsdel. Det består af en stor östlig del, den **Östeuropeiska slätten**, och två halföar, den **Nordeuropeiska** och den **Västeuropeiska halfön**, samt många öar. **Östersjön** skiljer de två halföarna åt. **Svarta hafvet** skiljer den Västeuropeiska halfön från Asien. **Finska viken** och **Hvita hafvet** skilja den Nordeuropeiska halfön från Östeuropa. **Finland** är en del af denna halfö, **Skandinavien** en annan och **Kolahalfön** en tredje.

Den Västeuropeiska halfön är rikligare försedd med omväxlande berg och dalar, höga och låga slätter, stora

vikar och halföar än någon annan lika stor del af jorden. Tre stora halföar skjuta ut ifrån denna mot söder: **Balkanhalfön**, **Apenninhalfön** och **Pyreneiska halfön**. De kallas tillsammans **Sydeuropa**. Resten af Västευropeiska halfön benämner man **Mellaneuropa**.

Europas klimat mildras af den varma Golfströmmen och af de västliga vindar, som större delen af året blåsa öfver landet. Det är en lyckligt lottad världsdel, rik på hamnar och segelbara floder, bördiga fält och bergens skatter. Den bebos af jordens mest kunniga och skickliga folk.

Vikar, sund och öar. Väster om **Jylländska halfön** utbreder sig **Nordsjön**. Detta haf står genom **Skagerrack**, **Kattegatt** samt de tre smalare sunden **Öresund**, **Stora Bält** och **Lilla Bält** i förening med **Östersjön**. Dess tre förgreningar äro **Bottniska viken**, **Finska viken** och **Riga viken**. **Engelska kanalen** förbinder Nordsjön med Atlanten och den öppna **Biscaya bukten**. Mellan Irland och Storbritannien utbreder sig **Irländska sjön**, förbindande de båda sunden **Nordkanalen** och **S:t Georgs kanal**. **Pyreneiska halfön**, **Italien** och **Balkanhalfön** åtskiljas genom **Joniska hafvet** och **Adriatiska hafvet**. Det af holmar fullströdda **Egeiska hafvet** står genom sundet vid **Dardanellerna**, **Marmara sjön** och **Bosporen** i förbindelse med **Svarta hafvet**. Portarna till Medelhafvet bilda **Gibraltar sund** och **Suez kanal**.

De tre största öarna äro **Storbritannien**, **Irland** och **Island**. Därefter följa **Sicilien**, **Sardinien** och **Kreta**, alla i Medelhafvet. Östersjöns vatten sköljer stränderna af **Själland**, **Fyen**, **Bornholm**, **Öland**, **Gottland** och **Åland**.

Berg och slätter. Hela östra hälften af vår världsdel upptages af en väldig slätt. I nordväst samman-

hänger den Östeuropeiska slätten genom den **Finska sjöplatån** med det **Skandinaviska fjällandet**. Dess hufvudberg **Kölen, Dovre** och **Langfjeldene** befinna sig närmare västra kusten.

De högsta bergen i Mellaneuropa äro **Alperna**, med toppar af mer än 4 kms höjd. De omsluta i en båge den **Lombardiska slätten**. Öster om Alperna ligger den **Ungerska slätten**. Den omslutes af **Karpaternas** båge. Norr om Alperna ligger det **Tyska berglandet** och väster om dem det **Franska berglandet**. Norr och väster om berglanden sträcker sig Mellaneuropas **lågland** från den Östeuropeiska slätten utmed Östersjön, Nordsjön och Atlantiska hafvet till **Pyreneerna**. Pyreneiska halfön är en torr, öde högslätt i nordost begränsad af de vilda Pyreneerna och i söder af **Sierra Nevada**.

Italienska halfön, som i sin längdriktning genomstrykes af **Apeninnerna**, företer en rik omväxling af bördiga dalar och kala berg. Enstaka ligga vulkanerna **Vesuvius** vid västkusten och **Etna** på Sicilien.

Balkanhalfön är uppfylld af berg i flere riktningar.

Sjöar och floder. Till Kaspiska hafvet utrinne Europas längsta flod **Volga**. Öfver den östeuropeiska slätten flyta vidare **Dvinà** och **Onéga** till Ishafvet samt i motsatt riktning **Don** och **Dnjepr** till Svarta hafvet. Samma haf upptager från väster den breda **Donaus** grumliga vatten.

Till Östersjön rinna **Njemen**, den krokiga **Weichsel** och **Oder** samt till Nordsjön den segelbara **Elbe, Weser** och den skummande **Rhein**. Denna sistnämnda flod, hvars källa bildas af snövattnet från **S:t Gotthard** bland Alperna, uttömmar sig genom flere breda mynningar. Det sumpiga låglandet kring dess utlopp bildar ett **eltaland**.

Mellaneuropas västligaste del, Frankrike, består sig fyra större floder: **Seine** (sän) rinner åt nordväst, **Loire** (loar) och **Garonne** (garonn) åt väster samt **Rhône** (ron) från **Genfersjön** åt väster och söder.

Halföarna och öarna lämna utrymme endast för mindre älfvar och åar. Till Bottniska viken utfalla **Torneå-älf**, **Ångermanälfven** och **Dalälfven**. **Klarälvens** vatten samlar sig i **Vänern**, hvarefter vattnet genom **Trollhättefallen** i **Götaelf** störtar sig ned mot **Kattegatt**. **Glommen** rinner åt söder till **Skagerrack**.

Englands hufvudflod är **Thames** (tämsen) Irlands **Shannon** (schennen).

I den spanska bergsslätten skära sig **Duero**, **Tajo** och **Guadiana** djupa flodbäddar. Genom bördigt slättland flyter i en båge **Guadalquivir**.

Italiens hufvudflod är **Po**, som emottager tillflöden från flera klara alpsjöar. **Tiber** omnämnes för staden Roms skull.

Flertalet af Europas största sjöar stå i förbindelse med Finska viken. Dit sänder **Onega** och **Ladoga** sitt vatten genom den korta, breda **Neva**. Dit strömmar genom **Vuoksen** vattnet från **Saimen** och dess många tillflöden. Från söder infaller **Narova** från **Peipus** och från norr **Päijännes** många tillflöden genom **Kymmene älf**.

Af enstaka viktigare sjöar må sist nämnas **Enare** i norra Finland samt de skandinaviska sjöarna **Siljan**, **Mälaren**, och **Mjösen**.

FINLAND.

(S U O M I).

Landets storlek, läge och gränser.

Finland är 1,160 kilometer långt från norr till söder och 600 km bredt från öster till väster. Dess yta inrymmer 373,600 kvadratkilometer.

Längst i norr når landet till Ishafvets närhet, och i nordost är Hvita hafvet icke aflägsat. Men endast i söder och väster sträcker sig Finland fram till haf, nämligen till Östersjön och dess två stora vikar, Finska viken och Bottniska viken.

Bottniska viken är smalast på midten och kallas där *Kvarken*. Dess södra större del kallas stundom *Bottenhafvet* och dess norra, mindre del *Bottenviken*. Vid nordöstra stranden ligger den låga *Karlön*.

Östersjön utanför Finlands kust är mycket rik på öar och holmar. De bilda en stor *skärgård*. Det 40 km breda sundet *Ålands haf* skiljer Åland från Sverige.

Finska vikens kust kransas af en rik skärgård. Längst ut i viken uppstiga höga branta berg, bildande ön *Hogland*.

Vårt lands kuster och skär undergå småningom förändringar, ty Finland fortfar att höja sig upp öfver hafvet. *Landhöjningen* märkes bäst vid kusterna, emedan vatten där drar sig undan och landet växer. Den är störst vid Kvarken, 1 meter inom ett århundrade. Genom landhöjningen vinnas årligen nya sträckor land. Öar växa fast vid fastlandet och vid hvarandra. Sund och vikar försvinna. Fjärdar blifva insjöar. Nya holmar och skär dyka upp ur djupen. — Endast vid östra delen af Finska viken märkes numera ingen landhöjning.

På landsidorna gränsar Finland till *Ryssland, Norge* och *Sverige*. Gränsen mot Ryssland går från den lilla ån *Systerbäck* åt nordost fram öfver den stora insjön *Ladoga*. Från Ladogas östra strand drar den sig såsom en gata i skogen i många bukter åt norr, nordväst och åter åt norr till *Paatsjoki*. Där vidtager gränsen mot Norge. Den går först åt norr och nordväst till *Tana älf* och sedan uppför dess källor. Därefter buktar sig gränsen åt väster öfver kärr och tundror till den lilla sjön *Kilpisjaur*. Där börjar gränsen mot Sverige. Den följer först längs *Muonio älf* och sedan uppför *Torneå älf* ända till hafvet.

På hafvet finnes inga gränser. Hafvet tillhör alla människor.

Landytans beskaffenhet.

Finland är till största delen ett *lågland* med talrika smärre berg och backar. Man kan indela landet efter olika traktars olika höjd öfver hafsytan i följande hufvuddelar:

Det norra fjällandet, den nordöstra hög-platån, den inre, stora sjöplatån, den österbottniska slätten samt det sydfinnska kustlandet.

1) *Det norra fjällandet* sträcker sig från det norska gränsfjället *Halditschokko* (1,250 m) åt sydost och öster, bildande vattendelare mellan Enaredalen i N. och de österbottniska älfvernas stora område i S. Till detta ödsliga fjäll- och tundraområde höra *Muotkatunturit* vid Tana älfs strand, *Saariselkä* (700 m) vid ryska gränsen samt *Pallastunturi* (900 m) vid Muonio älfs krökning åt öster.

Enare träsk är en 80 kilometer lång och 40 kilometer bred sjö full med halföar, öar, holmar och skär. Den mottager vatten från alla sidor, mest från söder och väster. I södra ändan utfaller *Ivalojoiki*. Från Enare utrinne vattnet genom *Paatsjoki* till Ishafvet.

2) *Den nordöstra hög-platån* sträcker sig från foten af fjällandet i en stor båge åt sydost ända fram till sjön *Pielisjärvi*. Dess medelhöjd är mellan 200 och 300 m; därför kallas denna trakt jämte det norra fjällandet ett *högland* i motsats till hela öfriga Finland, som är lägre än 200 m och därför benämnes ett *lågland*.

En synnerligen vild, men på samma gång vacker trakt af nordöstra platån är *Kuusamo*, söder om 66:te breddgraden. Härifrån sänker sig marken åt väster mot Bottniska viken. Likaså betecknar *Kemi älfs område* en sluttning norrifrån mot samma vik. Norr om Kemiträsk reser sig *Pyhänturi*, från hvars topp man har en härlig, vidsträckt utsikt. Älfvens södra strand närmare mynningen åtföljes af en rad höga afrundade toppar, kända under det gemensamma namnet *Kivalo*. I Torneå älfdal söder om polcirkeln finnes *Aavasaksa*, midsommarsolens beryktade berg.

Kuusamo-trakten bildar ett afskildt flodområde, hvars vatten söker sig väg österut till Hvita hafvet. Tvärs öfver gränsen sträcker sig den långsmala, vackra fjällsjön *Paanajärvi*.

3) *Den stora sjöplatån* upptager de inre delarna af hela södra Finland. Dess medelhöjd är endast 100 m. Den är vårt lands sjörikaste trakt. Det är vid tanken på denna nejd Runeberg sjunger: „O land, du tusen sjöars land!“

Otaliga smärre upphöjningar åtskilja de talrika vatensamlingarna. I sjöplatåns östra del äro höjderna mest långsmala ryggar (15 till 50 m), skilda från hvarandra af kärr, sjöar och ängar. Det ser därför på kartan och i verkligheten ut såsom om landet vore strimmigt eller genomdraget af ränder. Af enstaka höjder förtjäna nämnas *Kolivaara* söder om *Pielisjärvi* och *Tiirismäki*, södra Finlands högsta berg, invid *Vesijärvi*.

Sjöplatån begränsas skarpt af den långa landryggen *Salpausselkä*, äfven kallad stängselåsen, emedan den likasom ett stängsel skiljer de inre sjöarna från södra kustlandet.

Finlands jord hvilar på en fast grund af *granit*. I uråldriga tider var hela landet täckt af en väldig ismassa, som långsamt skred fram åt sydost och småningom smälte, fyllande groparna i marken med vatten. I slutet af istiden bildades våra *åsar*. Åsarna äro vallar af grus och sand, hvilka sträcka sig kilometer efter kilometer genom landet i de riktningar, i hvilka landisen gått fram. De draga sig öfver höjder och dalar, öfver land och genom sjöar, och några gå ut i hafvet. Deras sidor äro branta och deras kammar äro mångenstädes så smala, att endast en gångstig får rum där uppe. Sådana äro *Kangasala-åsen* och *Punkarharju*.

4) Den österbottniska slätten, som i en båge omslu-

tor Bottniska vikens nordöstra del, består af lera. Endast vid Kvarken finnes låga klippholmar.

De *lösa jordarter*, som betäcka vår berggrund, äro isens och smältvattnets verk. På höglandet råder *gruset*, som är fullt med stenar från istiden. På låglandet ligger *leran*, som till det mesta är gammal hafsbotten. *Sandfält* finnas både på höglandet och på låglandet.

En annan jordart, som betäcker nära tre tiondedelar af vårt land är *torften*. Den bildas af multnande växter i mossarna och kärren. Torkad kan den användas till bränsle. Blandad med andra jordarter blir den en god åkerjord. När växter multna i vatten, bildas torf, men när de multna på torra ställen bildas *mylla*. Myllan är den bördigaste jordarten. Den tillverkas af metmaskarna. Därför äro metmaskarna mycket nyttiga djur.

5) *Sydfinska kustlandet* består af fruktbara lerslätter och dalgångar, mellan hvilka otaliga låga gruskullar, kala klippor och små bergplåtåer höja sig. Talrika åsar genomdraga landskapet, och här och där utbreda sig sandmoar. Vid kusten bli slätterna fjärdar och dalarna sund, åsarna landtungor och de öfriga höjderna halföar, öar, holmar och skär. Mest vidsträckta äro *Ålands* och *Åbo skärgårdar*. Bland öarna i Ålands skärgård är *Åland* den största. Hafvet sönderdelar den i flere halföar, som blott hafva smalt samband med hvarandra.

I *Åbo skärgård* äro följande ögrupper de förnämsta: *Pargas*, *Korpo* och *Nagu* samt den stora ön *Kimito*, som nästan helt och hållet fyller *Saloviken*.

Mellan Hangöudd och *Porkkala udde* ligger *Ekenäs skärgård*, berömd för sin skönhet och sina smala sund. Ett sådant är *Barösund*. Längre österut är skärgården smalare. Norr om Björkö skjuter *Viborgska viken* in i landet, fylld af holmar och skär.

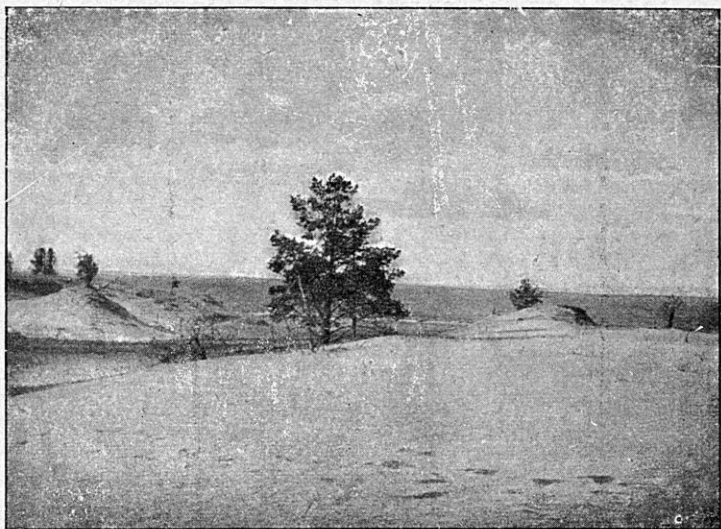
Kustlandet är rikt på små insjöar och åar, t. ex. *Aura å*, *Vanda å* och *Borgå å*, som kommer från moarna vid Tiirismäki.

Karelska näset är trakten mellan Finska viken och Ladoga. Det består af sandfält och grusmoar. Hafskusten öster om *Björkö sund* är en jämn, långgrund sandstrand, kantad af ända till 20 meter höga sanddrifvor, *klitter*.

Sjöar och floder.

Finlands sjöar äro många och stora, men floderna äro korta i jämförelse med jordens största rinnande vatten.

Finlands floder äro rika på *försar* ända ned till närheten af hafvet. Därför kunna de ej begagnas till vattenvägar lika bra som många utländska floder. Ingen ångbåt förmår gå uppför våra försar. Endast smala roddbåtar kunna mellan stenarna halas eller stakas upp mot de skummande vågorna. Men försarnas kraft tagas i människans tjänst till att drifva kvarnarnas och fabriakens hjul.

Klitter på Karelska näset.

Flodlandets älfvar och åar svälla upp om våren, då det mesta regnet faller. Då stiga de mångenstädes öfver sina bräddar och öfversvämman slättlandet vidt och bredt. Då vattnet dragit sig tillbaka, kvarstanna sanden och torfdyn, som de fört med sig, och bilda bördiga strandvallar. Ångar och frodiga videsnår kanta därför flodernas stränder på låglända ställen.

Till Bottniska viken rinna följande älfvar och åar:

Torneå älf kommer från Torneå träsk i Sverige och förenar sig vid landets gräns med *Muonio älf*. Älfvens mynning bildar ett *delta*.

Ett delta är ett lågt land, danadt af den jord, som älfven för med sig till utloppet. Vanligtvis grenar floden sig i deltat till flere mynningar.

Kemi älf, den längsta i Finland, har tre ansenliga källfloder. Efter deras förening flyter Kemi älf lugn och bred mellan ängar och odlingar till *Kemi träsk*. Från denna vackra sjö strömmar älfven forsande vidare. Den vänder mot väster och sänker sig i en trång dal. Sedan mottager den från norr bifloden *Ounasjoki*. Därefter vänder den sig mot sydväst och strömmar åter forsande genom en dal till hafvet.

Ijo älf kommer från *Iijärvi* vid foten af *Iivaara*.

Uleå älf är en mäktig flod, som kommer från *Uleå träsk*.

De förnämsta af dess forsar äro *Niskakoski* vid älfvens början, *Pyhäkoski* vid älfvens midt och *Merikoski* vid själfva utloppet i *Uleåviken*.

Sikajoki.

Pyhäjoki kommer från *Pyhäjärvi*.

Esse å genomflytar *Lappajärvi*.

Kyrö älf bildas af tvenne källfloder; den bygger vid mynningen ett *delta*, som är det största i Finland.

Inlandets större sjöar fylla djupa gropar i berggrunden. Där groparnas bräddar äro lägst, strömmar vattnet genom sund eller forsar från sjö till sjö. Sålunda förena sig flere sjöar till en *insjöstråt*. Stråtarna förena sig till *insjösystem*. Från en af systemets sjöar strömmar slutligen vattnet som en mäktig älf till hafvet.

Fyra stora insjösystem finnas i det inre af landet: *Uleå älfs system*, *Vuoksens system*, *Kymmene älfs system* och *Kumo älfs system*.

I. *Uleå älfs system* består af två stråtar, som förena sig i *Uleå träsk*. Från nordost kommer *Hyrynsalmi stråten*. *Sotkamo stråten* kommer från öster. Genom forsen *Ämmäkoski* utfaller denna stråt i *Uleå träsk*. Från *Uleå träsk* går vattnet genom *Uleå älf* till *Bottenviken*.

II. *Vuoksens insjösystem* består af två stora stråtar, som mötas i *Haukivesi*.

1. *Pielis stråten* begynner i Ryssland nära *Sotkamo* stråts källor och slingrar sig till den stora sjön *Pielisjärvi*.

På sjöns sydvästra strand resa sig de ansenliga *Kolihöjderna*. Från södra ändan af Pielisjärvi utrinne *Pielisjoki*, som är rik på forsar. Den utfaller i sjön *Pyhäselkä*. Denna sjö mottager från norr vatten från sjön *Höytiäinen*.

Två sund förena *Pyhäselkä* med *Orivesi*. Genom *Orivirta* går vattnet från *Orivesi* till *Enovesi*, som genom fjärdar och sund står i förbindelse med *Haukivesi*.

2. *Kallavesi stråten* bildas genom föreningen af två mindre stråtar: *Nilsia stråten* och *Idensalmi stråten*, hvilka förenas i *Kallavesi*. Denna sjö består af två örika fjärdar, förenade genom *Toivala sund*.

Nilsia stråten begynner med små sjöar och slingrande åar på höglandet söder om berget *Vuokatti*.

Idensalmi stråten begynner med många små sjöar och slingrande åar på höglandet söder om *Uleå träsk*. Flere höga kullar resa sig öfver moarna och dalarna i denna trakt.

Från *Kallavesi* rinner vattnet åt två håll, så att stråtens grenar omsluta den stora, sjörika ön *Soisalo*. Den östra grenen leder genom flera sjöar till *Enovesi*.

Den västra grenen går genom *Leppävirta* sund och *Varkaus fors* till *Haukivesi*.

*Haukivesi*s vatten går till den med klippiga öar och holmar uppfyllda sjön *Pihlajavesi*. Dess fortsättning åt öster, *Puruvesi*, är en mera öppen fjärd. Tvärs öfver *Puruvesi* stryker åsen *Punkaharju*, berömd för sin skönhet.

Från *Pihlajavesi* rinner vattnet genom ett virrvarr af sund och små fjärdar mellan stora, sönderflikade öar till *Puumala sund*, som leder till *Saimen*.

Saimen är näst *Ladoga* Finlands största insjö. Dess norra hälft är alldeles uppfylld med öar och holmar, hvilka själfva äro sönderdelade af vikar och uppfyllda med insjöar och träsk. Den södra delen bildar tvenne vida fjärdar, åtskilda af åsen *Lilla Salpausselkä*.

Ur östra hörnet af *Saimen* utflyter *Vuoksen*.

I forsande lopp störtar den utför *Saimens* klipptröskel, och ilar därefter utför en trång bergklyfta af en kilometers längd och 19 meters höjd. Det är *Imatra*, Finlands väldigaste fors. Dess bredd är blott 40 meter, men i denna smala ränna rusar vattnet fram rytande, dånande och skummande som ett rasande vidunder

Efter ett stridt lopp med flere forsar blir floden lugn och vidgar sig till fjärdar och sjöar. På Karelska näset, delar floden sig i två grenar, hvilka utfalla i Ladoga.

Ladoga är Finlands största insjö. Den är 200 kilometer lång och 120 kilometer bred. Dess djup är större än Finska vikens. Djupast är den norra delen af sjön (mer än 250 meter). *Ladoga* är en enda stor fjärd. Blott utmed norra kusten finnes skärgård, och ur den djupa-
ste delen af sjön höjer sig ensam den bergiga ögruppen *Valamo*.

Finskt insjölandskap.

Genom den breda lugna floden *Neva* utfaller *Ladoga*s vatten i Finska viken.

III. Kymmene älfs insjösystems största sjö är *Päijänne*.

Denna sjö är 120 kilometer lång och delad i flere fjärdar. Den sänder långa vikar in i landet åt öster och väster, och på dess stränder finnas höga bergkullar.

Päijänne mottager stråtar från alla sidor. Det mesta vattnet kommer från norr genom tre förenade stråtar, *Rautalampistråten*, *Viitasaaristråten* med sjön *Keittele*, och *Saari ärvistråten*.

I södra ändan af Päijänne afbördar sig *Vesijärvi* sitt vatten.

Ur Päijännes sydöstra del utrinne *Kymmene älf* genom *Kalkis* fors. Den genomflyter flere små sjöar. En af dem mottager från norr *Mänttyharjustråten*. Den största sjö är *Puula*.

Kort efter föreningen med *Valkealastråten* störtar älfven utför den dånande *Kuusankoski* och flyter sedan ganska lugn genom en öppning i Salpausselkä. Djupt nedgräfd strömmar den vidare genom kustlandets bördiga lerjord. Den bildar åter forsar, bland andra *Anjala fall*, och grenar sig slutligen omkring *Pyttis* ö. Ytterligare förgrenad når älfven hafvet genom fem mynnningar, alla besvärade af forsar. Den östligaste heter *Högfors*. Ehuru så starkt grenad har *Kymmene älf* intet delta.

IV. *Kumo* älfs insjösystem har sin centralsjö i den lilla sjön *Pyhäjärvi*, som mottager *Tammerkoski* ur *Näsijärvi*. Till *Näsijärvi* kommer vattnet genom *Murole* ström från *Ruovesi*. I *Ruovesi* mötas två stråtar, *Ätseri-stråten* och *Keurustråten*.

Från söder mottager *Pyhäjärvi* genom en rad af sjöar *Rautonselkäs* vatten. *Rautonselkä* upptager från öster *Vånåstråten* genom *Vanajavesi*.

Från norr erhåller *Rautonselkä* genom *Valkiakoski* vatten från *Mallasvesi*. Från nordost mottager *Mallasvesi* *Pälkänevesi* vatten och från nordväst *Längelmävesi stråten* med den långa korsformiga sjön *Längelmävesi*, som fyller en bördig dal. Den berömda *Kangasalaåsen* bildar smala näs mellan *Pälkänevesi* och *Mallasvesi*, mellan *Längelmävesi* och *Roine* samt mellan *Näsijärvi* och *Pyhäjärvi*.

Från *Pyhäjärvi* utrinne *Kumo älf*. Först forsar vattnet genom *Nokia ström*. Så utvidgar älfven sig till sjöar. Den upptager från norr *Ikalis stråten*, hvars största sjö är *Kyrösjärvi*. Dess vatten genomflyter *Tuvastmon* (*Hämeen kangas*) i det branta fallet *Kyröskoski*.

Kumo älf rinner vidare åt sydväst. Vid *Loimijokis* inflöde vänder *Kumo älf* åt nordväst.

Finlands klimat.

Finland har ett kallt klimat. Vintern hos oss är kallare än i något annat land i Europa utom i nordöstra Ryssland.

Finlands vinter är lång och snörik. Floder, insjöar och hafsvikar äro då täckta med is. Våren är kort och klar. Då smälta isen och snön, löfven spricka ut och flyttfåglarna komma hem. I slutet af våren inträffar ofta en kall och blåsigtid. Sommaren är kort och regnig med varma dagar, men ofta kalla nätter. Det är blomningens, slåtterns och skördens tid. Hösten är lång, mulen, stormig och mycket regnig. Då falla löfven och flyttfåglarna draga sin kos. Mot slutet af hösten växla snö och tö flere gånger, innan vintern vinner väldet.

Om sommaren äro dagarna längre än nätterna. Den 21 juni är den längsta af årets dagar. Då stiger solen högst på himmelen. Det är *sommarsolstånd*. Då är solen uppe 18 timmar vid sydkusten. Norrut blir sommardagen allt längre. Vid foten af Aavasaksa är denna dag 23 timmar. Endast 1 timme gömmer solen sig bakom den norra synranden. Men går man upp på berget, ser man solen hela natten. Och om man reser blott 14 kilometer längre mot norr, behöfver man ej stiga upp på något berg för att få se solen hela natten.

De orter, där den längsta dagen varar ett helt dygn, ligga under den *norra polkretsen*. Denna linje går på kartan tvärs igenom landet från öster åt väster. Norr om polkretsen blir den längsta dagen ännu längre. I landets nordligaste del varar den 65 dygn.

Våren är kortast i norra och östra Finland. Den varar där blott 6 till 9 veckor.

Sommaren är kortast och svalast längst i norr. Den varar där blott 1½ månad, från slutet af juni till midten af augusti.

Hösten är kortast i norra och östra Finland; den varar där 10 veckor. I kusttrakterna räcker den 11—14 veckor.

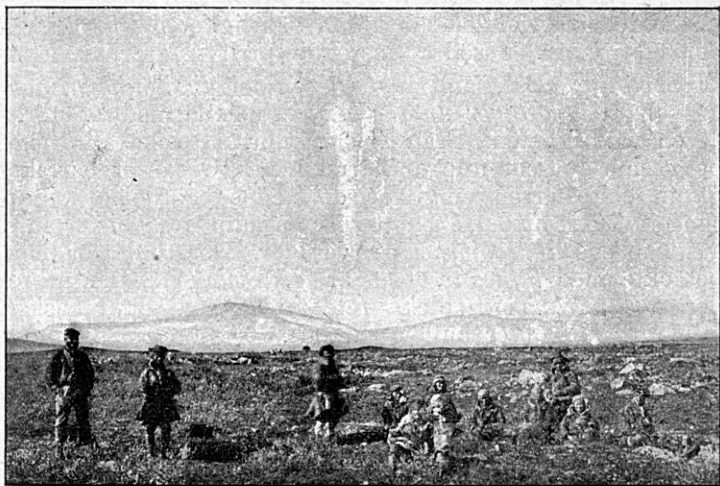
Till stor skada för landet äro *nattfroster*. De inträffa vanligen i juli och augusti. Kärrtrakterna äro mest hemsökta af denna olycka; kusten och djupa insjöars stränder äro mest skonade. Genom ordentlig torrläggning af jorden medels dikning kan jordbrukaren säkrast skydda sina fält mot frosten.

Växtvärlden.

I Finlands kalla klimat trifvas icke många af de hundratusental växtarter, som finnas på jorden.

Men de växter, som trifvas hos oss, finnas i så stor myckenhet, att de nästan helt och hållet betäcka landet från kusterna till de högsta bergstopparna. Mer än hälften af landets yta är beklädd med *skog*.

Den mesta skogen är *blandskog* af björk, tall och gran. Men om blandskogen får växa i fred, dö björkarne bort af brist på ljus. Af blandskogen blir då *barrskog*. I ödemarkerna, där skogen fått stå mera ostörd, finnas ännu vidsträckta gamla barrskogar. *Tallskogen* trifves bäst på torra sandmoar, *granskogen* på fuktiga, steniga grusmarker.

Tundra i Enontekis Lappmark.

Där skogseldar gått fram och på svedjemarker uppväxer *björkskog*. Därför finnes björkskogen mest i bebodda trakter, isynnerhet i östra Finland, där svedjebruket ännu är allmänt. Äfven *gråalen* bildar små löfskogar i bebodda nejder.

På de torraste moarna gör skogselden största skada, ty där har skogen svårt att växa upp igen. Ljung, enbuskar och lafvar intaga marken och bilda en *hed*, som är utan värde för män-

niskan. Många människoåldrar förgå, innan heden åter bär timmerskog.

Tre tiondedelar af landet äro *sumpmarker*. De äro vattendränkta och betäckta med *mossor* och *starrgräs*.

De fastare sumpmarkerna bära ett svällande, tufvigt täcke af *hvitmossa*. I dem bildas brännbar torf. De kallas *mossar*. I mossens tufvor växa små buskar i mängd. Dessutom frambringa mossarna massor af *hjortron*. På de torraste mossarna uppväxer en tvinnande *tallskog*. Mossarna kunna genom dikning göras dugliga till åkrar.

Vid sjöarnas och älfvarnas stränder finnas vida låglända marker, hvilka årligen öfversvämmas af vårflödet. De beklädas af *gräs* och *starr* och blifva naturliga *ängar*. På dem växa *åkerbär*; äfven *videbuskar* skjuta upp på dem. Om ej videbuskarna bortrensas, breda de snart ut sig och förvandla ängen till *videsnår*.

Odlingarna intaga endast en helt liten del af landets yta, ungefär $\frac{1}{30}$.

Emedan klimatet i södra Finland är varmare än i norra delen af landet, är äfven växtligheten rikare i söder än i norr. I södra kustlandet trivas *ek*, *ask*, *lönn*, *lind* och *alm*. På Åland finnes äfven den giftiga *idegranen*.

Värmen aftager *uppför bergen*, och därmed förändras äfven växtligheten. Från *Iivaara* norrut sticka alla höga berg sina hjässor upp ur barrskogen. Ofvanför barrskogarne och kärren omgifvas de med en gördel af björkskog, *björkregionen*. Topparna nå upp i så bister luft, att icke ens *dvärgbjörken* trifves där. De äro därför blott betäckta med *lafshedar*. Det är *fjällregionen*. Där utbreder *laftundran* sitt bleka renlafttäcke som ett månsken mil efter mil öfver kullar och fält.

Djurvärlden.

Finlands djurvärld är fattig. Oförståndig jakt på olämplig tid kan göra slut på mångt nyttigt villebråd.

Bäfvern har blifvit utrotad. *Renen* har förr ströfvat genom hela Finland; numera träffas den vild blott i Lappland och vid östra gränsen.

Annu finnas dock mångahanda djur i vårt land, Några förekomma i riklig mängd. Våra skogar och lundar genljuda af *sångfåglarnas* kvitter. Där gömma sig *tjädern*, *orren* och *hjärpen* för den lystne jägaren. Där kuttra *dufvorna* och där höres *hackspettens* ticktack. *Älgen*

betar kvistar i löfskogen. *Ekorren* hoppar i trädkronorna och *haren* bland stenarna och snåren. I tränas kronor lurar den lömska *lon*. Bland trädens rötter reder *björnen* sitt ide till vintern. I skogen har *räfven* sin kula och där döljer *vargen* sig under sommaren. I ödemarkens lugn reda *örnarna* och *hökarna* sina nästen, och där höja *ugglorna* sina nattliga klagorop. I skogen vimlar det af *skalbaggar*, hvilkas larfver försåtligt gnaga sina gångar under tränas bark. De flitiga *myrorna* löpa på sina vägar och släpa bark till sina stackar.

Skärgården har sitt särskilda djurlif. Där vimla skaror af *ajder* och andra *dykänder*. Kring skären skrika *måsar* och *tärnor*, och öfver fjärdarna kretsas *hafsörnen* och *fiskljusen*. På de yttersta hafsklipporna sola sig de skygga *själarna*.

Insjöarna och vattendragen äro ganska rika på fisk. Men genom fångst med alltför finmaskiga nät förstöres så mycket yngel, att fisken snart kan bli slut, om ej fiskarena taga sig till vara. Rikligast förekomma *mujkan*, *siken*, *laxen*, *mörten*, *löjan*, *braxen*, *gäddan* och *abborren*.

I våra föga salta haf trifvas de flesta af sötvattnens fiskar. Men dessutom äger hafvet sina särskilda arter, såsom *torsken*, *flundran* samt stora stim af *hvasbuk* och *strömmingen*.

Lapplands djurvärld är något olik södra Finlands. Ett stort antal arter skyr Lapplands köld.

Men skogarna lifvas dock af fågelkvitter och *orrens* spel. *Sidensvansen* och *snösparfven* bygga där sina bon. På fjällhedarna flaxar *snöripan* och bland klipporna gömmer sig *fjällugglan* för dagsljuset. Öfver mossarna kretsar den bruna *labben*, och mellan tufvorna ila de snabbfotade *lemlarna*. *Fjällräfven*, *örnar*, *hökar* och *vråkar* snoka efter byte i ödemarken. Floderna och sjöarna äro rika på *änder* och *gäss*, och i vattnet sprattla präktiga *harrar*, *laxar* och *foreller*. Upp till de blåsiga tundrorna flyr *renen* för de otaliga svärmarna af blodtörstig *mygg*, som vid sommarsolståndet uppstiga ur Lapplands vida sumpmarker. Mot hösten, när myggen dör, drager *renen* sig ned i skogen. Den kan då beta sin renlaf i fred och blir fet och frodig till vintern.

Befolkningen.

Nu har Finland ungefär $2\frac{3}{4}$ miljon invånare. Finlands folk består till sin hufvuddel af finskatalande *tavaster* och *karelar*. Gränslinjen mellan deras boningsorter sträcker sig från Kvarken till Kymmeneälfs mynning. Vid kusterna af Nyland, Egentliga Finland, södra Österbotten och på Åland bo ättlingar af från Sverige inflyttade *svenskar*. Deras antal är ungefär 350,000.

Dessutom vistas i norr ett litet antal *lappar* samt i söder och sydost ett fåtal *ryssar*, *zigenare*, *judar* och *tyskar*.

Finland är glest bebodt. Om alla invånarne skulle bo jämt utspridda öfver landet, skulle det ej komma flere än 7 på hvarje kvadratkilometer. Tätast bebodda äro kusterna från Kvarken till Systerbäck, Kyrö och Kumoälfdalar samt södra Tavastland.

Finnen är härdad och stark. Han utstår med tålmod stora försakelser. Han är trofast och rättskaffens. Han vördar lagen och älskar ordningen. På nya seder och inrättningar är han icke begifven, men inser han deras nytta, antager han dem. Grannlåt och ståt försmår han, men sång och musik idkar han med förtjusning. Han vill bo varmt, äta och dricka godt och utöfvar gärna gästfrihet. Mot främmande är han fåordig och tvär och döljer sina känslor för dem. Hans känslor äro djupa och varaktiga, men ej uppbrusande och bullersamma. Han retas ej lätt, men han bevarar länge agget och hatet. Han älskar sitt land och sitt folk.

Karelar är lång och smärt. Hans ansikte är aflångt, hans näsa rak. Hans blå ögon skuggas af buskiga ögonbryn. Hans hår är brunt och lockigt. Hans skägg är glest och kort, då det får växa. Hans hy är brunaktig. Till sinnet är karelarer liflig och glad, vänlig och språksam. Han är fyndig i råd och rask i dåd, men håller ej länge ut med ett arbete. Handel och resor äro hans käraste sysselsättning. Karelarne älska dikt och sång.

Tavaster är kortväxt och satt. Hans ansikte är bredt, hans näsa kort och böjd uppåt. Han ögon äro mycket ljusa, och ögonbrynen tunna. Han har stripigt, ljusgult hår och mycket klen skäggväxt. Hans hy är gulaktig. Till sinnet är tavaster trög och allvarsam, sluten och tystlåten. Han tänker långsamt, men är ihärdig att utföra hvad han beslutit.

Svenskar äro högväxta och smärta. Deras ansikten äro aflånga och rundade, med lång, rak näsa, mörkblå eller bruna ögon, brunt, lockigt hår och stark skäggväxt. Deras hy är ljus med rosiga kinder. Till lynnet likna de karelarne, men äro ihärdigare, sparsammare och mera förtänksamma. De sätta värde på renlighet och prydighet. De vilja gärna taga efter främmande seder. *Österbottningen* är orolig och hetsig. *Nylänningen* är lugn och eftertänksam. *Ålänningen* är praktisk.

Lapparne (c. 1,000) äro små till växten. Deras ansikten äro korta och breda med utstående kindkotor, bred, platt näsa, smala svarta ögon och svart, rakt hår. Deras skäggväxt är mycket klen. Deras hy är gulbrun. Till sinnet äro de tröga och godmodiga, men retade brusa de häftigt upp. Mot främmande äro de gästvänliga. Ehuru de tycka om grannlåt, äro de mycket förnöjsamma. Sitt lefnadssätt och sin hembygd lämna de ytterst ogärna.

Något öfver 1,000 *ryska* jordbrukare bo på Karelska näset och på Valamoöarna. I städerna finnas fyratusen ryssar utom militären.

Zigenare (c. 2,000) ströfva omkring hela landet, men mest i dess östra delar. De lifnära sig med hästhandel, fiske och tillfällig förtjänst.

Några hundra *judar* och *tyskar* drifva handel i de största städerna; de flesta judarne finnas i Helsingfors, de flesta tyskarne i Viborg.

Religion och bildning.

Den *lutherska läran* är Finlands statsreligion. I *statskyrkan* äro nästan alla invånare inskrifna. Landet är från år 1897 deladt i fyra *stift* nämligen:

Åbo stift

Borgå stift

Nyslotts stift

Kuopio stift

Hvarje stift styres af en *biskop* och ett råd, som kallas *domkapitel*. Biskopen i Åbo kallas *ärkebiskop*, och hans stift är *ärkestiftet*. Hvarje stift är deladt i *prostrier* och hvarje prosteri i *socknar*.

En femtiondedel af Finlands befolkning (nära 50,000 personer) bekänner den *grekisk-katolska läran*. Bland lutheranerna är *läskunnigheten* allmän. Endast en bland hundra personer öfver 10 år är okunnig i läsning.

Barnen läras vanligtvis redan i hemmen att läsa. Men *skrifva* har ej mer än en fjärdedel af den lutherska befolkningen öfver 10 års ålder lärt sig. Den grekisk-katolska befolkningen är mycket okunnigare. Nära hälften af alla, som öfverskridit sitt tionde år, kan hvarken läsa eller skrifva.

För utbredande af bildning i Finland äro *universitet* och *skolorna* inrättade. Lärare och lärarinnor till folkskolorna utbildas i *seminarierna*.

För meddelande af en högre bildning har staten inrättat en mängd *lyceer* och *fruntimmersskolor*. För samma ändamål understöder staten många privata skolor. I de flesta af dessa läroverk förberedas de unga till inträde vid *universitetet*, *polytekniska institutet*, *jordbruksinstitutet*, *Evois forstinstitut* och *Fredrikshamns kadettkår*. Universitetet utbildar präster, lärare, läkare, apotekare, do-

mare och ämbetsmän. Polytekniska institutet utbildar ingenjörer, arkitekter, kemister och landtmätare.

Utom dessa två *högskolor* finnas många *fackskolor*, i hvilka nyttiga insikter och färdigheter meddelas i särskilda yrken. Sådana äro *handelsskolorna*, *industriskolorna*, *handtverksskolorna*, *slöjdskolorna*, *jordbruksskolorna*, *mejeriskolorna* och *navigationsskolorna*.

Tidningar utkomma i nästan alla städer och läsas ifrigt äfven af landsbygdens folk. I städerna och flerstädes på landet finnas *folkbibliotek*.

Äfven de *sköna konsterna* idkas i vårt land och älskas af folket. Af *byggnadskonstens* verk äger landet från den katolska tiden många vördnadsvärda kyrkor, såsom *domkyrkan* i Åbo, och några gamla *borgar*, såsom *Åbo*, *Viborgs* och *Olofsborgs* slott.

Näringarna.

Det finska folket förtjänar sitt uppehålle hufvudsakligen genom *jordbruk*, *boskapsskötsel*, *skogsbruk* och *fiske*. De som sysselsätta sig med dessa näringar, utgöra med sina familjer $\frac{3}{4}$ af hela befolkningen.

I Finland odlas mest *potatis*, *hafre* och *råg*.

Potatisen trivdes i hela landet. Allmänt har den icke varit odlad mer än hundra år. Nu skördas mera potatis än något sädesslag.

Hafren odlas mest af alla sädesslagen. Den ger dock ej säker skörd norr om Tavastland och Savolaks.

Rågen är vår förnämsta brödväxt. Den ger mogen skörd så långt norrut som i Enare lappmark, men trivdes ej väl i norrra Finland. Allmänt odlas den lika långt mot norden som hafren.

Af öfriga sädesslag odlas i Finland *korn*, det äldsta kända sädesslaget, *hvet* och *bohvet*.

Kornet trivdes öfver hela landet. Norr om rågåkrarnas område är kornet den förnämsta brödväxten. Äfven i norra Karelen odlas kornet mera än rågen.

Hvetet odlas allmänt blott i det södra kustlandet, på Åland och längs Kumo älf.

Bohvetet odlas mest i Karelen och Savolaks, där det trivdes på moarna och svedarna.

Alla våra sädesslag äro hemma från Asien.

Af rotfrukter odlas utom potatisen endast *rofvorna* allmänt i hela landet. Hos allmogen ser man äfven *kål*-

rötter (i Karelen), *pepparrot* (på Åland och i Egentliga Finland), *morötter* och flere *löksorter*.

Under de senaste åren har man i sydvästra Finland börjat odla *vitbetor* för sockerfabrikationen.

Af *grönsaker* odlar allmogen alltför litet. Mera odlas *ärter* och *bönor*. Däremot äro finnarne dåliga fruktodlare. *Stickelbärsbusken* trivdes söder om Kvarken och *vinbärsbuskarna* i nästan hela landet. *Äppelträdet* och *körbärsbusken* gifva smaklig frukt på hela det sydfinska låglandet. *Päronträden* och *plommonträden* kunna med framgång odlas i Egentliga Finland och Nyland. Dock ser man fruktträdgårdar nästan endast vid herrgårdarna samt vid ålännin-garnes och nylänningarnes större bondstugor.

Af *spånadsväxter* odlas *linet* mest i södra hälften af Tavastland. Det har från urgamla tider varit en af fin-narnes åkerväxter. *Hampan* odlas ej mycket, utom i Sa-volaks och Karelen.

Hvarje jordbrukare har äfven *boskap*. Af *nötboskap* hålles öfver en miljon. Äfven af *får* hålles en miljon i landet. I Karelen och Savolaks är *svinet* ett mycket all-mänt husdjur. *Getter* ser man här och hvar i Satakunta.

Såsom dragare användes *hästen* öfver hela landet. De finska hästarne äro små, men starka, uthålliga och säkra på foten. Antalet hästar är $\frac{1}{4}$ miljon. Ålännin-garne och nylänningarne begagna ofta *oxar* till dragare. 60,000 *renar* ersätta i Lappland hästarne och till en del äfven korna och fåren.

Under de senare åren hafva jordbruket och boskaps-skötseln kraftigt utvecklat sig. Det skadliga *svedjandet* upphör allt mer, utom i Karelen. Vida mossar på hög-landet hafva blifvit torrlagda och förvandlade till åkrar, isynnerhet i södra Österbotten. Nya jordbruksredskap och nya arbetssätt införas. I stället för den billiga rå-gen odlas hafre, som säljes till utlandet, och *foderväxter*: *klöfver*, *timotej* och *turnips*, som ges åt kreaturen. Hvarje gård bjuder till att underhålla så många kor som möjligt för att kunna sälja mjölken till *mejerierna*. Mejerismöret säljes till utlandet.

Nästan öfverallt i landet har hvarje gård tillräckligt *skog* till bränsle. Men virket håller på att taga slut i många kusttrakter och i Savolaks. Så har skogen blifvit sköflad af yxan och elden. Därför är det lyckligt att

nära hälften af landets skogar äro *kronoskogar*. De tillhöra staten och vårdas af forstmästarne och deras underlydande.

Skogshushållningen inbringar åt landets invånare stor förtjänst. Årligen nedhuggas i skogarna hundra tusentals furor och granar. Utför vattendragen flötas timret ned till hafvet eller till Saimen. Vid denna sjö och på kusten sågas stockarna i *ångsågarna* för att utskeppas till främmande land.

Vid kusterna är *fisket* ett viktigt näringsfång. Tusentals familjer få hela sin bärning däraf. *Strömming* erhålles mera än alla andra fisksorter tillsammans. Vid Bottenvikens kuster bedrifves stor *laxfångst*. Äfven i sjöarna och floderna fångas mycket fisk, isynnerhet *majkor*, *sik* och *lax*. De största laxfiskerierna finnas vid älvarna Torneå, Kemi, Uleå, Kymmene och Vuoksen. I Kumo insjösystems södra ståtår fångas årligen miljoner *kräftor*, som säljas till utlandet.

Under de långa höstarna och vintrarna, då jordbrukarens arbete måste hvila, idkas öfver hela landet *jakt* och *djurfångst*. Många hundra tusental *skogsfåglar* blifva då dödade och torgförda. Till utlandet skickas en stor del af fångsten. Den farliga och besvärliga själjakten idkas mest af österbottningarne vid utskären.

Landtbefolkningen inbesparar många utgifter genom *hemslöjden*. I nästan alla delar af landet tillverkas i hemmen de vanligaste möblerna, husgeråden och verktygen. Hvardagskläderna och sängkläderna äro i de flesta gårdar från början till slut hemmagjordt arbete. Fiskarena och deras familjer knyta själfva sina nät och bygga själfva sina båtar. Skickligast i hemslöjder äro invånarne i Satakunta och södra Österbotten. De grekisk-katolska karelarne hafva nästan ingen hemslöjd.

Bergsbruket är i Finland af ringa betydighet. Ur två små *järngrufvar* brytes nu för tiden järnmalm. Det mesta inhemska järnet vinnes ur *sjömalmen*, hvilken fortfar att bilda sig i en mängd sjöar och åar, isynnerhet i Karelen, Savolaks och norra delen af Tavastland. *Kopparmalm* brytes i Pitkäranta grufvor nordost om Ladoga. Där erhålles äfven *tenn* och *silfver*. *Guld* vaskas ur gruset vid Ivalo älf och dess bifloder.

Några bergarter brytas och bearbetas i vissa delar af landet. I Åbo och Ekenäs skärgårdar brytes och brännes *kalk*. I Ruskeala norr om Ladoga och i Jynkkä nära Kuopio vinnes *marmor*. I Ekenäs skärgård, på Hangöudd, omkring Helsingfors och omkring Sordavala finnas stora stenbrott, där *granit* brytas för tillverkning af pelare, gravvårdar och trappor, samt för beredning af tuktad sten till gatläggning. Rund gatsten uppsamlas i stor mängd i skärgården och utföres till Petersburg. *Leran* i låglandet begagnas på många ställen till tegelslagning.

De råämnen, som landet har att bjuda på, bearbetas i fabriker till värdefulla varor. Forsarnas kraft drifver billigt fabrikerernas maskiner. Men många fabriker drifvas med ånga och behöfva ved eller utländska stenkolk till bränsle. Skogens timmer förvandlas i *sågverken* till plankor, bräder och virke af många andra former. I *tjårdalarna* i Österbotten brännes tjära af unga tallar. I närheten af järnbruken brännes veden till kol uti *milorna*. Många forsar drifva stora *trämassefabriker*, i hvilka träet slipas sönder till trämassa. I *cellulosafabriker* tillverkas af trä cellulosa. Trämassan, cellulosan och lumpen äro de ämnen af hvilka man i *pappersbruken* gör papper och papp.

Dessutom finnas fabriker för tillverkning af tändstickor, trådullar, möbler, åkdon, båtar och hus, allt af det virke våra skogar gifva.

Bergsbrukets alster bearbetas i en mängd andra fabriker och bruk. Ur järnmalmen utsmältes tackjärn i *masugnarna*. I *järnbruken* och *valsverken* förvandlas tackjärnet till smidjärn. Den finska malmen förslår icke för dessa olika bruks behof. Mycken järnmalm inhämtas därför från Sverige till bruken i Egentliga Finland och Nyland. De östligare bruken hafva tillgång till sjömaln.

Järnet begagnas sedan i de *mekaniska verkstäderna* och *gjuterierna* för tillverkning af ångbåtar, ångpannor, maskiner, jordbruksredskap, verktyg och husgeråd.

Textilindustrin är tillverkningen af spånader och väfnader. Till denna industri gifver jordbruket i vårt land lin och hampa. Dock finnes i landet blott ett enda stort *linnespinneri* och *-väfveri*, nämligen i Tammerfors. Men till oss införes mycket bomull från de varma länderna för att bearbetas i *bomullsspinnerierna* och *-väfverierna*. De inhemska fåren gifva icke tillräckligt ull till *yllespinnerierna* och *-väfverierna* och *trikotfabriker*na, utan mycket ull måste inhämtas från England.

Genom *handeln* skaffar folket åt sig sådana saker, som Finland icke alls frambringar eller icke i tillräcklig mängd. I gengäld kunna vi gifva åt utlänningarne sådana saker, som Finland har öfverflöd på. Så uppkommer *utrikeshandeln*. Den består af *införsel* och *utförsel*. Det som införes i största mängd, är *råg* och *hvete*; det

mesta hämtas från Ryssland, men äfven från Tyskland kommer en stor del.

Därnäst är Finland i största behof af *kaffe*. Vidare hämtas socker, tyger, hudar, viner, färger, frukter, kryddor och mycket annat.

Från Ryssland införes utom råg- och hvetemjöl mycket kött, ägg, socker, tobak, tyger m. m. Äfven från England införes en myckenhet varor såsom tyger, tråd, garn, stenkol, maskiner, många-handa metallarbeten samt bomull, som engelsmännen köpt i Amerika och Indien.

Hangö udds fyr.

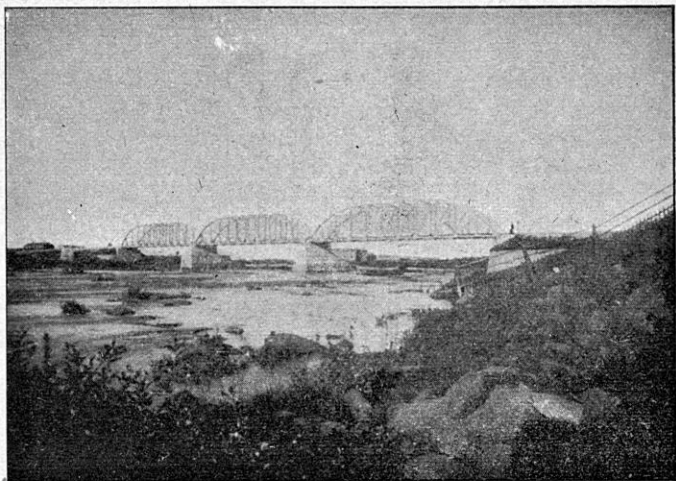
Från Sverige införes järn och järnmalm, maskiner och mejeriredskap m. m., från Belgien cikoria, från Frankrike hvetemjöl, konjak och viner, från Spanien och Portugal vin och salt, från Amerika bomull och från Java råsocker.

Finlands förnämsta utförsvara är *virke*. Trävarorna uppköpas mest af engelsmännen, men mycket sändes äfven till Frankrike och Spanien. Därnäst utföres mest *smör*. Det föres tlll Danmark och England, men danskarne skicka äfven vårt smör vidare till England. Dock är icke England det land, som köper mest af våra varor. Ryssland behöfver allehanda industrialster samt smör och ved, som allt i stor mängd ditskickas från vårt land.

Samfärdseln.

Vår långa kust, vår vida skärgård och våra otaliga insjöar locka till *sjöfart*.

Finland har en stor handelsflotta. Utom af de otaliga småbåtarna, skutorna, sumparna och ångsluparna består den af nära 2,000 större fartyg, af hvilka en niondedel är ångfartyg. Större delen af handelsflottan äges af befolkningen på Åland och i Egentliga Finland. Men

Järnvägsbro öfver Kalajoki.

den stad, som har den största handelsflottan, är Raumo.

De finska handelsfartygen resa på alla haf och besöka alla världsdelar. Många forsla varor mellan främmande hamnar. Dessutom skötes största delen af utförseln och införseln i Finland af våra egna fartyg. Lifligast är Finlands sjöfart på Ryssland, därefter på England, Tyskland och Sverige. Af alla Finlands städer har Helsingfors den största sjöfarten.

Äfven på de mindre vattnen är sjöfarten ganska liflig. På de flesta större insjöar gå små ångbåtar, som föra landtmannavaror och utländskt mjöl eller bogsera stockflottor och prämar. På längre sträckor äro floderna ofarbara för ångbåtar, emedan deras lopp störes af de talrika forsarna. Men finnarne äro vana att med sina

smala, smidiga båtar styra utför forsarna och att med starka armar staka båtarna uppför dem. De kunna därför på många älfvar föra sina varor till hafvet. Genom *forsrensningar* förbättras dessa vattenvägar. Uleå, Kemi och Torneå älfvar hafva stor trafik. Men Kumo och Kymmene älfvar samt Vuoksen hafva altför våldsamma forsar. Vuoksens stora insjösystem har blifvit förenadt med hafvet genom *Saima kanal*. Den sträcker sig från Saimen till Viborg, är 59 kilometer lång och har 28 slussar. Den är Finlands största kanal.

Från Hangöudd till Lappland och från Bottenhafvet till Ladoga är Finland genomdraget af *landsvägar*. De gå från stad till stad och från kyrkoby till kyrkoby.

Ännu mer gynnas samfärdseln af *järnvägarna*. De förena insjösystemen med hafvet och städerna med hvarandra. (Uppsök på kartan järnvägarna).

Genom tre inrättningar kunna landets invånare snabbt och bekvämt meddela sig med hvarandra på långt håll: *posten, telegrafnen och telefonen*.

Det finska samhällets inrättning.

Finland är ett storfurstendöme. Rysslands kejsare är Finlands storfurste. Finland är förenadt med Ryssland och utgör en del af det ryska riket.

Storfursten styr landet enligt landets *lagar*. Dessa stiftas, ändras och upphäffas af storfursten och Finlands *ständer* tillsammans. Finlands ständer äro fyra samlingar af män: ridderskapet och adeln, prästeståndet, borgareståndet och bondeståndet. De äro ombud för hela det finska folket.

Storfurstens värdighet går med kejsarmakten i arf. Därför är Finland en *ärfblig monarki*. (Kejsare, konungar och andra regerande furstar kallas *monarker*).

Storfursten styr landet med tillhjälp af *senaten* och utser alla högre ämbetsmän. Alla ämbetsmän måste vara finska medborgare.

Senaten består af två departement. *Justitiedepartementet* är landets högsta domstol. *Ekonomiedepartementet* handhafver styrelsen i monarkens namn.

Generalguvernören är senatens ordförande och öfverbefälhafvare för militären.

Ministerstatssekreteraren är bosatt i S:t Petersburg för att kunna framföra ständernas, senatens och generalguvernörens ärenden till monarken och för att mottaga och till Finland sända monarkens befallningar och beslut.

Ständerna sammankallas af monarken till *landtdag* i Helsingfors åtminstone hvar femte år, nu för tiden hvart fjärde.

Finlands *grundlagar* bestämma sättet för landets styrelse. De äro: Regeringsformen af 1772, Förenings- och säkerhetsakten af 1789 och Landtdagsordningen af 1869 samt delar af Värnepliktslagen och af Reglementet för senaten.

Rätt skipas i städerna af *rådhusrätterna*, på landet af *häradsrätterna*. Den som är missnöjd med rådhusrätts eller häradsrätts dom, kan söka ändring däri hos *hofrätt*. Tre hofrätter finnas i Finland: *Åbo hofrätt*, *Vasa hofrätt* och *Viborgs hofrätt*. Den som är missnöjd med hofrätts dom, kan draga saken till monarken. Senatens justitiedepartement dömer i monarkens namn.

Senaten sköter landets styrelse med tillhjälp af *öfverstyrelserna* och *guvernörerna*.

Öfverstyrelserna i hufvudstaden handhafva hvar sin särskilda gren af förvaltningen.

Finland är deladt i åtta län: *Nylands län*, *Åbo* och *Björneborgs län*, *Tavastehus län*, *Viborgs län*, *Sankt Michaels län*, *Kuopio län*, *Vasa län* och *Uleåborgs län*.

Hvarje län, styrdt af en *guvernör*, omfattar talrika *kommuner*. Kommunerna styra sig själfva.

Hvarje finsk man är skyldig att värna landet mot fiender. Vid 21 års ålder blir han värnepliktig och fortfar att vara det till dess han fyllt 40. De värnepliktige utgöra den finska *hären*.

Finlands län.

1. Nylands län.

Största delen af länet hör till landskapet Nyland. Nordöstra hörnet hör till Tavastland. Hela länet tillhör Borgå stift. Det är det minsta af länen. Det omfattar blott en trettiondedel af landets yta, men det är tätare befolkadt än något annat län.

Invånarne lifnära sig med jordbruk, fiske, industri och handel. Talrika herregårdar finnas.

Gamla berömda herresäten äro *Rilaks* i Bromarf, *Fagervik* i Ingå, *Gerknäs* vid Lojosjön, *Svedja* i Sjundeå, *Frugård* i Mäntsälä, *Sarflaks* i Pärnä samt *Anjala* vid Kymmene älf.

Jorden odlas omsorgsfullt med moderna jordbruksmaskiner, och utländska boskapsraser ses allmänt vid herrgårdarna. I västra Nyland begagnas oxar till dragare.

Allmogen är medelmåttigt slöjdkunnig. I Borgåtrakten tillverkas dock till försäljning goda väfnader, båtar och halmarbeten, i Orimattila kvarnstenar. Industrin är betydande. Talrika tegelbruk förekomma.

Flere järnbruk finnas, de flesta i länets västra del. De största äro *Fiskars*, *Högfors* och *Billnäs*. Ehuru länet har knappt förråd af skog, äro många sågverk i gång. Vid Kymmene älf finnas ock träsliperier. Det största är *Kuusankoski*.

I Nylands län finnas fem städer, alla vid kusten.

Helsingfors, på en halfö midt på kusten, är Finlands största stad (90,000 invånare). Den är landets och länets hufvudstad. Här finnas senaten och de centrala ämbetsverken. Här sammanträda ständerna i *ständarhuset* och *riddarhuset*. Här bor generalguvernören och här finnes ett kejserligt palats.

I Helsingfors finnas universitetet, polytekniska institutet och många skolor. De flesta föreningar för konst, vetenskap och folkupplysning sammanträda i Helsingfors. Därför finnas här äfven dyrbara samlingar af konstverk, naturföremål, böcker och annat. Ett *nationalmuseum* bygges för uppställande af de stora samlingarna af föremål från förgångna tider. *Folkbiblioteket* står hela dagen öppet för enhvar. I Helsingfors tryckas mer än hälften af landets alla tidningar och böcker.

Helsingfors är landets förnämsta industristad. De mekaniska verkstäderna, sockerbruket, porslinsfabrikerna, ölbryggerierna, tobaksfabrikerna, ångsnickerierna och asfaltfabrikerna äro de förnämsta industriella inrättningarna.

Helsingfors har den största ångbåtsflottan i Finland. Dess väldiga ångare gå ända till Amerika. Helsingfors är landets förnämsta handelsstad och har den största införseln af varor från främmande länder. Mest införes säd, mjöl, stenkol, socker, järn, maskiner, petroleum, kaffe och vin.

Sjöfarten gynnas af fyra goda hamnar och en hamnjärnväg samt lastplatsen *Sörnäs* utanför staden.

Helsingfors är Finlands vackraste stad. Nikolaikyrkan, nya kyrkan, den ryska kyrkan och brandverkets hus höja sina ståtliga torn öfver husmassorna. Tolf torg, sju planterade öppna platser, sex parker och de tvärs igenom staden gående planterade esplanaderna gifva staden luft och ljus. Många palatslika byggnader omgifva de öppna platserna; andra resa sig vid gatorna. Praktigast

är Senatstorget, omgivet af Nikolaikyrkan, senatspalatset och universitetspalatset samt prydt med Alexander II:s staty. Den ståtli-

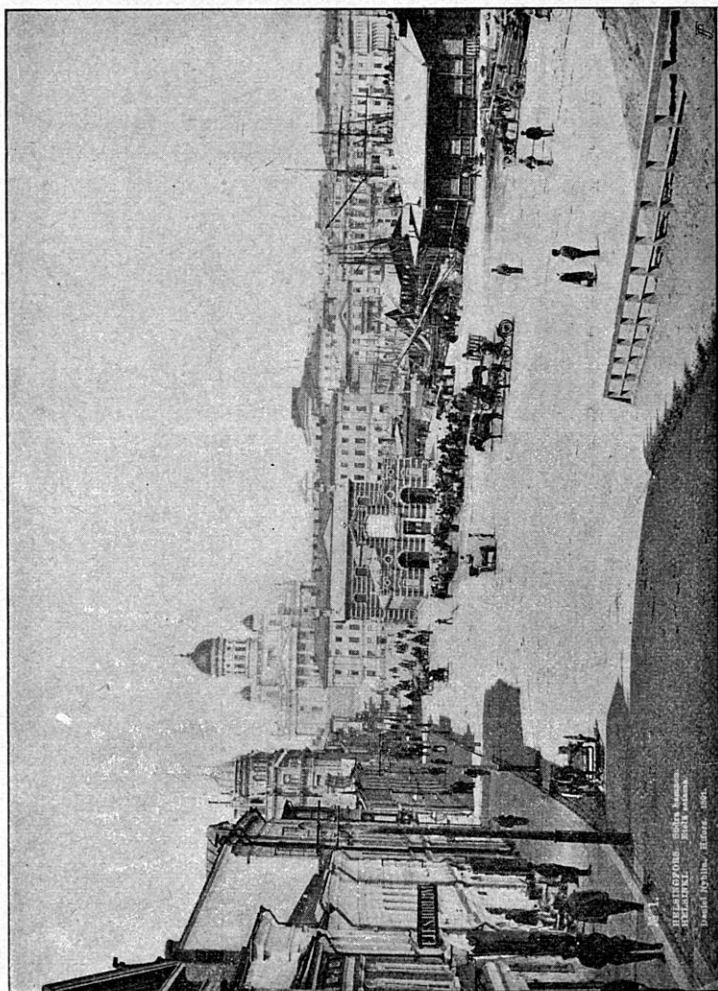

Bild från södra hamnen i Helsingfors (i bakgrunden Nikolaikyrkan).

gaste gatan är Esplanadgatan, hvars rad af hus med sina otaliga fönster blickar ned på Runebergstoden.

Spårvägarna leda ut till förstäderna *Tölö* och *Sörnäs*. Längre borta ligga andra förstäder ända till *Gammelstaden* vid Vanda ås utlopp. Än bildar där ett vattenfall, som drifver Helsingfors stads vattenledning.

Utanför Helsingfors ligger fästningen *Sveaborg* (1,000 inv.) på tolf holmar.

Väster om Helsingfors ligga städerna *Ekenäs* och *Hangö*.

Ekenäs (2,300 inv.) är en liten, gammal stad vid Pojovikens mynning. Hamnplats för järnbruken i västra Nyland. I dess närhet finnes ett svenskt seminarium för folkskolelärarinnor.

Hangö (4,500 inv.), Finlands vinterhamn, är beläget på Hangö udd. Hamnen hålles öppen af isbrytarfartygen. Den har en liflig sjöfart och stor utförsel af smör (ungef. 12 milj. kilogram årligen), strömming och trådrullar. Vintertid är äfven införseln till Hangö betydlig. Landets största stenhuggerier finnas här. Hangö badanstalt är den mest besökta i Finland.

Öster om Helsingfors ligga *Borgå* och *Lovisa*.

Borgå (5,200 inv.) vid Borgå ås utlopp är biskopsäte. Johan Ludvig Runeberg bodde här till sin död. Hans graf, hans af staden vårdade hem och hans staty bevara hans minne. Folkhögskola. Från Borgå utföres mycket hafre. Järnväg till Kervo.

Lovisa (2,400 inv.) vid en vik nära Kymmene älf har en badanstalt. Stadens sjöfart är ganska liflig. Järnväg till Lahtis.

I *Esbo* finnes Mellersta Nylands folkhögskola. *Västankvarn* landtmanna- och husmoderskola ligger i Ingå.

På minnesmärken från forna tider är Nylands län rikt. Många ärevärdiga *gråstenskyrkor* såsom *Borgå domkyrka* och *Lojo kyrka* stå kvar från den katolska tiden. Af medeltida borgar märkes *Raseborg* i Snappertuna.

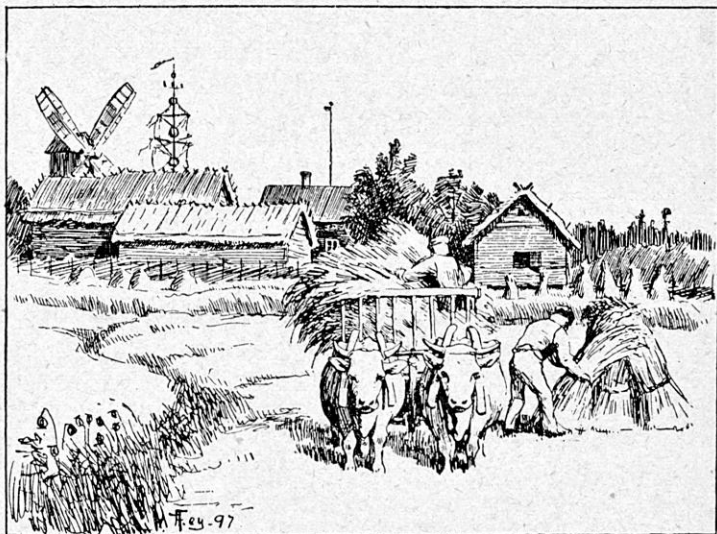
2. Åbo och Björneborgs län.

Länets södra del omfattar landskapen Åland och Egentliga Finland. Den större och norra delen hör till landskapet Satakunta. Hela länet lyder under Åbo stift. Det är näst Nylands län det tätast befolkade af länen.

Invånarne lifnära sig med jordbruk, fiske, sjöfart, industri och handel. Talrika herregårdar finnas i Egentliga Finland.

Berömda herresäten äro *Åminne* vid Salovikens norra strand, *Qvidja* i Pargas, *Kankas* i Masku, *Kumo gård* vid Kumo älf och *Kastelholm* på Åland.

Jordbruket bedrifves omsorgsfullt med moderna maskiner och boskapsrasen förbättras genom införande af utländska kreatur. Åkarna äro både vidsträckta och utmärkta i länets släta delar, isynnerhet kring Loimijoki och Kumo älf. Äfven präktiga vida ängar

Från Åland.

finnas kring älfven. Mejerirörelsen är betydlig. Hvete odlas allmänt. Trägårdar finnas vid nästan hvarje gård, utom i norra delen. Dragoxar användas allmänt.

Skärgårdsborna äro ifriga fiskare och jägare. Ålänningarne äro duktiga båtbyggare och djärfva sjömän. Nästan hvar och en af dem äger åtminstone del i ett segelfartyg. De äga en tredjedel af hela den finska handelsflottan. Deras barker och briggas göra långresor på alla haf. *Lemland* i Ålands skärgård är den landskommun, som äger den största handelsflottan.

Åbo läns invånare äro ganska skickliga i slöjd och handtverk.

I trakterna kring Åbo, Nystad och Björneborg väfvas bomullstyger. I Nystadstrakten tillverkas träkärl och möbler, som till och med utskeppas till Köpenhamn. Af leran i södra Satakunta formas kärl. I Lavia förfärdigas ullkardor, i Kauvatsa halmarbeten.

I Åbo skärgård brännes mycket kalksten. *Orijärvi* berömda koppargrufva finnes vid gränsen mot Nylands län. I Säkylä huggas kvarnstenar. Många järnbruk finnas i de sydligaste och nordligaste delarna af länet. De mest betydande äro *Dalsbruk* på Kimito, *Matildedal* och *Tykö* utmed östra stranden af Saloviken. *Kyröskoski* pappersbruk är beläget vid Ikalisstråten. Nära Åbo finnes *Lit-tois* stora klädesfabrik. I trakten omkring Björneborg blomstrar Finlands största sågindustri.

I Åbo och Björneborgs län finnas sex städer, alla vid hafvet, samt två köpingar.

Åbo vid Aura å, landets forna hufvudstad, är nu länets hufvudstad och ärkebiskopens säte. Det är näst Helsingfors. Finlands största stad med 38,000 invånare. Här finnes Åbo hofrätt, Finska Hushållningssällskapet och många läroverk. Åbo är en betydande industristad med stora mekaniska verkstäder och skeppsvarf, bomullsspinneri, trikotfabrik, sockerbruk och andra fabriker. Näst Helsingfors är Åbo landets förnämsta handelsstad. Den inför spannmål, järn och stenkol och utför mycket trävaror och hafre. Äfven i anseende till sjöfarten är Åbo den andra staden i landet.

Stadens märkvärdigaste byggnad är den åldriga *domkyrkan*. Nedanför domkyrkan utbreder sig ett planteradt torg, prydt med Per Brahes och H. G. Porthans statyer.

Vid åns mynning står *Åbo slott*, den äldsta byggnad i landet. Det inrymmer ett historiskt museum. Utanför slottet är stadens yttre hamn belägen med väldiga upplag af trävaror och talrika skepp och lastångare. Ön *Runsala* vid hamnen är rik på ek och öfversållad med villor.

Nådendal (900 inv.) är beläget vid ett sund nära Åbo. Staden är gammal, men är nu den minsta i Finland. Dess badanstalt är mycket besökt.

Nystad (4,200 inv.) har en god hamn, ganska stor

handelsflotta. Härifrån utgå två telegrafkablar längs hafsbotten till Sverige.

Raumo (4,800 inv.) är en gammal stad med den största handelsflotta af segelfartyg bland alla Finlands städer. Finskt folkskolelärareseminarium.

Björneborg (15,000 inv.) vid Kumo älfs delta är en af Finlands större handelsstäder. Utförseln af trävaror och hafre är ansevärd. Spannmål och stenkol införas. Fartygen lossa och lasta utanför älfvens myning vid *Räfsö*, 32 km från staden.

Mariehamn (950 inv.) är en liten ung stad på en landtunga på södra delen af fasta Åland. Dess sjöfart är ganska stor, isynnerhet på Sverige. Dess badinrättning besökes mycket af främlingar.

Köpingarna i Åbo och Björneborgs län äro *Salo* vid inre ändan af Saloviken och *Ikalis* vid Kyrösjärvi.

Svenska folkhögskolor finnas i *Pargas* samt på *Åland*.

Åbo och Björneborgs län har talrika historiska minnen. Genom Egentliga Finland infördes kristendomen i landet, och det berättas att de första finnarne döptes i *Kuppis källa*. Många gråstenskyrkor från den katolska tiden vittna om bildningens ålder. *Nousis* kyrka är den äldsta i landet och var Finlands första domkyrka. *Närendal* har ännu sin klosterkyrka kvar. På *Kustö* finnas ruiner af Åbobiskoparnes borg. Genom Egentliga Finland kommo svensk lag och rätt in i landet. Därom vittna *Åbo slotts* och *Kastelholms* slottsruin på Åland. Nära Kastelholm finnas ruinerna af den ryska fästningen *Bomarsund*.

3. Tavastehus län.

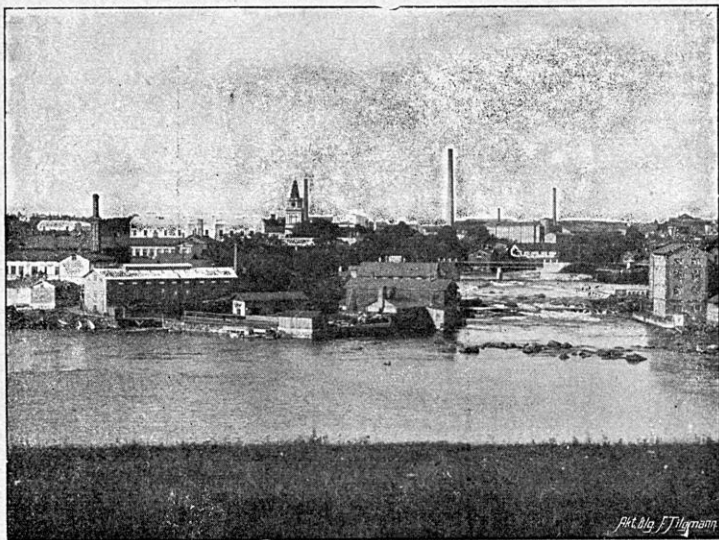
Större delen af länet tillhör landskapet Tavastland. Nordvästra delen hör till Satakunta. Hela länet lyder under Borgå stift.

De förnämsta näringarna äro jordbruk, boskapsskötsel, skogsafverkning och industri. Jordbruket bedrifves dock ej med nödig omsorg, ehuru landets förnämsta landbruksinstitut, *Mustiala*, är beläget här i Tammela socken. Många herregårdar hafva funnits, men de flesta ägas nu af allmogemän. Byarna äro stora.

I slöjder och handtverk äro invånarne föga skickliga.

Industrin är betydlig. Tammerfors är näst Helsingfors Finlands största fabriksstad. Stora fabriker finnas äfven på landsbygden. Sådana äro *Nokia* pappersbruk vid Nokia ström med träsliperi, pappfabrik ock takfiltfabrik vid forsen med samma namn, *Tervakoski* pappersbruk i Janakkala, *Forssa* bomullsspinneri i Tammela socken, *Notsjö glasbruk* i Urdiala och *Tornator* trådrullefabrik i Hollola.

Landsvägarna äro mycket backiga. Men samfärdseln gynnas af sjöarna. *Vesijärvi* och *Kalkis* kanaler öppna vägen till Päi-

Tammerfors.

jänne. *Valkiakoski* kanal leder upp till Längelmävesistråten. *Lembois* kanal gör ångbåtsfärd möjlig mellan Tavastehus och Tammerfors. *Murole* kanal förenar Näsijärvi med Ruovesi.

Länet har två städer och en köping.

Tavastehus (5,300 inv.) nedanför Hattelmala-åsen vid Vånåstråten är länets hufvudstad. Banan mellan Tavastehus och Helsingfors är Finlands första järnväg.

Tammerfors (30,000 inv.) på åsen mellan Näsijärvi och Pyhäjärvi är till storleken den tredje staden i Fin-

land. Här finnas de största fabriker i landet. De drifvas till en del af den vattenrika forsen. De förnämsta äro bomullsspinneriet och väfveriet, linnespinneriet och väfveriet, tre ullspinnerier och en klädesfabrik, den mekaniska verkstaden och pappersbruket.

Lahtis köping är belägen vid södra ändan af sjön *Vesijärvi*.

I Hauhostråtens källtrakter ligger *Evois* forstinstitut.

Länets förnämsta historiska minnesmärken äro det gamla *Kronoborgs slott* vid Tavastehus och *Hattula kyrka* med sina vägg- och takmålningar från den katolska tiden.

4. Viborgs län.

Största delen af länet hör till landskapet Karelen. Det sydvästra hörnet hör till Nyland, det nordvästra hörnet till Tavastland, och trakten omkring Saimen tillhör Savolaks. Hela länet lyder under Nyslotts stift. Det är ett medelstort län. Invånarne, som helst bygga sina boningar tillsammans i stora byar, lifnära sig förnämligast med jordbruk, handel och industri. Jordbruket står dock lågt. Skörden förslår icke för länets behof. Fisket i älvarna och i Finska viken är ganska gifvande.

Bohete och hampa odlas ganska mycket. Svedjebruket är ännu allmänt. Boskapsskötseln är försummad, men de karelska hästarna äro berömda. Fyrhjuliga vagnar äro allmänt i bruk.

Viborgs län har en lång tid varit den mark, där svenskar och ryssar krigat mot hvarandra. Därför hafva invånarne i forna tider vant sig vid att blifva plundrade och att lefva blott för dagen. Sedermera blef länet en del af Ryssland. Ryska herrar fingo stora egendomar, *donationsgoods*, i Viborgs län. Godsens bönder fingo ej flytta bort; de måste arbeta för sina främmande herrar och fingo ej behålla mycket af arbetets lön. Därigenom blefvo de likgiltiga och lata, och brydde sig ej om att förbättra jorden. Däraf kommer det att jordbruket ännu försummas af allmogen. Men finska staten har inköpt donationsgodsen och låter bönderna för billigt pris få sin egendom tillbaka.

Slöjdkunnigheten är ringa. Skickligast är allmogen i att tillverka åkdon och körredskap.

Befolkningen omkring Ladoga har stor håg för handel. Karelarne göra höst och vinter långa resor för att uppköpa landtmannavaror, hvilka de sedan sälja i S:t Petersburg. De fattigare färdas omkring och sälja järn-

grytor och porslinskärl samt uppköpa lump, som de sedan afyttra till pappersbruken. Kustborna isynnerhet på Björkö, göra sina handelsfärder till sjös och äro så ifriga med sina Petersburgsresor att *Björkö sund* är en af Finlands lifligaste hamnar.

Ehuru länet är rikt på nyttiga stenarter, såsom marmor, kalksten, granit, fältspat och kvarts, bedrifves endast ringa stenbrytning.

Viktig är *Pitkäranta* koppar- och tennbrott med stora fabriker vid Ladogas nordöstra strand. Några små järnbruk finnas, men länets förnämsta industrier äro sågningen och papperstillverkningen. Vid Kymmene älfs mynnningar finnas inom detta län 16 ångsågar och några omkring Viborgska viken. Stora träsliperier, cellulofabriker och pappersbruk äro *Kymmene bruk* vid Kuusankoski, *Ingeröis* vid Kymmene älf och *Enso* träsliperi vid Vuoksen.

Samfärdseln gynnas genom *Saima kanal* och järnvägarna.

Viborgs län har sex städer, nämligen tre vid hafvet, en vid Saimen och två vid Ladoga samt därtill två köpingar vid Ladoga.

Viborg (25,000 inv.) på de halföar, som skilja Suomenveden pohja från Viborgska viken, är länets hufvudstad och säte för Viborgs hofrätt. Till storleken är den Finlands fjärde stad. Dess handel är mycket betydande. Utförseln är större än från någon annan af Finlands städer, ty Viborg är genom Saima kanal hamn för Vuoksens hela insjösystem. Trävaror, ved, videbark och fisk äro de förnämsta utförsvarorna. I den starkt befästade yttre hamnen, *Trångsund*, ser man hela sommaren talrika stora fartyg af olika nationer ligga och lasta.

Viborg är en af Finlands äldsta städer. Kyrkor från den katolska tiden och lämningar af gamla fästningsverk vittna om dess ålder. Midt i staden står *Viborgs slott* på en holme. Öster om staden finnes den *nya fästningen*. Den är en af de starkaste fästningar i ryska riket. Viborgs omgifningar äro vackra och rika på täcka villor. Nordväst om staden ligger herregården *Monrepos* (mångrepå), hvars park är vida berömd för sin skönhet.

Kexholm (1,200 inv.) på en holme i Vuoksens norra mynning är en liten gammal stad, som drifver handel på S:t Petersburg. Dess uråldriga fästning är öfvergifven.

Sordavala (1,600 inv.) vid en af Ladogas nordligaste vikar är en liflig handelsstad med stor hästmarknad. Staden har liflig sjöfart på Petersburg. I närheten ligger *Kymölä* seminarium för folkskolelärare och lärarinnor. Omgifningarna äro utmärkt vackra.

Villmanstrand (2,200 inv.) är en liten täckt belägen stad vid Saimens strand. Den har liflig ångbåtsfart såsom ändpunkt för järnvägen.

Fredrikshamn (3,000 inv.) vid viken Vekkelähti, har medelmåttig handel. I staden finnes *kadettkåren*, den skola, i hvilken de finska officerarne utbildas. Järnväg till Ingerois.

Kotka (6,000 inv.) är beläget på en ö utanför Kymene älfs östligaste mynning. Kotka är en ny stad, som hastigt växer. Den har mycket stor sågindustri samt den största utförseln af bräder och snickare arbeten. Dess hamn besökes af nästan lika många utländska fartyg som Viborgs. Järnväg till Kouvola.

Sundet utanför staden är det historiskt berömda *Svensksund*.

Köpingarna i Viborgs län äro *Kronoborg* och *Lahdenpohja*.

Om Rysslands närhet erinra klostren *Valamo* och *Konevits* på öar i Ladoga.

5. Sankt Michels län.

Största delen af länet tillhör landskapet Savolaks. Endast trakterna väster om Puula och Mäntyharjustråten höra till Tavastland. Länet lyder under Nyslotts stift. Invånarne bygga sina boningar på höjderna och på sjöarnas stränder. Där uppe rödja de äfven sina åkrar och bränna sina svedar för att undgå dalarnes frost. Jordbruket står lågt. Höjdernas karga, steniga jord är svår att bearbeta och gifver ringa lön.

Äfven i detta län uppfödas utmärkta hästar. Kor och får hållas i myckenhet. Hampa odlas allmänt.

Fisket i de talrika insjöarna lönar sig bra. Isynnerhet fås mycket mujkor och gös. Folket tillbringar en

stor del af sommaren på vattnet och är kunnigt i båtbyggnad.

Äfven i andra slöjder och handtverk äro länets inbyggare skickliga. Kvinnorna spinna och väfva både lin och ull och tillverka sina egna och karlarnes arbetskläder. Männen göra nästan alla husgeråd, möbler och verktyg för eget behof och tillverka smörkärll, gungstolar och pinnstolar till försäljning.

På värdefulla stenar och malmer är länet fattigt. *Myrmalm* finnes dock i många insjöar och upptages för järnbrukens behof. Två järnbruk finnas, nämligen *Oravi* vid Haukivesi och *Haapakoski* i Pieksämäki socken. Åtskilliga sågar äro i gång. För öfrigt är länets industri obetydlig.

Samfärdseln är liflig på Päijänne och Saimavattnen.

Tre städer finnas i S:t Michels län. Alla äro små och ligga vid insjöar.

Sankt Michel (3,000 inv.) vid Saimens nordvästligaste vik är länets hufvudstad.

Nyslott (1,700 inv.) ligger vackert på en holme i det strida sundet *Kyrössalmi*. Genom detta sund måste alla farkoster passera, hvilka gå mellan Saimen och de nordligare trakterna. Sjöfarten är därför liflig. På en klippa midt i sundet står det gamla fästet *Olofsborg*, ännu väl bibehållet.

Heinola (1,600 inv.) ligger i länets sydvästra hörn vid *Jyränä ström*, som är en del af Kymmene älf. Här finnes en badanstalt. Seminarium.

6. Kuopio län.

Kuopio län består af tre landskapsdelar. Den östra hälften är en del af Karelen. Rautalampistråten bildar Tavatlands gräns. Resten af länet tillhör Savolaks.

Gamla herregods finnas icke. Gårdarna stå lika som i S:t Michels län på höjderna eller ock vid sjöstränderna, där god lerjord finnes. Endast i östra delen af Karelen äro de sammanhopade till folkrika byar.

Kuopio län har ett större antal inhysingar än något af de andra länen. De bo hos bonden och hafva själfva ingen egendom. För maten arbeta de litet på hemmanets jord. Men den nytta de

göra är obetydlig. Dess mera tära de på bondens inkomster, och under nödår stryka de omkring eller dö af svält och sjukdom.

I samma trakter tillhöra närmare 9,000 personer den grekisk-katolska kyrkan. De äro okunnigare än Finlands öfriga invånare. Mycket få af dem kunna läsa.

Invånarnes förnämsta näringsfång är jordbruket.

Ännu finnas i länets norra och östra delar vidsträckta timmerskogar. Deras afkastning är en af invånarnes förnämsta inkomstkällor. I Karelen och Tavastland finnas stora sågverk, i hvilka stocken sågas till plankor och bräder. Villebrådet i skogen är rikligt, så att jakten på ekorrar och skogsfågel gifver allmogen god förtjänst under vintern. Björnar fällas årligen i östra delen af länet.

Nyttiga stenarter finnas ganska rikligt, men användas föga. Däremot upphåvas en stor mängd sjömalms. Kuopio läns sjöar äro de malmrikaste i Finland. Därför äro järn- och sågindustrierna länets förnämsta industrier. Af järnverken äro *Värtsilä* nära Jänisjoki, *Möhkö* i Ilomants socken vid Koitajoki, *Varkaus* vid Kallavesistrådens västra mynning, de förnämsta. De största sågarna finnas i närheten af Joensuu.

Kuopio läns handel är riktad mot Viborgs län och S:t Petersburg. Dit föra alla ångbåtsleder och järnvägar. Genom kanaler och slussar har *Pielis älf* blifvit gjord farbar, så att ångbåtar kunna från hafvet gå ända till Nurmes köping vid norra ändan af Pielisjärvi.

Kuopio län har tre städer och en köping, alla belägna vid insjöar.

Kuopio (11,000 inv.) vid södra foten af Puijo på stranden af Kallavesi är länets hufvudstad och sätet för biskopen i Kuopio stift. Staden har stor införsel. Sjöfarten är liflig; under sommaren gå dagligen ångbåtar utefter de vattenleder, som öppna sig från Kallavesi.

Idensalmi (1,300 inv.) beläget vid Porovesi är den yngsta af landets städer.

Joensuu (3,200 inv.) vid Pielis älf's mynning är en ganska liflig handelsstad. Af alla städer vid Vuoksens insjösystem äger Joensuu den största handelsflottan.

Nurmes köping.

7. Vasa län.

Slättlandet tillhör landskapet Österbotten. Kumo älfs insjöområde inom Vasa län hör till Satakunta. Kymmene älfs område inom länet är en del af Tavastland. Flodlandet lyder under Åbo stift, Sjölandet under Borgå stift.

Vasa läns invånare äro tavaster och vid kusten svenska österbottningar. I Sjölandet sysselsätta de sig med svedjebruk och boskapsskötsel samt längre in i länet med skogshygge och jakt. Ännu finnas där vidsträckta timmerskogar. I kustlandet är jordbruket den förnämsta näringen. Det bedrifves med omsorg. Nutida jordbruksmaskiner användas ganska allmänt. Utmed floderna utbreda sig vidsträckta åkrar, isynnerhet i landskapets södra del. Den berömda Vasarågen försäljes till utsäde i det öfriga Finland och utlandet.

Själsskytt.

Torfmosarna i länets inre delar torrläggas och förvandlas till utmärkta åkerfält, som gifva arbete och näring åt många tusental människor. I skärgården idkas ett lönande strömmingsfiske och själsskytte.

Betydliga herregårdar finnas icke i Vasa län. Men bönderna, som äro förmögna och ganska skickliga i byggnadskon-

sten, uppföra åt sig ståtliga byggnader. I sjölandet ligga gårdarna mest på kullarna och vid stjöstränderna ensamma eller i små byar. I flodlandet äro de anlaggda längs flodstränderna och bilda mångestades långsträckta byar utmed landsvägen, så att man kan färdas tiotal kilometer genom samma bygd och räknar ända till 200 gårdar efter hvarandra.

Kustborna äro af gammalt vana att göra långa sjöresor och besöka främmande länder. Nu, när Vasa läns segelflotta har minskats, begifva sig österbottningarna ut till andra trakter på arbetsförtjänst. Många tusen fara ända till Amerika, Afrika och Australien. Utvandrarne lyckas ofta förtjäna bra och skicka då penningar hem till de sina. Somliga komma hem, när de hunnit samla ett kapital men de flesta stanna för alltid borta. I följd af emigrationen (utvandringen) har tyvärr mångt hemman blifvit öde och arbetskrafter saknats i hembygden.

Invånarne i Vasa läns flodland äro skickligare i allehanda slöjder än Finlands öfriga invånare.

Kustboarna äro duktiga skeppsbyggare och hafva fordom byggt våra största och bästa fartyg. Och sin skicklighet i allt hvad till timmermannens yrke hörer hafva de bibehållit. Dessutom äro flodlandets inbyggare skickliga smeder, snickare och svarfvare.

Skogarna i kustlandet äro dåliga, emedan virket för länge sedan blifvit användt till gårdsbyggnad och till försäljning. Dock brännes ännu mycken tjära i det inre af Österbotten. Däremot är fabriksindustrin i Vasa län obetydlig. [*Mänttä* pappersbruk och *Grönviks* glasbruk].

Vasa län har sju städer. Alla ligga vid kusten, utom Jyväskylä.

Vasa, i offentliga skrivelser kalladt *Nikolaistad*, (14,000 inv.) ligger vid en grund vik nära Kvarken. Staden är länets hufvudstad och säte för Vasa hofrätt. Många skolor finnas här. Ett stort bomullsmanufakturverk med spinneri, väfveri och färgeri är det förnämsta industriella verket. Vasa inför från utlandet mycket spannmål och utför Vasaråg, tjära, bär, ladugårdsalster och en stor massa hafre. Staden har en anseelig handelsflotta. Sjöfarten är liflig. De större fartygen stanna i uthamnarna vid *Vasklot* och *Brändö*.

Söder om Vasa finnas två städer:

Kaskö (900 inv.) är en liten fiskarestad på en ö utanför Närpesås mynning. Stadens hamn är den bästa i Österbotten.

Kristinestad (2,700 inv.) på fastlandet söder om Kaskö utskeppar hafre och andra landtmannavaror.

Norr om Vasa finnas tre städer:

Nykarleby (1,100 inv.) nära mynningen af Lappo å med ett svenskt seminarium för folkskolelärare.

Jakobstad (2,700 inv.) vid en god hamn norr om Nykarleby är en handelsstad med en stor tobaksfabrik och en cikoriefabrik.

Gamlakarleby (2,300 inv.) vid en grund vik nordost om Jakobstad är en handelsstad. Dess uthamn, *Yks-pila*, ligger väster om staden.

Jyväskylä (3,000 inv.) är beläget vid Jyväsjärvi, som genom ett sund är förenadt med Päijänne. Här finnes

ett finskt seminarium för folkskolornas lärare och lärarinor. I närheten af staden ligga flere fabriker. Ångbåts-
trafiken till Lahtis är liflig.

Svensk folkhögskola finnes i *Kronoby*.

I Vasa län hafva talrika drabbningar blifvit utkämpade under 1808 års krig. Slagfälten äro länets förnämsta historiska minnesmärken: *Juthas, Oravais, Lappo, Ruona bro, Salmis, Alavo*. Af *Korsholms* slott vid Gamla Vasa finnes numera nästan ingenting kvar.

8. Uleåborgs län.

Uleåborgs län består af tre landskap. Den norra hälften utgöres af landskapet *Lappland*. Utmed Torneå och Muonio älfvar ligger den del af det svenska landskapet *Västerbotten*, som afträdde 1809. Resten af länet tillhör *Österbotten*. Hela länet lyder under Kuopio stift. Länet omfattar nära hälften af Finland, men endast en tiondedel af landets befolkning. Det är så glest bebodt att på två kvadratkilometer komma endast tre invånare. Befolkningens förnämsta näringar äro boskapsskötsel, skogs-
handtering, jakt och fiske. Jordbruk bedrifves ända till Enare lappmark, men lönar sig ej för frostens skull. Kornet är det förnämsta sädesslaget. Mjölet blandas ofta äfven under goda år med sådor eller bark. Endast utmed kusten och vid flodernas nedersta lopp är odlingen allmän och landet någorlunda tätt bebygdt med byar.

Boskapsskötseln gynnas af de vidsträckta naturliga ängarna. Mest hålles nötboskap, och smöret har i senare tid blifvit en betydande utförsvara äfven från detta nordliga län. I Lappland finnas nästan inga hästar, men både finnarne och lapparne äga renar.

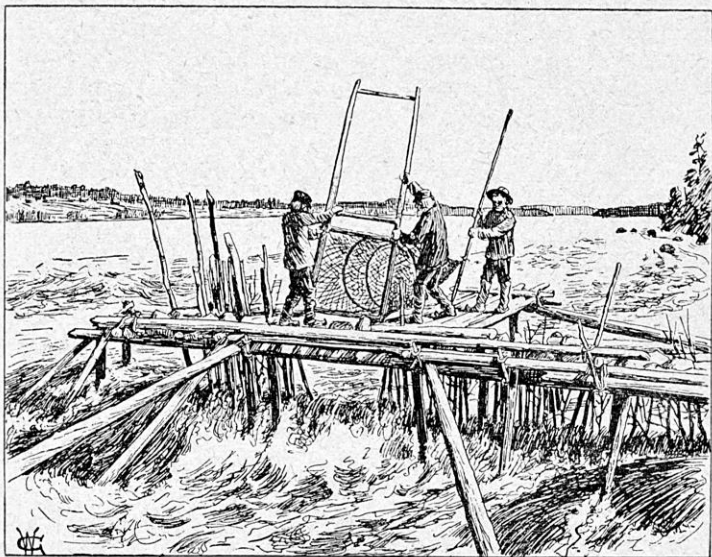
Uleåborgs län har de vidsträcktaste skogarna i Finland. Hela länet betäckes af en skog, i hvilken mossarna och kärren bilda vida öppna fläckar, ängarna och åkrarna vid älfstränderna obetydliga öppningar. De högre bergen resa sig som öar ur skogshafvet. En stor myckenhet stock afverkas därför och flottas ned utför älfvarna. Dessutom bränna invånarne mycket tjära. Äfven jakten är lönande, ty skogen är här rikare på fågel samt ekorrar och andra pälsdjur än i landets sydligare delar.

Hafvet, älfvarna och insjöarna äro fiskrika.

I slöjder äro nordösterbottningarne mindre skickliga. Dock tillverka de utmärkta skidor och pieksor. I Sotkamo beredas fårskinn och i Kalajoki förfärdigas bleckkärll och gjutgods.

Uleåborgs län har fem städer. Alla ligga vid kusten, utom en.

Uleåborg (15,500 inv.) vid Uleå älfs mynning är länets hufvudstad. Flere läroverk finnas i staden. Den är norra Finlands förnämsta industri- och handelsstad. Lan-

Laxpata.

dets största läderfabrik, en mekanisk verkstad, kvarnar och sågverk gifva sysselsättning åt talrika arbetare. Sjöfarten är ganska liflig. Fartygen lasta och lossa i uthamnen vid *Toppila sund* nordväst om staden. Införseln af spannmål och hudar är ansenlig. Tjära och läder utföras i större mängd än från någon annan af landets städer.

Brähestad (3,300 inv.) vid en god hamn mellan Sii-

kajoki och Pyhäjoki har ett handelsinstitut, ett seminarium för folkskolelärarinnor.

Kemi (1,300 inv.) är en liten handelsstad utanför Kemi älfs mynning. Den inför spannmål och utför trävaror och lax.

Torneå (1,400 inv.) ligger i Västerbotten på en halfö

Lappar och lappkota.

på västra sidan af Torneå älf. Staden handlar med spannmål, lax och lapska varor (renkött, renhudar m. m.).

Kajana (1,200 inv.) vid Ämmäkoski öster om Uleå träsk är en liten täkt belägen stad med stor vintermarknad. Seminarium. På en holme i forsen stå ruinerna af det gamla fästet *Kajaneborg*.

RYSSLAND.

(5 milj. □ km; 105 milj. inv.; 20 på □ km).

Gränser och kustbildning. Europeiska Ryssland, som omfattar östra hälften af vår världsdel, är nästan 14 gånger så stort som Finland. Det gränsar i N till Ishafvet, i W till Norge, Finland, Östersjön, Tyskland, Ungern och Rumänien, i S till Svarta hafvet, Kaukasien och Kaspiska hafvet samt i O till Asien. Landgränsen åt detta håll är dragen väster om Uralfloden, böjer sig åt NO och följer nordligare utmed Uralbergen.

Rysslands kuster äro låga och sakna skärgård. Af enstaka öar är den folktoma dubbelön *Novája Semljá* långt ut i Ishafvet den största. Detta haf bildar västerut den tregreniga viken *Hvita hafvet* mellan halföarna *Kánin* och *Kóla*. Utanför *Riga vikens* mynning ligga *Dagö* och *Ösel*. I Svarta hafvet utskjuter den bördiga bergkantade halfön *Krim* mellan *Odessa bukten* och *Asóvska sjön*.

Ytförhållanden. Ryssland utgöres af ett vidsträckt flackt lågland, kalladt den *Östeuropeiska slätten*. Sydost om Finska vikens botten finnes dess högsta del, *Valdáj-höjderna*, men dessas högsta punkt befinner sig endast 360 m. öfver hafvet. Därifrån rinna flere floder öfver den svagt sluttande marken till skilda haf. Breda jämna landryggar bilda flerstädes mellan flodområdena vattendelare. Emedan de äro täckta af skogar och odlade marker, framträda de icke alls såsom berg. — Vid den stora slättens utkanter finnas tre bergskedjor: i söder *Kaukasus*, som dock räknas till Asien, i sydväst förgreningar af *Karpatherna* och i nordost *Urál*, Europas längsta bergskedja. Spetsiga toppar resa sig icke öfver Ural, utan endast rader af kammar och kullar, beväxta med barr- och löfskogar. Berget är rikt på plátina,*) guld, silfver, koppar samt rara och därför dyra stenarter. I mellersta Ryssland finnas betydande stenkolslager.

De inre vattnen. *Kaspiska hafvet* är jordens största insjö. Det ligger lägre än Medelhafvet, saknar aflopp

*) Platina är den dyraste, tyngsta och mest eldfasta metall. Den står så väl mot elden, att man kan koka guld och järn i en skål af platina.

och har därför saltigt vatten. Dit utfalla floderna *Urál* och *Vólga*, kallad „Rysslands stora moder“. Floden är 3,600 km. lång och längre än alla andra rinnande vattendrag i Europa. Dess östra strand är låg och sumpig, dess västra hög och bergig. På bergsstranden äro flera tiotal städer och många hundratal byar belägna. Volgas största bifloder äro den krokiga *Kamá* från Ural och *Oká* från motsatt håll. Till Asóvska sjön utrinne *Don* och till Svarta hafvet *Dnjepr*, som upptager talrika tillflöden från kärren väster om dess öfre lopp. Till Östersjön flyta *Weichsel* (veiksel) och *Niemen* i stora buker. I Riga viken utfaller *Düna* och i Finska viken *Naróva* från sjön *Peipus*. *Ilmén* står genom floden *Vólchof* samt *Onéga* genom *Svir* i förbindelse med Ladoga. Därifrån strömmar vattnet genom den 70 km. långa, breda *Neva*-floden till Finska viken. Till Hvita hafvet utflyta *Dviná*, bildad af två källfloder, och *Petschóra* från Ural. — Nästan alla ryska floder kunna befaras med ångfartyg. Segelledernas längd ökas ytterligare genom kanaler, hvilka förbinda flodernas öfre lopp.

Klimat, växt- och djurvärld. Den Östeuropeiska slätstens fastlandsklimat utmärker sig genom ovanligt långa, stränga vintrar med ringa nederbörd och korta heta somrar. Utmed Ishafskusten, där vintern räcker ända till 9 månader, utbreda sig vida trädlösa kärrmarker med talrika mycket små sjöar. Dessa bottenfrusna ödemarker kallas *tundror*. Inga människoboningar finnas där. Öfver de vida fälten, täckta af renlaf, hvitmossa och enstaka dvärgbjörkar, ströfva vildrenen, räfven och lemmeln. Miljoner mygg göra tundran obeboelig.

Söder om tundrornas, ungefär 100 km breda bälte, sträcka sig väldiga skogar och sumpmarker ända till mellersta *Volga* och mellersta *Dnjepr*. I N bestå skogarna af tall, gran och lärkträd och i S af björk, ek och lind. Barrskogarna äro rika på pälsbärande djur såsom björn, varg, hermelin m. fl.

Mellersta Rysslands mark upptages af bördig åkerjord. I den feta svarta jorden odlas råg, hvete, bovete, lin, hampa, tobak, gurkväxter, hvitbetor, lök m. m. Skogar förekomma endast utmed flodstränderna. I de regnfattiga trakterna söder om 50:de bredd-

graden utbreda sig trädlösa stäpper: vid Kaspiska hafvet saltstäpp, vid Svarta hafvet grässtäpp. Under våren prunkar denna i en färgrik fager blomsterskrud, men sommarsolen bringar det höga gräset att torka, och under vintern ligger stäppen inyrd af snö. Stäppgräset utgör föda för talrika hjordar af får och halvvilda hästar; äfven kamelen hålles såsom husdjur. Såsom objudna gäster infinna sig tidtals tallösa svärmar af gräshoppor. På stäppen är det naturligtvis brist på ved. De förmögna i städerna elda med små klabbar af ek- eller lindträ, de medellösa på landsbygden med torf eller bohvetegrynskal. — I sydvästra Ryssland samt på sydsluttningarna af Krimiska bergen odlas mycket vindrufvor.

Inbyggare. Af Rysslands befolkning hör flertalet eller ungefär 85 miljoner till den *slaviska folkstammen*. Till denna räknas *ryssarne*, spridda öfver hela landet, men tätast hopade på jordbruksområdet i mellersta delen, samt *polackerna* i W. Kring Volgas stora krökning äro flera *finska stammar* bosatta; *mordvinerna* vid nedre Oka äro de talrikaste. Till samma folkgrupp höra *esterna* S om Finska viken och *samojederna* O om Hvita hafvet. I trakten kring Riga viken finnas *tyskar* och ett fåtal *svenskar* på öarna. *Judar* förekomma allmänt, *rumäner* bo i SW och *tatárer* längst i SO.

Ryssarne äro ett lifligt och väl begåfvadt folk. De äro förnöjsamma och tålmodiga. Sång, dans och musik älska de mycket. Den ryske bondens älsklingsdryck är sjudande té, drucket på bit. Gärna förtär han surkål, lök och gurkor. I sin stuga, uppförd af rundbilade stockar, håller han det ej särdeles snyggt. Bonden har icke egen jord, utan denna tillhör hela byalaget gemensamt. Hvert femtonde år fördelas fälten så att hvarje husbonde erhåller en lott att sköta. Skiftesbruket är vanligen mycket enkelt, $\frac{1}{3}$ upptages af höstråg, $\frac{1}{3}$ af bohvete och hafre och den sista $\frac{1}{3}$ ligger i träde och är under sommaren betesmark för boskapen. — Allmogens bokliga kunskaper äro ganska obetydliga. En orsak till att folkbildningen ännu ej nått samma höjd som i västra Europa är den, att de ryska bönderna ända till år 1861 voro lifegna. Deingo ej flytta från godset utan såldes med detta. Lifegenskapen upphäufdes af kejsaren Alexander II, som därför af sitt tacksamma folk kallades „Befriaren“.

Religion. Ryssarne tillhöra den grekisk-katolska kyrkan; prästerskapet är talrikt och klostren många. Tyskarne äro lutheraner och polackerna katoliker. Tatarerna äro anhängare af profeten Mohammeds lära. — Folkbild-

ningen på landsbygden står i allmänhet lågt, emedan icke tillräckligt många skolor finnas. I städerna däremot förekomma många läroverk, och för den vetenskapliga bildningens spridande verka 8 universitet.

Hufvudnäringarna äro *jordbruk* och *boskapsskötsel*. I Ryssland skördas under goda år så mycket råg och hvete, att det utgör mer än $\frac{1}{3}$ af hela Europas årsskörd. Utom mjöl utföras stora mängder af lin, hampa och tobak. Hästafvel bedrifves i största skala på stäpperna. Hornboskapen lämnar sin ägare kött, talg och läder. (Nötköttet kostar på många ställen i Ryssland blott 25 p. per kilo). Fårafveln har också gått framåt, — I mellersta delen af Ural idkas ett lönande *bergsbruk*; malmer, ädelstenar och salt upptagas ur grufvor. Skogarna lämna tillfälle till *jakt* och floderna till *fiske*. I Volga fångas vintertid ur isvaken stör, hvars läckra rom, káviar, är en dyr handelsartikel.

Ryssarne hafva medfödd fallenhet för *handel*. I alla byar finnas köpmän, hvilka hålla till salu té, socker, bomullstyger, läder, tobak, o. s. v. Till Tyskland sänder Ryssland mest säd. Sina egna idustrialster försäljer *) Ryssland företrädesvis till Asien. Till Finland sändes mjöl, socker, ljus, tvål och läder. Järnvägar, kanaler och talrika segelbara floder underrätta varuutbytet. Som exempel på huru långa sträckor transporten sjöledes kan ske, må nämnas, att ångbåtar med last af petroleum och stora skutor, fyllda med frukt och fisk, från Volgas mynning med ångbåt bogseras ända till Petersburg. Där huggas skutorna sönder till ved, emedan det ej lönar sig att släpa dem tillbaka den långa vägen.

Styrelse. Ryssland styres af en enväldig *kejsare* (tsar), hvars befallningar äro folkets lag. I spetsen för olika förvaltningsgrenar stå ministrarna i Petersburg och guvernörerna i de 60 guvernementen (länerna). Dessa benämnas enhvar efter sin hufvudstad. — Riket har en mycket stor här och en stark krigsflotta.

Emedan jordbruket sysselsätter flertalet af befolkningen, har Ryssland jämförelsevis få stora städer. Ryssland är sedan gammalt indeladt i följande provinser:

*) *Mynt*: 1 rubel = 100 kopek = ungef. 2 mk 60 p.

Östersjöprovinserna *Ingermanland, Estland, Livland och Kurland* äro belägna vid Ladoga, Finska viken och Riga viken. — *S:t Petersburg*, grundadt 1703 af tsar Peter der den store, på öar och på Nevas sankt stränder, är rikets hufvudstad och en af de ståtligaste städer i världen. Talrika palats (t. ex. Vinterpalatset) och stora kyrkor (t. ex. Isakskyrkan) vid breda gator. Boningsort för många utlänningar. Konstsamlingar, ett universitet och

Kreml i Moskva.

flere andra undervisningsanstalter. Rikets förnämsta fabriksort. $1\frac{1}{4}$ miljon inv.

Kronstadt, befäst krigshamn på en ö utanför Nevas mynning. — *Reval*, gammal handelsstad midt emot Helsingfors på Finska vicens södra strand. — *Narva*, fältslag 1700.

Riga vid Dünas mynning en af rikets förnämsta sjöhandelsstäder; mest tysk befolkning.

Storrryssland kallas hela området från Ishafvet till mellersta loppet af floden Don.

Moskva i hjärtat af landet, rikets gamla hufvudstad. Betraktas af ryssarne som en helig stad. Har flere hundra kyrkor, bland dem en, i hvilken kejsarena krönas. Me-

delpunkt för den inre handeln och ett stort järnvägsnät. Öfver 1 milj. inv.

Den midtersta delen af staden heter *Kreml*. Den består af en massa palats, kyrkor, kloster, kasärner, domstolar m. m. Allt detta är omgifvet med en ringmur och torn.

Nisjnij Nóvgorod vid Volga, känt för sina stora årsmarknader, dit äfven köpmän från Asien infinna sig för att köpa och sälja.

Archángelsk vid Dvina utskeppar skogsprodukter, säd och lin.

Lillryssland, ett trekantigt område kring mellersta loppet af Dnjepr. — *Kieff* vid nämnda flod, gammal stad med flere kloster, dit rätttrogna ryssar samlas för att fasta och bedja. Universitet.

Poltáva, fältslag mellan ryssar och svenskar 1709.

Västrysland omfattar landet från Düna i N till Dnjestr i S. Mellersta delen upptages af skogrika, obodda kärrmarker.

Vilna vid en biflod till Njemen, handelsstad med öfvervägande judisk befolkning.

Polen utgör det bördiga, i väster fabrikuppfyllda, slättlandet kring mellersta Weichsel. — *Várschau* vid samma flod, fordom hufvudstad i konungariket Polen. Universitet. Liflig handel. Öfver $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Sydryssland utgör stäpplandet vid Svarta hafvet. Stäppernas invånare utgöras af de som skickliga ryttare kända kosackerna. — *Odéssa*, största handelsplatsen vid Svarta hafvet, Rysslands fjärde stad, utskeppar säd.

Ostryssland kring nedre Volga. — *Kasán*, nära Volgas stora krökning, utgångspunkt för handeln på Sibirien, talrik tatarisk befolkning.

Astrachan, vid Volgas mynning, omgifves af stora fruktträdgårdar och vingårdar. Ångbåtsförbindelse med Asien. Stora fiskerier och fiskhandel.

I Asien äger Ryssland ett område, som är 3 gånger så stort som besittningarna i Europa. Hela ryska riket omfattar 132 milj. invånare.

SKANDINAVISKA HALFÖN.

Läge och kuster. Den långsträckta Skandinaviska halfön är mer än dubbelt så stor som Finland. Den omgifves i N af Norra Ishafvet, i W af Atlanten och Nordsjön, i S af de två breda sunden *Skagerack* och *Kattegatt* samt innanhafvet Östersjön och i O af nämnda haf och dess förlängning norrut Bottniska viken. I NO sammanhänger halfön genom den finska sjöplatån med östeuropeiska låglandet.

Skandinaviens östra kust är låg och föga inskuren. Endast utanför Stockholm utbreder sig en vacker skärgård. Enstaka ligga två öar: det långa *Öland* och det för sitt milda luftstreck kända *Gottland*, kalladt „Östersjöns pärla“. Den västra söndersmulade kusten är kran-sad med klippor och skär samt höga fjäll, mellan hvilka finnas djupt inträngande smala vikar, kallade fjordar. Den längsta af dem, *Sognefjorden*, förgrenar sig mer än 200 km inåt land. Mera öppna ligga *Kristiania fjorden*, *Trondhjems-fjorden* och den vida *Västfjorden*, begränsad af de kala *Lofoten* öarnarnas långa rad.

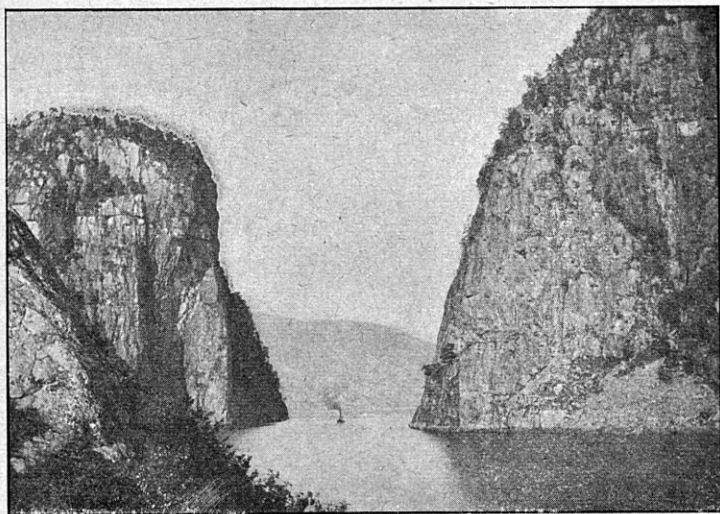
Ytbildning och vattendrag. Skandinaviska halfön uppfylles till större delen af en väldig bergmassa, som i W stupar brant ned mot hafvet, men i O bildar en lång sluttning mot Bottniska viken. Hufvuddelarna af detta bergland, räknadt från N, kallas *Kölen* (medelhöjd 900 m), *Dovre* och *Langfjeldene*. Mellan de oregelbundet sammangyttrade fjällen och bergstopparna utbreda sig väldiga snö- och isfält, *glacierer* eller *skridisar*, hvilkas isvatten ger upphof åt talrika fjällbäckar, sjöar och brusande älfvar.

På våren händer det stundom, att snön ger sig af utför bergväggarna, bildande så stora bollar, att de göra skada åt gårdarna nere i dalarna. Men än mer farligt är det, då efter långvarigt regn stora jordstycken uppe på fjället lossna och glida utför bergets sidor. Det har händt, att sådana fjällskred ryckt med sig stora stenar, träd, hästar, kor och människor samt begrafvat allt detta nere på dalbottnarna.

Af Skandinaviens många fjäll är *Galdhöpiggen* (2,500 m) det högsta. Det höjer sin alltid snöhöljda topp bland en grupp andra höga berg, jättefjällen kallade, i när-

heten af Sognefjordens innersta del. Något lägre är *Snöhättan* på Dovre.

Från Kölen förgrena sig åt SO inåt Sverige talrika lägre berg och skogrika åsar, mellan hvilka vattnet i dalarna samlat sig till långsträckta sjöar och älfvar, uppfyllda af vattenfall och forsar. De viktigaste äro *Muonioälf* (redan omtalad i kapitlet om Finland), som utfaller i Torneå-älf, *Ångermanälfven* med en bred, segelbar mynning och den tugreniga *Dalälfven*, hvars östra gren genomflyter den vackra sjön *Siljan*.

Suledalsporten vid bottnet af Stavanger fjord.

Åt S rinner *Glommen* till Skagerack, och åt samma håll genom „finnskogarna“ *Klarälfven*, hvilken utfaller i *Vänern*.

Denna sjö befinner sig inom ett område, som man plägar kalla det *Mellansvenska låglandet*. Det utmärker sig genom vida bördiga slätter, hvilka här och där afbrytas af smärre skogklädda höjder och låga sandåsar. Här finnas äfven den långsträckta klara sjön *Vättern* och den af tusen holmar fullströdda, fagra *Mälaren*. Alla

dessa sjöar stå i förbindelse med hafven. Vänerns utlopp utgöres af *Göta-älf*, som utför *Trollhättans vattenfall* banar sig väg till Kattegatt, Vätterns åter af *Motala ström*. Söder om Vättern ligger det *Småländska höglandet*, uppfyllt af sjöar, mossar, skogar och magra marker. Längst åt S finner halfön sin afslutning i den trädfattiga, bördiga *Skånska slätten*.

Klimat. Ett lands klimat är beroende af landets läge i förhållande till ekvatorn, dess höjd öfver hafsytan samt dess läge nära till eller långt ifrån ett stort världshaf. Emedan Atlanten befinner sig utanför Skandinaviska halföns västkust, har denna ett s. k. kust- eller hafsklimat med blida vintrar (isfria hamnar) och svala, regniga somrar. *Golfströmmen*, en ström med ljumt vatten, stryker utmed Norges kuster åt NO och uppvärmer luften. Då denna afkyles af de höga snötäckta fjällen, samla sig luftens små vattenpartiklar till moln och nedfalla som tunga regndroppar. Så uthållande är nederbörden, att det på somliga ställen vid norska västkusten faller regn under 200 dagar af årets 365.

Den större och ostliga delen af Skandinavien utestänges genom Kölen från hafvets inflytande och har därför varma somrar och kalla vintrar liksom det inre af Finland. I S är klimatet betydligt mildare. Öresund tillfrysar sällan, Östersjön aldrig.

Växter och djur äro i hufvudsak desamma som i vårt land. *Ek* förekommer dock vida allmännare; därjämte trifves i sydligaste Sverige bokträdet. Granen har invandrat från Finland. I skogarna söderut påträffas rådjur och på några ställen hjortar. Invid Norges kuster fångas sjöfåglar*), hvalar, hummer (ett slags stora kräftor) och ofantliga massor af sill och torsk. De inre vattnen äro rika på „fjällfisk“ och lax.

Befolkningen, af germanisk härkomst, omfattar tvenne nära besläktade folk. Till utseende och seer likna de hvarandra fullständigt, språken skilja dem något åt. *Svenskarne* äro 5 milj. och *norrmännen* 2 milj. I nordligaste delen af halfön vistas några tusen *finnar* och

*) De ställen där sjöfåglar (allor och ejdrar) häcka i tusental kallas „fågelberg“. Sådana finnas på vägen till Nordkap.

lappar. Efter dessa sistnämnda har denna del fått sitt namn *Lappland*; tvenne andra stora områden i södra Sverige hafva efter de två svenska stammarna svear och gätar blifvit kallade *Svealand* och *Götaland*.

Svenskarne och norrmännen äro lutheraner. Folkbildningen står högt. I alla församlingar finnas folkskolor, och i Sverige ett par tiotal folkhögskolor. Den högre bildningen befordras genom allmänna läroverk och fem högskolor (3 kallas universitet) i städerna.

Stater. Skandinaviska halfön är fördelad mellan *konungariket Sverige* och *konungariket Norge*. Båda rikena hafva en gemensam konung, men skilda lagar.

SVERIGE

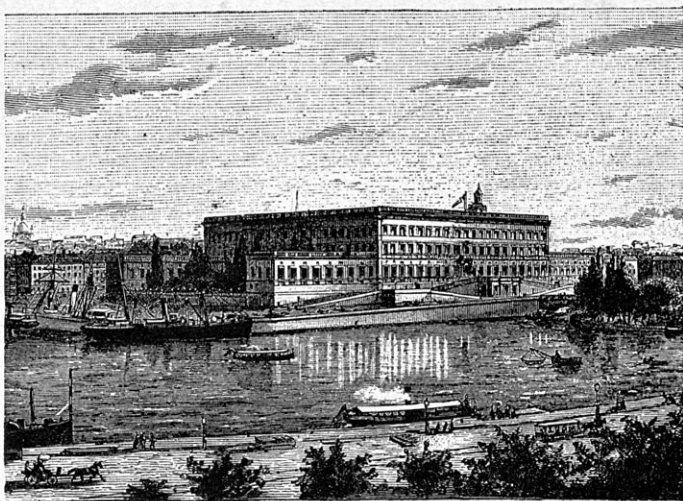
(1 $\frac{1}{8}$ gång Finland, 5 milj. inv. 11 på □ km.)

omfattar den större och östra delen af Skandinavien. Det inrymmer 24 provinser eller historiska landskap. För förvaltningen är landet deladt i 24 län (Stockholms stad icke inberäknad) samt 12 biskopsstift. — Riket styres af konungen, biträdd af statsråd. Lagarna stiftas och skatterna bestämmas af *riksdagen*, hvilken består af första och andra kammaren. Efter lagarna måste äfven konungen rätta sig. Man säger därför, att han har en „inskränkt makt“.

Näringarna. Åkerbruk i förening med boskapskötsel är det svenska folkets förnämsta näringsgren. Därför äro ock de bördigaste sädestrakterna i mellersta och södra Sverige de tätast befolkade bygderna. Götaland lämnar ungefär $\frac{2}{3}$ af hela rikets skörd. De odlade växterna äro desamma som i Finland. I Småland och i andra mindre fruktbara trakter har boskapsskötseln sedan urminnes tid utgjort hufvudnäringen. På de flesta större gods står numera mejerihandteringen högt, och mycket smör utföres till England. — Skogsbruket utgör Norrlands hufvudnäringsskälla; intet land utför så mycket trävaror som Sverige. Bergsbruket lämnar dugligt järn. Något koppar, zink, silfver och stenkol upptages äfven. — Viktigare än jakten är fisket och hemslöjden. Vid Östersjökusten fångas strömming och vid västkusten sill.

Invid vattenfall och i närheten af de största städerna hafva under de sista årtiondena anlagts flere fabriker såsom mekaniska verkstäder, bomullsspinnerier, (bet-) sockerbruk, tändsticksfabriker och pappersbruk.

Handeln är liflig. Svenska ångbåtar och segelfartyg utföra trävaror, smör, järn, papper, hafre, fisk, tändstickor m. m. och inhämta säd, stenkol, bomull och kolonialvaror. Samfärdseln i det inre befordras genom långa järnvägslinjer och kanaler. Den viktigaste

Kungliga slottet i Stockholm. (Till vänster skeppsbron, där de finska ångarna bruka landa.)

är *Göta-kanal*, som förbinder Östersjön, Vättern och Vänern med Kattegat.

Städerna äro 3 gånger så många som i Finland, men de flesta äro ganska små.

I **Svealand**: *Stockholm*, vackert beläget kring Mälarens utlopp i Saltsjön. Rikets hufvudstad, där konungen bor i sitt vackra slott och där riksdagen årligen sammanträder. Liflig handel och fabriksindustri. Många un-

dervisningsanstalter och lärda samfund. 290,000 inv. Af stadens märkligare byggnader kunna framhållas Riddarholmskyrkan med konungagrafvarna och Nationalmuseum (innehållande taflor, skulpturverk och fornsaker.) — *Uppsala*, gammal stad norr om Mälaren, med rikets förnämsta universitet och största domkyrka.

I närheten *Dannemora* berömda järngrufvor. — *Eskilstuna* vid en å, som infaller i Mälaren, tillverkningsort för knifvar, saxar, lås och gevär.

I **Götaland**: *Norrköping* vid Motala ström. Framstående fabriksort (kläden, bomullstyger, järnvaror). — *Göteborg* vid Göta-älfs utlopp i Kattegatt. Rikets andra stad, utför järn och trävaror till England. — *Malmö* vid Öresund, slutpunkt i söder för landets järnvägsnät, utskeppar säd.

Ett stycke åt nordost från Malmö ligger på slätten universitetsstaden *Lund*. — *Karlskrona* vid Östersjön, krigshamn med skeppsvarf och dockor. — *Jönköping* vid Vättern, stora tändsticksfabriker.

I **Norrland**: *Gäfle* vid Bottenhafvæt, stark utförsel af järnmalm och trävaror. — *Sundsvall*, på samma breddgrad som Kristinestad, har stogartade sågverk.

NORGE.

(Något mindre än Finland, $2\frac{1}{5}$ milj. inv.)

Näringarna. Norge är ett så bergigt land, att folket kan bygga och bo endast kring fjordarna och nere i dalarna. Boskapsskötsel idkas därför mer än jordbruk, isynnerhet hållas mycket får, kor och getter. Till högsommaren drifves boskapen upp till betesmarkerna bland högfjällen („till sätern“), och säterjäntan tillreder af mjölken ost och smör, som på hästryggen forslas ned till hemmet i dalen. Skogsbruket är mångenstädes af betydelse, hvilket däremot ej är fallet med bergsbruket. Rikare än Norges berg är Norges haf. Utanför kusten idkas ett storartadt fiske.

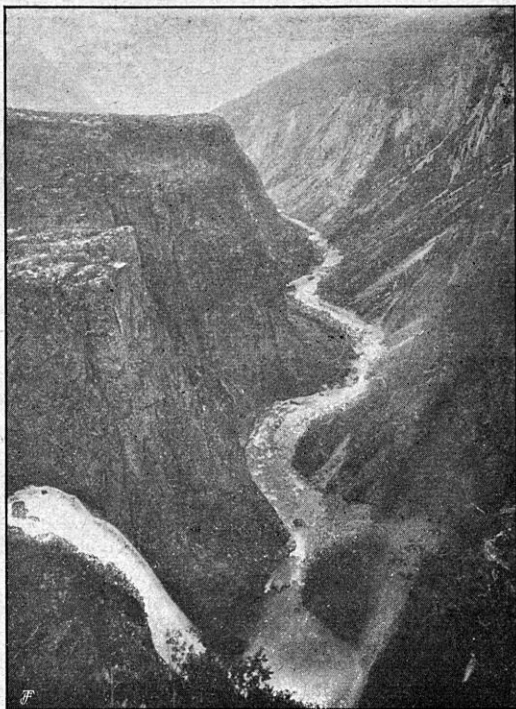
Till Lofoten öarna samla sig årligen i februari flere tusental fiskare för att vänta på torsken, som nalkas kusten för att leka. I de små fiskar-

stugorna på klipporna är det trångt och smutsigt, men alla vilja dock gärna vara med om fångsten.

Fiskens ankomst bådas af en mängdsjöfågel, som följer stimmen åt.

Nu skynda sig alla ut med näten. Under flere veckor

vimlar hafvet af båtar. Af den fångade fisken torkas en del på stänger (stockfisk), en del saltas och torkas på strandhällarna (klippfisk), och en tredje del nedsaltas i tunnor (kabeljo).

Vöringfors i Hardanger (Norge).

Nerrmännen äga flere hundra ångbåtar och flere tusen segelfartyg, Med dem inhämta och utföra de ej blott varor till och från Norge, utan föra frakter mellan hamnar i andra länder och världsdelar.

Indelning. Man delar Norge i 1) *Nordenfjeldske Norge* samt 2) *Västlandet* och 3) *Östlandet* på ömse sidor om Langfjeldene. Denna indelning är gjord efter trakternas läge i förhållande till fjällen.

För förvaltningen är landet skiftadt i 20 amt (= län) och 6 biskopsstift.

Städer. Hufvudstaden *Kristiania* ligger vid en fjord, som blifvit uppkallad efter staden. Rikets hufvudstad. Många ämbetsverk och skolor, universitet. 210,000 inv.

Kongsberg W om *Kristiania*, statens silfvergrufva. — *Stavanger* invid Västlandets kust idkar sjöfart och handlar med fisk.

Bergen, gammal handelsstad vid en vik af Nord-sjön. Fiskarena norrifrån inhämta sill och torsk, som härifrån utskeppas. Ålderdomligt utseende. — *Trondhjem* vid den likabenämnda fjorden. Märklig domkyrka. Järnväg till *Kristiania* och *Sundsvall*.

Hammerfest på en ö vid kusten af Ishafvet, jordens nordligaste stad. Midsommartiden står solen mera än två månader öfver horisonten. —

Konungarikena Sverige och Norge äro jämte Österrike-Ungern de enda större stater i Europa, som icke äga några besittningar utom Europa.

DANMARK.

(Mindre än Vasa län, $2\frac{1}{3}$ milj. inv. 60 på □ km)

Läge och naturbeskaffenhet. Danmark, som utgör en del af mellersta Europa, består af norra delen af halfön *Jylland* samt de danska öarna. Af dessa äro *Själland* och *Fyen*, åtskilda genom sundet *Stora Bält*, de största. Längst borta i öster ligger det bergiga *Bornholm*.

Danmark är ett flackt, skoglöst *lågland* utan betydliga höjder*). Öarna samt östra delen af *Jylland* bestå för det mesta af bördigt land. Städer, byar, gods och gårdar ligga nära hvarandra, omgifna af frodiga åkrar, hvilka äro lika omsorgsfullt uppodlade som trädgårdarna i Finland.

Annorlunda ser västra *Jylland* ut: vida ljunghedar i midten och stora flygsandsfält utmed kusten. Vid vattenbrynet hafva vågen och vinden upptornat väldiga *dynner*. Vattnet är där långgrundt. Grund är äfven *Limfjorden*, hvilken sträcker sig genom halföns norra del. De rinnande vattnen bestå af korta åar.

Danmark har ett mildt kustklimat och en frodig växtlighet. Boken är det förnämsta skogsträdet, därefter

*) En kulle om 170 meters höjd kallas — Himmelsberget!

eken. Barrskog växer ej vild i Danmark. Såsom bränsle användas stenkol och torf. Metaller saknas. Åkerbruket och husdjursskötseln bedrifvas med sådan framgång, att stora massor af säd, kreatur, smör, ost och ägg utskeppas till England.

Inbyggarena höra till den Skandinaviska stammen; de tala samma språk som norrmännen [det kallas dock danska] och äro liksom de lutheraner. De danska bönderna hafva större kunskaper än allmogen i något annat land. Därtill hafva främst de många folkskolorna och folkhögskolorna bidragit. Danskarna äro ett godmodigt, arbetsdugligt och sparsamt folk, — Riket styres af en konung, och riksdagen stiftar lagarna.

Städer. Hufvudstaden *Köpenhamn* ligger vid den viktiga handelsvägen Öresund. Frihamn. Många fabriker. Universitetet och konstsamlingar. 430,000 inv.

Då det obetydliga Danmark har en så stor hufvudstad, har man sagt: „Danmark är en liten kropp med stort hufvud“.

Odense (= Odens-ö) på Fyren. — *Århus* vid Jyllands öskust. Alla öfriga städer äro mycket små.

Biländer: Till konungariket Danmark höra i Europa:

1) *Färöarna*, en liten grupp af kala klippor, midt emellan Norge, Skottland och Island. Befolkningen lifnär sig med fårskötsel, fiske och fågelfångst.

2) *Ön Island*, tre gånger större än Danmark, är belägen söder om polcirkeln. Landet består af idel kala skoglösa berg och har flere vulkaner.

En vulkan uppstår sålunda att genom en remma i jordskorpan framväller en glödande stenart, lava. Tid efter annan inträffa utbrott. Nya massor af lava hopa sig på de förra, bildande småningom en allt högre bergskägla med långsluttande sidor. Vulkanerna kallas äfven „eldsprutande berg“, men detta är icke rätt, ty eld och lågor bryta aldrig fram från toppen af käglan, men väl framstötas glödande sand och stenar samt vattenångor i tjocka moln.

På Island finnas äfven heta källor; från en af dem *Geysir*, uppkastas tidtals kokhett vatten ända till 30 meters höjd.

En stor del af den väldiga ön upptages af snöfält och skridisar. Endast vid sydkusten, där klimatet genom Golfströmmen hålles mildt, förekomma frodiga ängsmarker. Invånarena (70,000), härstammande från norska vikingar, lifnära sig genom boskapsskötsel (får och hästar)

samt fiske och fågelfångst. Potatis och grönsaker odlas, ej säd. Gårdarna ligga långt från hvarandra, och boningshusen äro till en del inbäddade i jorden. På timmer och ved råder brist. Man tillvaratager därför drifveden, som Golfströmmen hämtar till kusten. Samfärdseln sker för det mesta till häst.

BRITTISKA ÖARNA.

(Mindre än Finland, 40 milj. inv., 127 på □ km)

Läge och ytbildning. Emellan Atlanten, Nordsjön och Engelska kanalen ligga de två stora öarna *Storbritannien* och *Irland*, samt flere smärre, dels i grupper (t. ex. Hebriderna) dels enstaka. Det förstnämnda ölandet har i öster en låg och jämn kust. Västra kusten är bergig och af hafvet sönderskuren i branta uddar och djupa vikar. *Ebb* och *flod* göra att vattenståndet i dessa vikar och öfverallt vid kusten mycket växlar.

Med ebb (lågvattnen) och flod (högvatten) förstår man vattnets regelbundna fallande och stigande. Två gånger i dygnet inträffar ebb och två gånger flod. Denna företeelse är beroende af månens dragningskraft och jordens svängning på 24 timmar kring sin axel.

Storbritanniens södra och större del, *England*, är ett backigt lågland med bergsbygder i norr och väster. Dessa äro särdeles rika på järnmalm och stenkol.

Skottland, den norra hälften af Storbritannien, är till största delen ett högland. Dess norra hälft upptages af vilda skoglösa bergkammar och klippor, och dess södra af ett litet bördigt lågland, som sträcker sig tvärs öfver ön. Irlands kusttrakter äro ock bergiga, men midten upptages af vida torfmossar och sumpiga grönskande ängar. Irland kallas därför „den gröna ön“.

Sjöar och rinnande vatten. I bergstrakterna finnas smärre sjöar, men än flere äro de korta floderna. Till Englands östra kust utfalla i trattformiga mynningar *Thames* (täms) och *Humber* (hömbr) samt till den motsatta sidan *Severn* i *Bristol-kanalen*. Irlands hufvudflod är *Shannon* (sjannen). De ymniga regnen hålla floderna vattenrika och segelbara.

Klimat, växt- och djurvärld. De Brittiska öarna hafva ett mildt, fuktigt hafsklimat. De ljunma hafsvindarna framkalla en så rik nederbörd, att det därstädes regnar 5 gånger så mycket som i Finland. England är ock känt för sina ihållande tunga dimmor. Den starka nederbörden gör att gräsväxten så godt som året om är står frodig. Snön töar hastigt upp; hamnarna tillfrysa aldrig.

Skogarna äro på de flesta ställen uthuggna, och deras plats har intagits af städer eller odlade marker. De genomkorsas af vägar, kantade med planterade löfträd. I England odlas mest hvete, i Skottland hafre och på Irland potatis. Husdjuren äro desamma som hos oss, men raserna äro vida flere och bättre.

Befolkningen. I forna tider inflyttade till England flere stammar med olika språk. De blandade sig om hvarandra och sålunda uppstod det engelska folket med ett språk med många låneord. Detta språk talas äfven af de flesta skottar och irländare.

Irländarne äro ganska lata, fatiga och okunniga, men klent är det ock beställt med det rika Englands fabriksarbetare. I städerna däremot finnas lägre och högre folkbildningsanstalter af alla slag. De flesta engelsmän och skottar höra till den reformerta läran, irländarne till den katolska.

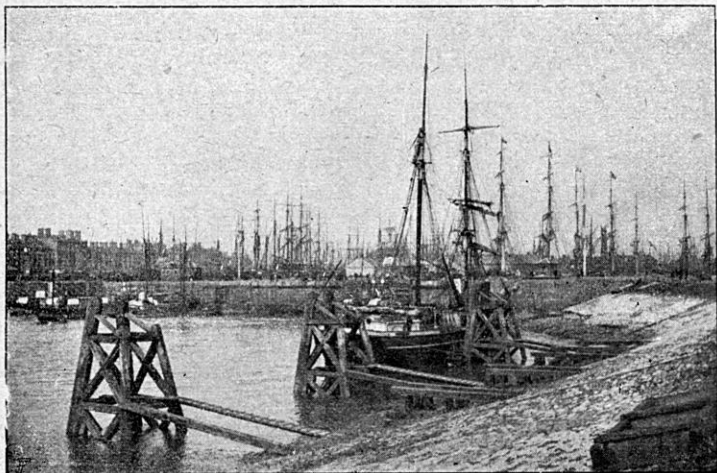
En engelsman.

Engelsmännen äro ett praktiskt folk. Genom sin företagsamhet och ihärdighet hafva de blifvit världens förnämsta handelsfolk. Deras flagga svajar på alla haf, och deras språk har blifvit det förnämsta världsspråket. Hafva de stundom visat sig egennyttiga så besitta de ock många goda egenskaper såsom frihetskänsla och kärlek till sina lagar och seder. Engelsmännen tycka mycket om täflingslekar i det fria (sport) såsom ridt, kapprodd, bollspel m. m. och i dessa kroppsöfningar taga äfven de vuxna männen del. På fäderneärfda seder hålla de strängt; de sätta värde på ett godt hem. Söndagen får ej användas såsom en dag för nöjen eller arbete.

Näringarna äro högt utvecklade; detta betyder att det arbetas mycket och väl. Jordbruket och boskaps-skötseln bedrifvas med stor skicklighet. I England och på låglandet i Skottland ses öfverallt åkrar, ängar och

parker omväxla med städer, byar och fabriksområden. Behovvet af livsmedel i det tätt befolkade landet gör att mycket säd, smör, kött m. m. måste inhämtas.

Den ymniga tillgången på järn och stenkol har haft till följd, att bergsbruket och industrin nått en utveckling, som öfverträffar den i alla andra länder. De förnämsta slagen af fabriksverksamheten utgöra: metallindustrin (alster: maskiner, järnvägsskenor, järnplåt, klensmide af stål o. s. v.) och väfnadsindustrin (alster: garn och tyger af bomull, lin och ull).

Skeppsdockor *) i en engelsk stad.

Englands handelsflotta är den största världen (de flesta fartyg äro byggda af stålplåt), och likaså landets handel. Därtill hafva orsakerna varit Englands ypperliga läge och ständigt isfria hamnar, landets rikedom på naturprodukter och folkets idoghet. Engelska staten är ock sedan gammalt ägare af talrika välbelägna kolonier i alla världsdelar. Från dem inhämtas råämnen, t. ex.

*) En skeppsdocka är ett stort slutet rum, genom hvars portar fartygen intagas. Vattenståndet i dockan är oberoende af ebb och flod utanför densamma.

bomull och ull samt kolonialvaror såsom kaffe, socker, kryddor och färgämnen. Införseln af lifsmedel är ock betydlig. Exportvarorna utgöras af stenkol och industrialster. — Samfärdseln i det inre befrämjas genom talrika järnvägar och kanaler.

Englands myntenhet är 1 pund = 25 mark 25 penni.

Författning. Det Brittiska riket är ett konungarrike; f. n. står en drottning i spetsen för regeringen. Hon har dock icke mycket att befalla, ty det är ministrarne, som styra landet enligt de lagar, hvilka parlamentet (= riksdagen) stiftat. För förvaltningen är landet indeladt i grefskap.

Brittiska riket är till ytvidd och invånareantal det största på jorden. Den ofantliga tillgången på naturprodukter och folkets stora förmögenhet har gjort det till det mäktigaste rike som någonsin funnits till. England, som naturligtvis är en af Europas viktigaste stormakter *) har en väldig krigsflotta.

Städerna äro talrika och stora; de flesta äro fabriksorter.

England ensamt har 30 städer med öfver 100,000 inv. enhvar. Fabriksverksamheten ger åt de flesta samma prägel: höga skorstenar, af stenkolsröken svärtade hus, lastade godsvagnar och otaliga kommande och farande.

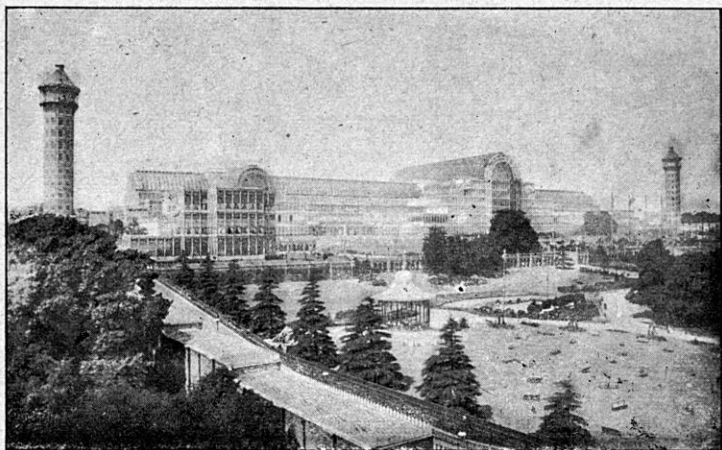
De förnämsta städerna äro

i **England med Wales** (oäls) **). *London* på båda stränderna om Thames utlopp. Jordens största stad med en befolkning på mer än 4½ milj. London är rikets hufvudstad och hufvudorten för världshandeln. Den är så stor, att den i omfång är mer än 60 km och har mer än 20,000 gator och 600 kyrkor. För att snabbt frambefordra de otaliga människomassor, hvilka dagligen röra sig ute, har man anlagt järnvägar på höga broar öfver hustaken samt tunnlar under Thames botten. Staden är delad i flere delar med hvar sitt namn. I en del hafva köpmännen sina butiker, i en annan ligga de flesta fabriker, i en tredje bo de rika och förnäma i ståtliga

*) Europas sex stormakter äro: Ryssland, England, Frankrike, Tyskland, Österrike-Ungern och Italien.

**) Wales kallas den halfö af England, som är belägen norr om Bristol-kanalen.

palats. I den äldsta stadsdelen, där köpmännen hafva sina kontor, är människovimlet på gatorna så stort, att det ofta är svårt att komma fram. Stora muséer*) och bibliotek, ett af dem är det största i världen, 2 universitet. — Näst London är *Liverpool* (-pul) rikets förnämsta sjöhandelsstad. Liflig förbindelse med Amerika. Öfver $1\frac{1}{2}$ milj. inv. — På östra kusten ligger *Hull*, som handlar med Finland. — Nordligare är *Newcastle* (njukäsl) beläget, förnämsta exportort för stenkol till utlandet. — *Bristol* idkar handel på länderna kring Medelhafvet. — Af stora

Kristallpalatset i London.

fabrikssorter inne i landet må nämnas *Manchester* (mantschester) tillverkar bomullstyger, *Sheffield* (schäffild) stålvaror, och *Leeds* (lids) yllevaror; de tre städerna ligga så att de bilda spetsarna af en triangel. Sydligare finnes *Birmingham* (börmingäm) med väldiga fabriker för mäsings- och stålvaror (stålpennor och nålar).

I **Skottland** ligga de flesta städer på det fruktbara låglandet. *Edinburgh* (ädinbörå), hufvudstad, vackert

*) Kristallpalatset, byggdt af järn och glas, är ett museum, som innehåller alla slags samlingar.

beläget vid Forth-fjorden. Därifrån västerut ligger *Glasgow* (glässgå) fabriks- och handelsstad med 720,000 inv.

I **Irland**: *Dublin* (döbblin) vid ostkusten. Irlands hufvudstad.

Af Englands omfångsrika kolonier är det fruktbara Indien i Asien den viktigaste. Ensamt där finnas öfver 290 milj. människor. Det Britiska riket i sin helhet inrymmer 387 miljoner människor.

MELLÄNEUROPA.

Läge. Mellaneuropa omfattar den del af vår världsdel, som begränsas i N af Östersjön, Nordsjön och Engelska kanalen, i W af Biscaya bukten samt i S af Medelhafvets nordliga vikar och nedre loppet af Donau. I O sammanhänger detta stora område med östeuropeiska slätten. Som gräns åt detta håll kan man tänka sig en linje, dragen från mynningen af Weichsel till Dnjestr utlopp i Svarta hafvet. Förgreningar af Mellaneuropa äro: åt N Jylländska halfön och åt S Pyreneiska, Apeniniska halfön och Balkanhalfön.

Ytbildning. Efter markens beskaffenhet och olika höjd öfver hafsytan kan man indela Mellaneuropa i tre hufvuddelar.

1) det norra bågformiga *låglandet*, hvilket som en fortsättning af den östeuropeiska slätten sträcker sig till foten af Pyreneerna;

2) innanför detta höjer sig i en något mindre båge från Lyon bukten bortåt Svarta hafvet *Mellaneuropeiska höglandet*, omfattande Karpaterna, det tyska och franska höglandet; samt

3) *Alperna*, bestående af flerdubbla rader högfjäll från Genua bukten ända bortom Adriatiska hafvet.

1) Stora områden af låglandet utmed Östersjön, Nordsjön och Biscaya bukten utgöras af sandhedar, men ännu större sträckor bestå af bördiga, tätt befolkade fält. Vid kusterna finnas på flere ställen af vågorna och vinden sammanhopade dyner. Endast flodmynningarna bilda vikar, och långa låga landtungor omgärda grunda fjärdar vid Östersjöns kust.

2) *Karpaterna*, *Transsylvanska bergen* och *Balkanerna* bilda en, af Donau genombruten, fjällmassa i form af ett något oregelbundet frågetecken (?), omslutande den *Ungerska slätten* och den *Walachiska slätten*. Den förra delas af en skogig landhöjd — innanför Donaus stora krökning åt S — i en fruktbar, mindre, nordvästlig del, *Öfre ungerska slätten*, och en större sydostlig del, bestående af jämna gräsbeväxta stepper eller hedar. Den kallas den *Nedre ungerska slätten*. De malmrika Karpaterna hafva en ödslig fjällnatur med mörka granskogar. Deras toppar skjuta ej upp öfver snögränsen; skridisar finnas således ej.

Det sydtyska höglandet, hvilket bildar en stigande öfvergång från låglandet i N till Alperna i S, består i O af de berg, hvilka omsluta *Böhmens kitteldal*.

Floden Rhein omgifves af en annan stor grupp af berg: i söder det furuklädda *Schwarzwald* och *Vogeserna* samt i norr af de *Rheinska skifferbergen*.

Det franska höglandet stupar brant ned mot Rhône-dalen, men har en lång sluttning åt NW. De högsta delarna utgöras af de vilda *Cevennerna*, hvilka norrut stå i förbindelse med snärre högslätter.

Mellersta Frankrikes höjder och dalar påminna mycket om yttförhållandena i södra Finland, om man undantager att sjöar saknas och fälten äro vida bördigare och bättre odlade.

3) *Alperna* äro Europas högsta fjäll. De bestå dels af oregelbundet hopade massberg, dels af sammanhängande kammar, åtskilda genom längd-dalar eller afbrutna af mindre insänkningar, pass. Man brukar indela Alperna [ungf. 1,000 km långa] i trenne hufvudsträckningar:

a) *Västalperna* från Medelhafvet till *Stora S:t Bernhards passet*, öster om *Mont Blanc* (mong blang). Denna topp, som obetydligt höjer sig öfver flere omgifvande massformiga fjäll, är 4,800 m och är den högsta i vår världsdel. Från dess öfversta del sträcka sig nedåt dalarna 23 glacierer.

b) *Mellanalperna* från S:t Bernhard till *Brenner passet* rakt söder om Donaus krökning.

c) *Östalperna* från Brenner passet till Ungerska slät-

ten. Dessa sistnämnda alper äro mera utbredda och något längre än de öfriga sträckningarna.

Floder och sjöar. Markens sluttning gör att de flesta floder söka sig fram i nordvästlig riktning till hafven. Till Östersjön utflyta den S-formiga *Weichsel* och den af sandbankar besvärade *Oder*. Till Nordsjön utfalla: *Elbe*, en lång segelbar flod med vid mynning, *Weser* från *Thüringerwald* och den ståtliga *Rhein*, 1,200 km lång. Dess källor bildas af isvattnet från *S:t Gotthard* (bland

Mont Blanc.

Mellanalperna). Floden rinner sedan åt NO och N till *Bodensjön*, utflyter från dess västra del, vänder tvärt af åt N, och strömmar med rask fart till dess den inkommer på låglandet, där den förgrenar sig i talrika mynningsarmar. Rheins största biflod från öster är *Main*. Hufvudflodens mynningsdelta genomskäres äfven af *Maas* och den korta vattenrika *Schelde*.

Till Engelska kanalen utfaller äfven den raskt strömmande *Seine* (sän) från franska höglandet.

Till Biscaya viken flyta Frankrikes hufvudflod *Loire* (loar) från Cevennerna och *Garonne* (garonn) från Pyreneerna.

Till Medelhafvet rinner *Rhône* (rån). Den tar sin början nära S:t Gotthard, genomflyter en af Alpernas betydligaste längddalar och utfaller i *Genèvesjön* (schenev), fortsätter därifrån åt W och S ut till hafvet. Rhônes största biflod är *Saône* (sån).

Till Svarta hafvet utrinne Europas näststörsta flod *Donau* (2,300 km) från Schwarzwald. Till ungefär hälften af sitt lopp har den en östlig riktning, hvarefter den gör en stor båge åt S och utfaller i Svarta hafvet med flere mynningar mellan låga sumpiga stränder. *Donau* upptager många tillflöden, hvilka betydligt öka dess vattenmassa. De största äro *Drau* och *Sau* från Östalperna och *Theiss* från Karpaterna.

Mellaneuropa är fattigt på sjöar; endast i alptrakterna finnas långsmala fjällsjöar och på kustlandet vid Östersjön annorlunda formade vattensamlingar, men dessa äro små och af ringa betydelse för samfärdseln. För att befordra denna hafva kanaler blifvit anlagda. Den viktigaste är den nya *Wilhelmskanalen* (c. 100 km), hvilken från trakten af Elbes mynning sträcker sig tvärs öfver Jylland till Östersjön. En mycket äldre konstgjord vattenväg är *Sydkanalen*, som förbinder Garonne med Medelhafvet.

Klimat. I öster råder fastlandsklimat med kalla snörika vintrar (frusna vatten) och varma somrar, i väster hafsklimat med ständigt öppet vatten, intet snötäcke, långa somrar. I Alptrakterna faller mycket regn och snö. På högfjällen ligga året om väldiga snö- och ismassor, sträckande sig som breda frusna floder nedåt dalarna. De röra sig långsamt framåt, hopande vid sina sidor stenar och grus. Skrid-isen smälter i dalen, bildar bäckar och fyller flodbäddarna med vatten.

Växt- och djurvärld. I norra delen af Mellaneuropa äro växterna i hufvudsak desamma som i södra Skandinavien. Barrskogar förekomma dock endast i bergstrakter. På slättbygden trifvas bok och ek. Vid vägarna ses långa rader af högstammiga, smärta popplar.

Fruktträd (tyska äpplen) förekomma ymnigt, likaså kastanjer söderut. Vindruftvor odlas på backsluttnin-garna mot söder. En s. k. vingård påminner mycket om en odling af låga störbönor. Grönsaker och rotfruk-

ter (t. ex. potäter och sockerbeter) äro allmänna. Sädesslagen odlas från N till S i följande ordning: råg och hafre, hvete och majs.

Med undantag af åsnan äro husdjuren desamma som hos oss. Hunden användes mycket som dragare af små lass. Af de vilda djuren må framhållas vildsvin, rådjur och hjortar i norra Tysklands jaktparker, samt gensen på högfjällen.

Stater. Mellaneuropa är fördeladt på 8 riken, nämligen 2 kejsardömen: *Tyska riket* och *Österrike-Ungern*, 2 republiker eller fristater: *Frankrike* och *Schweiz* samt 4 konungariket: *Danmark*, *Holland*, *Belgien* och *Rumänien*.

TYSKA RIKET.

(Nästan 1 1/2 gång så stort som Finland).

Tyska riket vanligen kalladt *Tyskland*, är beläget midt i Europa. Det gränsar i NO till Ryssland, i SO till Österrike, i S till sistnämnda rike och Schweiz, i W till Frankrike, Belgien och Holland samt i N till Nordsjön, Danmark och Östersjön.

Inbyggare. Af rikets 53 milj. inbyggare äro ungf. 47 milj. *tyskar*; de tillhöra den germaniska stammen. I de östra gränstrakterna bo *polacker*, i de norra *danskar* (i södra Jylland) samt väster om Rhein ett fåtal *fransmän*. I städerna finnes en talrik *judisk* befolkning. De tätast befolkade nejderna äro Rheindalen och trakten öster om Thüringerwald. — Nordtyskarne äro lutheraner samt sydtyskarne och polackerne katoliker; de förra äro ungf. dubbelt så många som de senare. Folkupplysningen står mycket högt.

De tyska konstnärerna*) vetenskapsmännen (t. ex. språkforskare, läkare m. fl.) och arbetarena på praktiska områden äro särdeles framstående. Landets täta befolkning gör att den enskilda medborgaren måste arbeta med stor flit och uthållighet för att slå sig ut i lifvet. Emedan likväl arbete och inkomster mångenstädes tryta, flytta tyskar i stor mängd till andra länder och andra världsdelar.

*) De s. k. sköna konsterna äro byggnads-, bildhuggar-, målare-, skaldekonsten och musiken.

Näringsgrenar. På slättbygden och i dalarna mellan bergen idkas jordbruk. Den stora folkmängden nödvändiggör dock införsel af säd. Potäter, sockerbeter och grönsaker odlas allmänt, likaså i södra Tyskland humlen och vinrankan för beredning af öl och vin.

På marskländerna vid kusten och i bergsbygderna hålles en förträfflig hornboskap, likaså hästar och får. — Genom *bergsbruket* hämtas i dagen stenkol, salt, koppar, järn m. m. Dessa metaller bearbetas i talrika fabriker till hvarjehanda saker, afsedda för Tysklands och andra länders behof. Tillverkningen af tyger, apoteksvaror, glasvaror, m. m. är ock betydlig.

Rikets handelsflotta är den tredje i ordningen af alla länders.

Tyskarne äro mycket skickliga köpmän, och deras handelsresande utbjuda och sprida varor nästan öfverallt på jorden. Mynt: 1 riksmark = 1 mark 25 penni.

Rikets styrelse och de skilda staterna. Tyska riket består af 25 stater och 1 s. k. riksländ. Rikets öfverhufvud är kejsaren. Den högste ämbetsmannen är rikskanslern. De gemensamma angelägenheterna (t. ex. förhållandet till andra riken, härväsendet och tullväsendet) afgöras af förbundsrådet och riksdagen, bestående af ombud från alla stater.

Dessas enskilda inre angelägenheter afgöras af de skilda staternas styrelser och landtdagar. Högste befälhafvaren öfver rikets stora här och flotta är kejsaren, som äger besluta om krig och fred.

De förnämsta staterna äro:

Konungariket Preussen.

Denna stat är den största och viktigaste delen af riket. (32 milj. inv.) Preussens konung är tillika tysk kejsare. Han är bosatt i hufvudstaden *Berlin*, belägen på slätten i provinsen Brandenburg. Denna välbyggda prydliga stad, är den största i Europa näst London och Paris; den har 1 $\frac{3}{4}$ milj. inv. Liflig handel och fabriksverksamhet. Stort universitet, många konstsamlingar och teatrar. — Närmast Berlin i storlek kommer *Breslau*, handelsstad vid den segelbara Oder

Königsberg nära Östersjön, utskeppar trävaror och råg, stark fästning. — *Danzig*, betydande handelsstad och fästning vid Weichsel. — *Stettin* vid Oders mynning, importerar mjöl och virke. — *Magdeburg*, centralt beläget vid Elbe, betsockerfabriker. Öster om Rhein ligga de stora fabriksstäderna *Elberfeld*—*Barmen* och invid floden: *Düsseldorf* med en högskola för konstnärer samt *Köln*, fästning, ofantlig järnvägstrafik, domkyrka med ett 160 m. högt torn.

Konungariket Sachsen

är ett af Europas tätast befolkade land. På ett område, som är något större än Nylands län bo 4 milj. människor eller 253 på □ km. De flesta lifnära sig genom jordbruk och industri. Städer: *Dresden*, vackert beläget vid Elbe, hufvudstad, berömd tafvelsamling. — *Leipzig* i nordvästra delen af landet, betydande årsmarknader, väldiga tryckerier för böcker och noter, berömdt universitet.

Konungariket Bayern, Konungariket Württemberg och Storhertigdömet Baden.

Dessa tre sydtyska länder, belägna mellan Rhein, Mellanalperna och de Böhmska bergen, genomflytas af Donau. Bayern har 6, Württemberg 2 och Baden 1 ³/₄ milj. inv. De två förstnämnda staternas hufvudstäder äro:

München vid Donaus biflod Isar. Stora konstsamlingar och palats. Världsbekanta ölbryggerier. — *Stuttgart* vid Rheins biflod Neckar, omgifvet af vinberg. Liflig bokhandel.

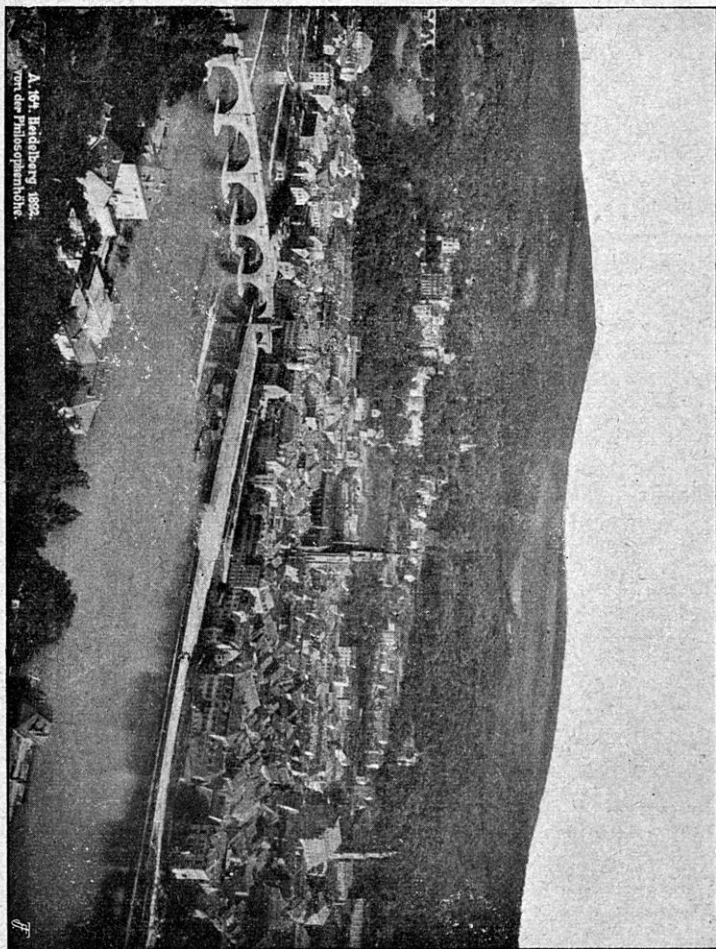
Vid Neckar ligger den härligt belägna universitetsstaden *Heidelberg*.

Hamburg, Lübeck, Bremen. Dessa tre fria städer med områdena närmast omkring bilda tre små stater.

Hamburg, beläget ett stycke från Elbes utlopp, är den förnämsta sjöhandelsstaden på Europas fastland. Vældiga oceanångare förmedla förbindelsen med Amerika och andra trakter af jorden. Särdeles viktiga importvaror äro kaffe och petroleum; öfver 680,000 inv.

Lübeck nära en vik af Östersjön, ålderdomligt utseende. En hufvudort för exporten af manufakturvaror till Finland. Till storlek ungf. som Helsingfors.

Bremen vid floden Weser. Inga tullavgifter erläggas för varor som dit inhämtas. Talrika ångbåtar öf-

A. 104. Heidelberg 1892.
von der Philosophenhöhe.

verföra härifrån utvandrare (emigranter) till de främmande världsdelarna.

Rikslandet Elsass-Lothringen, som år 1871 eröfrades från Frankrike, är en del af riket utan att höra till någon särskild stat. — *Strassburg*, stor stad nära Rhein.

Biländer. Under de sista årtiondena hafva tyskarne tagit åt sig stora områden vid Afrikas kuster samt flere öar norr om Australien.

NEDERLÄNDERNA.

(Mindre än Vasa län. 5 milj. inv.).

Naturbeskaffenhet. Nederländerna eller Holland kallas det låga skoglösa kustlandet kring Rheins mynningar vid Nordsjön. Detta lands västra del är så genomskuret af floder och kanaler, att det består af idel öar.

Emedan denna del ($\frac{1}{4}$ del af hela landet) ligger i medeltal 5 m lägre än hafsytan, hafva invånarne nödgats uppföra starka fördämningar (vallar) för att hindra hafsvattnets framträngande. Det s. k. marsklandet innanför fördämningarna håller sig dock fuktigt, hvarför man med pumpverk, drifna af väderkvarnar, i kanaler och stora diken uppsamlar det öfverflödiga vattnet och pumpar det tillbaka ut i hafvet. I kampen mot sjön hafva de idoga, kraftiga holländarne redan lyckats torrlägga stora områden af gammal hafsbotten, och meningen är att af den stora grunda viken *Zuidersee* (söjderse) cröfra en god del. Utanför denna sträcker sig en rad af långsmala låga öar, hvilka fordom utgjorde en del af fastlandet. I motsats till den västra bördiga delen af landet består den östra ställvis af hedar och kärrmarker.

Befolkningen, som efter landet kallas *holländare*, är af germanisk stam och talar ett språk, besläktadt med tyska och svenska. De äro ett lugnt, ärligt och sträfsamt folk. Genom sparsamhet och ordentlighet hafva de blifvit förmögna. Ytterst få tiggare finnas. Folkbildningen är allmän och god.

Näringarna. Med jordbruksarbeten är ungf. hälften af befolkningen sysselsatt. Trädgårdsodlingen är så betydande, att Holland kan förse många länder med krukväxter och blomlökar (hyacinter m. fl.). På somliga ställen finnas växthus (orangerier) i hundradetal. De utmärkta holländska korna äro vida kända. Det milda hafsklimatet gör att djuren under en god del af vintern

kunna beta ute; då äro de till skydd mot blåst och regn klädda i „kapprockar“. Stora mängder af smör, ost och kött utföras. Ute på Nordsjön fånga holländska fiskare sill och vid kusterna ostron (ätbara musslor).

Fabriksindustrin går ut på tillverkningen af „holländskt lärft“, segelduk, brännvin, lerpipor m. m. Från sina utländska besittningar, främst Java i Asien, hämta de sjövana holländarne hundratals skeppslaster socker, kaffe, tobak, kryddor o. s. v. och försälja dem i Europa. I stället köpa de säd, stenkol och malmer.

Konungariket Nederländerna har många städer. Flere likna hvarandra däri, att de äro genomskurna af kanaler, kantade med långa rader af lindar och pilar. Boningshusen, som vända gaf-larna åt gatan, äro belagda med taktegel. Hvarje lördag hålles storstädning. Då dammas och putsas det invändigt, och husens ytterväggar skuras med tvål och borste.

Den förnämsta staden är *Amsterdam* nära Zuidersee, genomskuren af ett 100-tal kanaler. Marken är så sum-pig, att husen äro uppförda på pålar. Liflig handel med kaffe och tobak. $\frac{1}{2}$ milj. inv. — I det vackert byggda *Haag* nära Nordsjön är konungafamiljen bosatt. — *Rot-terdam* vid den breda mynningen af Maas är en ståtlig sjöhandelsstad.

BELGIEN.

(Något mindre än Holland $6\frac{1}{2}$ milj. inv.).

Mellan Holland, Tyskland och Frankrike ligger det lilla konungariket Belgien. Landets korta kuststräcka är låg och jämn utan skärgård. Mellersta delen, genomflu-ten af Schelde och Maas, är backig och blir bergig ju närmare man nalkas franska gränsen. Denna trakt, som är utomordentligt rik på järnmalm och stenkol, utgör ett enda sammanhängande gruf- och fabriksområde.

Höga rökande skorstenar, hopar af kol och järnslag samt fullastade godståg möta blicken öfverallt. I verkstäderna dåna ång-hammarens slag och järnsvarfvarnas surrande påminner främlin-gen om att han befinner sig i ett af jordens viktigaste in-dustriländ.

Befolkningen är i Belgien tätare än i något annat land i Europa. På ett område, som utgör $\frac{3}{4}$ delar af Vasa län bo närmare 7 milj. människor eller 226 på hvarje

□ km. Folket omfattar två grupper: tyska *flamländare*, hvilka idka jordbruk på slättbygden, och franska *vallo-*
ner, hvilka arbeta i grufvor och fabriker i bergstrakterna. Alla äro katoliker. Många munk- och nunneordnar fin-
nas, hvilka underhålla skolor. Arbetarebefolkningen är
dock fortfarande ganska okunnig. I Belgien har såsom
nämndt industrin nått en storartad utveckling. De förnäm-
sta varorna äro metallarbeten, tyger, mattor, spet-
sar och glas.

Belgien styres af en konung, som tillika är konung
öfver Kongostaten i Afrika.

Hufvudstaden *Bruxelles* (bryksäll) ligger midt i lan-
det. Gamla kyrkor och nya palats. Industriort.

Anvers (angvers) på högra stranden af den segelbara Schelde,
en af Europas största handelsplatser. — *Liège* (liesch) hufvudorten
för tillverkningen af gevär.

SCHWEIZ.

(Lika stort som Vasa län, 3 milj. inv.).

Läge. Schweiz är ett litet land, men märkvärdigt
genom sin härliga alpnatur och sin idoga befolk-
ning. Det når ej fram till hafvet, utan omgifves af Tysk-
land, Österrike, Italien och Frankrike.

Ytbildning. Efter markens växlande beskaffenhet och
olika höjd har man indelat landet i

1) *Schweiziska högslätten*, mellan Alperna och Rhein,
genomflytes af *Aare* (ar), hvilken upptager vattnet från
flere vackra långsmala alpsjöar.

2) *Jura*, gränsberget mot Frankrike, består af flere
parallella ryggar.

3) *Alperna*. Dessa Europas naturskönaste och mest
omväxlande högfjäll omfatta massberg och bergsryggar
(medelhöjd 2,600 m), öfver hvilka hundratal snöhöljda
toppar resa sig. Från fjällknuten *S:t Gotthard*, med ett
farbart pass, förgrena sig flere bergsträckor. En af dem
är *Bernalperna* med flere höga toppar. Från *S:t Gott-*
hard strömmar *Rhône* västerut till Genève sjön samt *Rhein*
åt O och N till *Bodensjön*.

Klimatet är till följd af landets höjd kallare än i andra lägre belägna trakter på samma breddgrader. Ofta blåsa starka vindar. På högfjällen råder en evig vinter, och luften är skarp, men ren och hälsobringande. Invånarne äro därför ganska kraftiga och friska.

Emedan en betydande skillnad äger rum mellan temperaturen på de högsta fjällen och i de lägsta dalarna, kan man särskilja följande ofvanför hvarandra belägna växtregioner.

1) På kulturområdet under 1,300 meters höjd växa löf- och barrträd mellan odlade fält och fruktträdgårdar. Den tätta befolkningen är bosatt i städer och större byar.

2) Till 1,900 meters höjd sträcker sig barrträdsbältet. Inom detta odlas hvete, råg och potatis. De små byarnas invånare hålla en talrik hornboskap på sina frodiga ängar.

3) Mellan skogsregionen 1,900 m och snögränsen 2,800 m utbreder sid alpbetenas område, där alprosen blommar och den snabba gemsen ströfvar omkring. Endast under somrarna vistas herdarne däruppe i sina små hyddor.

4) Högst uppe ligger den eviga snöns och isens område; det utgör $\frac{1}{10}$ af Schweiz *).

Befolkningen utgöres af tyska ($\frac{7}{10}$), franska och italienska talande schweizare. Något gemensamt schweiziskt tungomål finnes ej. Mer än hälften äro protestanter, de öfriga katoliker. För folkbildningen är det utmärkt väl sörjdt. I alla större byar finnas folkskolor, och eleverna åtnjuta undervisning äfven i trädgårdsskötsel. Skolorna i städerna framhållas såsom mönsterläroverk för andra folk.

Näringarna äro af långt flere slag, än man af det bergiga landets natur kunde vänta. I dalarna odlas säd, men skörden fyller blott halfva behovet. Äpplen, päron och plommon erhållas ymnigt. På bergens sydsluttningar trifves vinrankan. På de saftiga betesmarkerna bland högfjällen hålles frodig hornboskap, och „schweizer ost“ utföres i stor mängd. — Oaktadt landet saknar järn och stenkol, har en blomstrande industri uppstått på högslätten. I städernas fabriker tillverkas bomulls- och sidentyger, maskiner, ur och smycken. Allmogen är kunnig i träslöjd och halmflätning.

*) Läraren uppmanas att låta sina elever upprita en bergskedja och på denna afsätta de horisontala växtbältena med gränslinjer, hvilkas afstånd förhålla sig till hvarandra som talen 4,300, 2,800, 1,900, 1,300 och 800.

Schweiz har goda landsvägar och många järnvägar. Flere af dessa gå genom tunnlar (gångar) i bergen; den längsta tunneln (15 km) är sprängd genom S:t Gotthard. På sjöarna färdas talrika ångbåtar; floderna äro ej på längre sträckor segelbara. Om sommaren råder lif och rörelse i det lilla Schweiz. Från långt af lägsna länder tillströmma resande (turister) för att få klättra bland bergen och beundra de vackra utsikterna. Då förtjäna de schweiziska värdshusvärdarne, köpmännen och vägvisarena mycket pengar.

Styrelse. Republiken Schweiz utgör ett förbund af 25 små stater, *kantoner*, enhvar med sin skilda lagstiftande församling. De gemensamma angelägenheterna afgöras af förbunds-församlingen i hufvudstaden Bern, och besluten verkställas af förbundsrådet.

Inom detta råd väljes republikens president för ett år i sänder. Ingen stående här finnes i Schweiz, men landets alla söner äro öfvade i skjutvapnens bruk och således redo att försvara sig.

Städer. Hufvudstaden *Bern* är belägen på en hög landtunga, omsluten på tre sidor af floden Aare. Universitet. — *Zürich* vid norra ändan af en efter orten uppkallad sjö. Folkrikaste industriort. Polyteknikum och berömda skolor. Besökes mycket af främlingar under sommaren.

— *Basel* vid Rheins krökning åt norr. Utgör genom sitt läge porten för landets införsel och utförsel. En rik stad, känd för sina välgörenhetsinrättningar. — *Genève* (schenev) vid Rhônes utflöde ur sjön med samma namn, förser en stor del af världen med ur. Samlingsplats för turister, hvilka ämna bese Mont Blanc.

FRANKRIKE.

(1 1/2 g. så stort som Finland, 38 1/2 milj. inv.).

Läge. Den västligaste delen af mellersta Europa mellan Medelhafvet, Pyreneerna, Biscaya bukten och Engelska kanalen upptages af Frankrike. I O skiljes landet genom Västalperna och Jura från Italien och Schweiz. Den nordöstra landgränsen går fram öfver floder och berg; utanför densamma befinna sig Tyskland och Belgien. I söder resa sig Pyreneerna som en mur mot Spanien. Frankrike intager sålunda ett särdeles gynnsamt läge, omgifvet af haf, som aldrig tillfrysar och delvis skyddadt af höga berg.

Naturbeskaffenhet. Större delen af det bördiga och välodlade Frankrike är ett lågland, genomskuret af floder. Flodområdet med Maas, Seine, Loire och Garonne skiljes från Rhône och dess bifloder genom ett högland, hvars högsta delar bilda ett S af sammanhängande berg. Afskildt för sig ligger den bergiga halfön *Bretagne* (bretanjer) med goda hamnar.

Klimatet vid Medelhafvet utmärker sig genom heta somrar och korta, frostfria, regniga vintrar. I de öfriga delarna är klimatet mildt i den mån de ligga nära till Atlanten. På vilda skogar är det numera brist. I södern trifvas olivträdet och mullbärsträdet och nästan öfver hela landet äpplen, päron och vindruffvor. Husdjuren äro desamma som i Tyskland.

Folket. Fransmännen höra till den romaniska stammen. Deras språk som utbildat sig från romarspråket, latinet, är välljudande. De äro flitiga och sparsamma människor, som högt älska sitt land och dess ära. De utvandra icke såsom tyskarne till främmande länder. Den katolska läran är allmänt rådande. Folkbildningen är ganska god och går med stora steg framåt. Universitetet äro många, och de sköna konsterna äga talrika berömda utföware. Befolkningen på den bergiga ön Corsica är känd för sin råhet och hämndlystnad; den talar italienska.

Näringarna. Tre fjärdedelar af landets yta är odlad mark och omkring hälften af landets befolkning lifnar sig af jordbruket. Mest odlas hvete („franskt bröd“). Af olivträdets frukter prässas matolja och bomolja. Vinodlingen är större än annorstädes; äfven den fattiga delen af befolkningen använder till dagligt bruk billigt rött vin eller äpplevin. Många olika slags viner utföras till andra länder.

Industrin är landets andra hufvudnäring. De viktigaste alstren äro sidentyger, fina lärfter, modevaror, stålarbeten och porsliner. Fransmännen hafva god smak; därför blifva ock deras arbeten prydnade och hafva god åtgång både i Europa och Amerika. Af importvarorna må nämnas: säd, ull, trävaror, stenkol, bomull och kaffe; af exportvaror väfnader, vin och

modesaker. Järn och stenkol fås inom landet, men andra råämnen hämtas utifrån.

Den lifliga handeln befrämjas genom talrika järnvägslinjer och kanaler, hvilka förbinda hufvudflodernas öfre lopp. Mynt: 1 franc (frang) = 1 mark. Mått- och viktsystemet har Finland tagit efter det franska.

Silkesodlingen: Silkesfjäriln lägger sina ägg på mullbärsträdets blad; där utvecklas de till små larver, hvilka äta glupskt af bladen. Efter någon tid kryper larven upp på en kvist och spinner omkring sig ett aflångt nystan af en tråd, lika fin som spindelväfven. Detta är silket. Innan larven, som sålunda förpuppats sig till en fjäril, hunnit bita hål på silkesnystanet (kokongen), afplockas detta och lägges i hett vatten. Då dödas djuret. Tråden löses och nystas upp tillsammans med flere andra lika fina trådar. Sålunda får man en tråd, som användes som sytråd eller färgas och väfves till lätta starka sidentyger.

Styrelsen. Frankrike var förr ett kejsardöme, men är sedan 1870 en *republik* eller *fristat*.

I spetsen för denna står en på 7 år vald president. Regeringen handhafves af ministrar, och lagarna stiftas af deputeradekammaren och senaten. Om flertalet af de folkvalda medlemmarna i deputeradekammaren ogilla ministrarnas åtgärder, måste dessa afgå från sina platser och lämna rum åt andra. Detta har mycket ofta skett, ty de lifliga fransmännen hafva en ombytlig karaktär.

Landet har en äldre indelning i provinser och en yngre i departement. Frankrikes här och flotta äro stora.

Städer: *Paris* kring mellersta loppet af Seine, är Frankrikes hufvudstad och näst London den största i Europa. Välbyggd stad med vackra hus och parker. Världsberömdt universitet och dyrbara konstsamlingar. I Paris vistas ständigt tusental främlingar dels för att studera, dels för att roa sig. Klädedräkterna därstädes efterapas i alla länder, och lyxartiklarna från Paris äro de mest eftersökta. Staden omgifves af flere förstäder och starka befästningsverk. Närmare 3 milj. inv.

Vid Seinens mynning ligger den viktiga sjöhandelsstaden *Le Havre* (lö havr), inför bomull. — *Lille* (lill) invid belgiska gränsen, medelpunkt i ett stort väfnadsdistrikt.

Bordeaux (bårdå) vid Garonne är känt för sin vinhandel. — *Marseille* (marsäj) vid Lyon-bukten är landets förnämsta sjöhandelsstad. Den har samma betydelse för Frankrike som Hamburg för Tyskland. Redan för 2,500 år sedan fanns en stad på dess plats. — Vid Saônes in-

flöde i Rhône ligger *Lyon* (liong), näst Paris landets största stad, ryktbara siden- och sammetsfabriker, $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Biländer. I Afrika och i Asien hafva fransmännen förskaffat sig kolonier med en befolkning på inemot 35 milj. Kolonierna kosta dock landet mer än hvad de inbringa.

ÖSTERRIKE—UNGERN.

(Inemot 2 g. så stort som Finland, 45 milj. inv.).

Läge. Detta stora rike ligger kring mellersta Donau. Det gränsar i W till Schweiz och Tyskland, i N till Tyskland och Ryssland, i O till Ryssland och Rumänien samt i S till Balkanhalföns stater och Italien. Endast vid Adriatiska hafvet har riket en kuststräcka; för öfrigt är det en inlandsstat med oregelbundet dragna, öppna gränser.

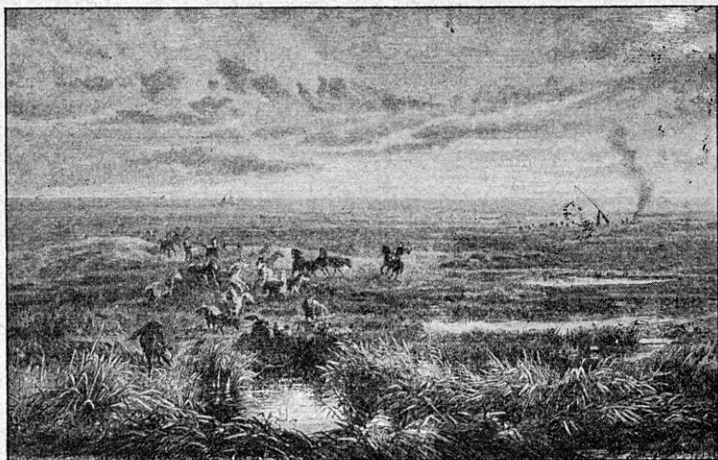
Naturbeskaffenhet. Västra delen af riket utgör ett stort bergland med samma naturförhållanden som granlandet Schweiz. Den östra är ett lågland; inom denna del skilja Karpaterna den Ungerska slätten från den Östeuropeiska. Den breda Donau med dess talrika tillflöden utgör ländernas gemensamma pulsåder. Längs denna flod har odlingen gått fram och spridit sig till aflägsna trakter. Bergsbygderna äro rika på skogar samt slätterna på ängsmarker och åkerfält. Klimatet växlar efter höjdförhållandena, men har den allmänna prägel som utmärker fastlandets klimat.

Invånarne bilda en brokig blandning af många folk med olika språk. I väster bo *tyskar*; de äro de mest bildade. Ungern innehafves af *magyarerna* (madjarer) fordom ett nomadfolk, numera bofasta jordbrukare. I Böhmen och rikets sydliga provinser finnas flera *slaviska* stammar. Till ett mindre antal förekomma *rumäner*, *italienare*, *judar*, *zigenare* m. fl. Mellan tyskar och slaver råder afundsjuke och oenighet; därför är riket svagt.

Folkupplysningen är god bland de protestantiska tyskarne, men klenare bland de romerskt katolska. Dessa äro $\frac{4}{5}$ af hela antalet. I de större städerna finnas talrika utmärkta bildningsanstalter.

Näringarna. Åkerbruket är hufvudnäring. Utom de vanliga nordeuropeiska sädesslagen odlas på slätterna

och i dalarna majs, vidare tobak, sockerbetor och vin. Boskapsskötseln är alpinvånarens hufvudsysselsättning, och på stäpperna vakta herdar till häst stora hjordar af får och hästar. På metaller och nyttiga stenarter är Österrike—Ungern ganska rikt. Ur grufvorna upphämtas järn- och kopparmalm, bly, zink, stenkol, salt och blyerts. I Böhmen förekomma talrika hälsokällor med mineralvatten. — De förnämsta varor, som tillverkas i fabrikerne äro tyger, glas, socker, må-

Ungersk slätt.

skiner och öl. Industrin står dock på långt när ej så högt som i Tyskland.

Styrelsen. Kejsardömet Österrike bildar jämte konungariket Ungern ett statsförbund med en gemensam regent, men de hafva skilda lagar och riksdagar.

Städer: i Österrike. Hufvudstaden det vackra *Wien* (vin) vid Donau. Liflig handel. Universitet. Inemot $1\frac{1}{2}$ milj. inv. — *Prag*, hufvudstaden i Böhmen, ålderdomligt utseende. — *Triest* vid Adriatiska hafvet är rikets förnämsta sjöhandelsstad. Liflig förbindelse med trakterna kring Medelhafvet.

Stad i Ungern: Budapest en dubbel stad på Donaus båda stränder. Mer än $1\frac{1}{2}$ milj. inv. — I det äldre, Buda, bo tyskar; Pest är yngre och ståtligare.

Österrike—Ungern äger inga utländska besittningar.

RUMÄNIEN.

($5\frac{1}{2}$ milj. inv.).

Konungariket Rumänien begränsas af nedre Donau, Pruth, Svarta hafvet och de Transsylvanska alperna. Hufvuddelen består af en stor fruktbar lågslätt, som alstrar mycket hvete, majs, vin, frukter och tobak. Endast trakten söder om Donaus mynning är stäppartad och lämpar sig bättre för boskapsskötsel. Utom hästen användes äfven buffeln som dragare.

Befolkningen utgöres af rumäner, samt något judar och zigenare; de förstnämnda bekänna sig till den grekisk-katolska läran. Folkbildningen är klen. Hufvudstaden *Bukarest* ligger midt på slätten.

PYRENEISKA HALFÖN.

(Något större än $1\frac{1}{2}$ g. Finland).

Pyreneiska halfön är den västligaste och största af de tre sydeuropeiska halföarna. Den utgör en öde högslätt, med klippiga stränder, utan skärgård och sluttande åt W. Öfver högslätten höja sig fyra från O till W löpande bergskedjor.

Pyreneerna utgöra gränsberg mot Frankrike. De äro branta, svårtillgängliga fjäll med höga toppar. Glacierer förekomma ej på sluttningarna. Västerut fortsättas Pyreneerna af de något lägre *Kantabriska* bergen. Längst i söder reser sig *Sierra-Nevada* (det snöklädda). Mellan bergen rinna flere oftast vattenfattiga floder till Atlanten. Dit utflyta *Duero*, *Tajo* (taho), *Guadiana* och *Guadalquivir*. Endast den sistnämnda, som från de „snöklädda“ bergen emottager tillflöden, är på en längre sträcka segelbar; de öfriga äro strida samt uppfyllda af klippor och sandbankar. Till Medelhafvet utfaller *Ebro*. Floden genomrinner ett stäppartadt lågland, genom kanaler bevattadt af dess böljor. Detsamma gäller om Guadalquivir.

Klimat och växter. Nordkusten bevattnas af ymnigt regn. Skogarna bestå af träd, hvilka årligen fälla löf. På högslätten råder ett strängt fastlandsklimat. Regn faller sällan. I stället för skogar och ängsmarker finnas där stäpper, beväxta med örter, hvilka endast kunna tjäna fåren till näring. Vid Medelhafskusten inträffar regn under vinterhalfåret. Där trifvas de ständigt gröna löfträden såsom oliven, korkeken, lagern, palmen m. fl. De tvenne förstnämnda trädslagen bilda präktiga skogar utmed Guadianas bågformiga lopp. Vinrankan är allmän. Den hetaste trakten i Spanien och på samma gång i hela Europa är *Andalusien*, låglandet kring Guadalquivir. Där trifvas bomullsbusken, sockerröret och kaktusväxten. — Äsnan och muläsnan användas såsom husdjur.

Folkets näringskällor. Invånarne på den Pyreneiska halfön tillhöra liksom fransmännen den romaniska stammen. Efter de båda länderna Spanien och Portugal hafva de blifvit kallade *spanjorer* och *portugiser*.

De äro liksom sydlänningarna i allmänhet stolta, lifliga och begåfvade, men äfven kända för lättja, opålitlighet och okunnighet. Deras tycke för tjurfäktningar vittnar om ett rätt sinne^{*)}. En god del af befolkningen kan icke ens läsa och skriva. Det talrika katolska prästerskapet har gjort föga för bildningens höjande.

Oaktadt $\frac{7}{8}$ af befolkningen lifnära sig genom jordbruk, står detta på en låg ståndpunkt. Boskapsskötseln är också stadd i tillbakagående. Med större framgång idkas vin- och biodling. Bergen äro särdeles rika på järn, koppar, kvicksilfver och bly. Handtverk, handel och sjöfart hafva förkofrats på senaste tider, men äro — om man undantager handeln med vin och salt — ej af betydelse för någon större del af Europa. De förnämsta exportvarorna äro salt, vin, bly, sydfrukter, olivolja och kork.

Den pyreneiska halfön har sedan gammalt varit fördelad mellan *konungariket Spanien* (ungf. $\frac{4}{5}$ af halfön) och *konungariket Portugal* ($\frac{1}{5}$).

*) Tjurfäktningarna äro folkfester, vid hvilka åskådarne nöjas åt att se utklädda och beväpnade ryttare reta och såra vilda tjurar. Djuret dödas slutligen genom att en man sticker sitt svärd i dess nacke.

SPANIEN.

(18 milj. inv.).

Städer. Hufvudstaden *Madrid* är belägen nästan midt på den ofruktbara högslätten i en het trakt norr om Tajo. Det finnes ett ordstäf, som säger: „i Madrid är det 3 månader vinter och 9 månader hett som i en glödande ugn“. Staden står genom järnvägar i förbindelse med de viktigaste hamnplatserna. Universitet. $\frac{1}{2}$ milj. inv. — Vid Guadalquivir ligga *Sevilla* (sevilja) och *Córdoba*. Det förra är en handelsstad (tobak), det senare känt för sina gamla, numera förfallna praktbyggnader från den tid, då araberna innehade landet. Nejen kring Córdoba är vacker och odlad. — *Cádiz*, 3,000-årig stad, på en liten ö vid kusten, står i liflig handelsförbindelse med Finland (salt- och vinhandel). — *Málaga* vid kusten utskeppar vin, russin, fikon och apelsiner. — På den branta Medelhafsstranden ligger *Barcelona*, Spaniens förnämsta industri- och handelsstad.

Tätt invid Europas sydligaste udde höjer sig bergfästet *Gibraltar*, hvilket engelsmännen innehafva. Sundet, som skiljer Europa och Asien åt, är endast 16 km bredt.

Af sina förra stora kolonier i Asien (och Amerika) äger Spanien blott helt litet kvar.

PORTUGAL.

(5 milj. inv.).

Alla viktigare städer äro belägna vid hafskusten. *Lissabon*, rikets hufvudstad, har ett utmärkt läge vid Tajos mynningsvik. (Hamnen är så rymlig, att alla fartyg i världen där på en gång kunde få plats). Mest inhämtas säd, bomull, fisk och socker. $\frac{1}{3}$ milj. inv. — *Oporto* vid Dueros mynning utskeppar vin, kork och koppar.

Portugal har besittningar i Afrika samt ett par städer och öar i Asien.

ITALIENSKA HALFÖN.

($\frac{2}{3}$ af Finland, 32 milj. inv., 110 på □ km).

Läge och kustbildning. Den Italienska eller Apenniniska halfön omkransas i norr af Alperna samt skiljes genom dem från Frankrike i W, från Schweiz och Österrike i N och NO. Den nästan jämbreda halfön sträcker sig långt åt SO och förgrenar sig i tvenne mindre; den *Apuliska halfön* närmar sig den grekiska kusten och den *Kalabriska* vänder sig mot Afrika. — Utanförl de i allmänhet höga kusterna bildar Medelhafvet följande stora vikar och fjärdar. I N *Genuabukten*, i W *Tyrrhenska hafvet*, i S *Tarántoviken*, som utgör en nordlig bukt af *Joniska hafvet*, och i O *Adriatiska hafvet* med låga sumpiga stränder kring sin norra del.

Ytbeskaffenhet. Poslätten, som utgör Italiens fastlandsdel, ligger öppen åt O, hästskoformigt kringgårdad af Alperna och *Apenninerna*. Dessa sistnämnda berg med sina talrika skogklädda förgreningar sträcka sig såsom halföns ryggrad i en stor båge ända ned till dess sydspets vid *Messina-sundet*. På andra sidan sundet dyka de åter upp och fylla *Sicilien*. Öfver den trekantiga öns östra strand reser sig den 3,300 m höga långsluttande vulkanen *Etna*. Vid Neapelvikens strand befinner sig Italiens andra vulkan det mer än hälften lägre *Vesuvius*. Omkring detta berg finnes vid hafvet en mindre slätt. En större sådan utgör halfön *Apulien*, „klacken“ af den „italienska stöfveln“. Öarna Sardinien och Corsica äro bergiga och skogklädda.

Floder och sjöar. Den enda större flod Italien äger är *Po*. Denna upprinner på Västalperna, upptager till flöden från 8 långsmala vackra fjällsjöar i N och utrinne med flere mynningar genom ett sumpigt deltaland, som bildats genom flodens tilländningar. Emedan floden på sin botten afsatt slam, har vattenytan höjt sig. Man har därför nödgats uppföra fördämningar för att skydda stränderna mot öfversvämningar. Af öfriga vattendrag kunna nämnas *Arno* och den historiskt minnesvärda „gula“ *Tiber*.

Klimat, växt- och djurvärld. Emedan Poslätten genom bergen utestänges från hafvets inflytande, är klimatet där så beskaffadt som i södra Mellaneuropa. På själfva halfön faller snö någon gång i de högsta bergstrakterna, men nästan aldrig vid kusterna. Luften är under sommaren klar blå; sällan skymmes den strålände solen af moln. Endast under vinterhalfåret faller regn. De sum-piga kusttrakternas klimat framkallar svåra febersjukdomar.

Park med palmer i Neapel.

Växtvärlden är rik. Vinrankan, mandel-, fikon-, citron- och apelsinträd ja till och med dadelpalmer förekomma. Cypress, myrten, palmer och lager, hvilka i Finland odlas i blomkrukor, bilda i Italien präktiga lundar och skogsdungar. Mullbärs- och olivträd, samt kastanjer äro vanliga; det sistnämnda trädets skalnötter (stora som plommon) rostas öfver eld och förtäras i stäl-

let för bröd. På Poslätten skördas åkrarna tvenne gånger, och ängarna slås ända till sex. Majs och hvete odlas företrädesvis, i sumptrakterna ris. På Sicilien trifvas bomullsbusken och sockerröret. — Af husdjuren kunna framhållas åsnor och tama bufflar.

Inbyggare. Italien bebos af *italienarne*, ättlingar till de gamla romarne. De tala ett välljudande språk, som utbildat sig från latinet.

Till sitt yttre skilja sig italienarne från nordborna genom sin mörka hy, sitt svarta hår och sina svarta ögon. Landtbefolkningen är fattig och förnöjsam. Dess föda består af majs eller rostade kastanjer, macaroni (en mjölrätt), olivolja och vin utspädd med vatten. — Under de sista åren hafva öfver 200,000 italienare årligen utvandrat. Somliga draga världen kring som positivspelare; andra lifnära sig hemma genom tiggeri.

Den romerska-katolska läran är allena rådande. Alla katolikers andliga öfverhufvud, påfven, är bosatt i Rom. Honom underlyda hundradetals biskopar samt tusentals munkar och nunnor icke blott i Italien utan öfverallt, hvarest katoliker vistas. Folkets läskunnighet är flerstädes klen. Den vetenskapliga odlingen däremot befrämjas genom 21 universitet. I byggnadskonst, måleri och skulptur hafva italienarne förr varit utmärkta mästare.

Näringarna. Åkerbruk i förening med odling af sydfrukter, fikon, mandel och vindruffvor utgör den talrika befolkningens hufvudinkomstkälla. Boskapsskötsel förekommer på bergens sluttningar och fiske vid kusterna. Bergsbruket sysselsätter icke många tusen människor; ön Elba lämnar bly och järn, Sicilien svafvel. En del af hafsalpernas förgreningar bestå af ren hvit kalksten, marmor, af hvilket ämne skulptörerna uthugga bilder. Af industrivaror kunna nämnas sidentyger, glas, korallarbeten och halmhattar.

Handeln och samfärdseln underlättas genom järnvägslinjer, hvilka genom tunnlar i Alperna förbinda Italien med Frankrike, Schweiz och Österrike. Mest exporteras sidentyger, olivolja och vin.

Italien var förr styckadt i många smärre riken, men styres numera af en konung, som delar makten med en riksdag. Italien är Europas minsta och svagaste stormakt.

Städerna äro många till antalet och folkrika. De äro så rikligt försedda med konstnärligt utförda kyrkor, palats och privatbostäder att man kan förlikna själfva städerna med jättestora museer. De flesta vittna om en förgången storhet.

Rom på 11 kullar omkring *Tibern* är en af Europas äldsta och på historiska minnen rikaste städer. Där bo konungen och påfven. Den sistnämndes palats *Vatikanen* innehåller mer än 10,000 rum; många af dem äro fyllda med dyrbara taflor, skulpturverk och handskrifter. S:t Peters kyrkan är den största af stadens 365 kyrkor.

Rom besökes mycket af resande, hvilka betrakta dess konstskatter och ruinerna från det *Rom*, som en gång var världens hufvudstad. $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Gammalt torg (forum) i Rom.

En motsats till det ålderdomliga, allvarliga *Rom* bildar det moderna, glada *Neapel*, underskönt beläget på strandsluttningen vid foten af *Vesuvius*; öfver $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Génua vid kusten, äfven prisadt för sitt läge, är Italiens förnämsta handelshamn. Sydost därom inne i landet ligger *Florens* (det blomstrande) vid *Arno*, fyllt af marmoralpats och kyrkor med konstverk.

Poslättnens förnämsta stad är *Miláno*, knutpunkt för flere järnvägar. Sidenfabriker. Stor domkyrka af hvit

marmor. — *Venedig*, på 117 holmar i Adriatiska hafvet, har icke sin like bland andra städer, ty alla hufvudgator utgöras af kanaler.

Man färdas längs dem i smala svarta tälthåtar, gondoler. På de större öarna finnas vanliga gator och torg. Det vackraste torget är S:t Marcus torget, vid hvilket höjer sig en marmorkyrka, äfven den uppkallad efter evangelisten Markus. Fordom var Venedig, „Adrias drottning“, en viktig handelsstad; numera håller dess hamn på att grundas igen af slammet från flodmynningarna.

Palermo är Siciliens största stad.

Med stor uppoffring söker Italien värja några obetydliga besittningar, som det skaffat sig på Afrikas kust vid Röda hafvet.

BALKANHALFÖN.

(1 $\frac{1}{4}$ g. Finland, 15 milj. inv.).

Läge och omfång *). Den ostligaste och till sin form mest oregelbundna af de tre sydeuropeiska halföarna är den, som efter Balkanbergen fått sitt namn. Den omgifves af följande större och mindre vatten: Adriatiska, Joniska, Medel- och Egeiska samt Svarta hafvet. De två sistnämnda förenas genom sundet *Hellesponten*, *Marmara sjön* och *Bosporen*. Längst i S afsmalnar halfön i en mindre, skarpt afskild del, *Moréa*, som till följd af sin femflikiga form blifvit liknad vid ett lönnblad.

Kusterna äro söndrade genom långa vikar och berguddar, utanför hvilka ögrupper och enstaka öar ligga kringströdda. Den största ön är den långa bergiga *Kreta*, utanför Egeiska hafvets öppning. Den största ögruppen är *Cykladerna* (ringöarna). Vid västra kusten af halfön finnas 4 större och många smärre öar, kallade med ett gemensamt namn de *Joniska öarna*.

Naturbeskaffenhet. Balkanhalfön är ett högländ, öfver hvilket talrika bergkammar sträcka sig i samma riktning, som den västra kusten. *Pindus* når fram mot *Korinthiska viken*. *Balkanbergens* dubbla kammar sträcka sig däremot åt O mot Svarta hafvet. Kring nedre Donau och *Maritza*, som utfaller i Egeiska hafvet, finnas

*) Man plägar utsträcka halföns gräns i N till Donau och Save.

smärre slätländer. Öfriga floder äro mera små och icke segelbara.

Klimat, växt- och djurvärld. Donauslätten, öppen för kalla nordostliga vindar, har ett så strängt fastlandsklimat, att Donau flere månader om året plägar ligga frusen. Söder om Balkan och i kusttrakterna vidtager Medelhafsländernas milda luftstreck med regnlösa heta somrar och klar himmel; riklig dagghåller dock grönskan frisk.

Bergens sluttningar äro klädda med skogar af ek, valnöt och kastanje. Slätterna, ehuru illa odlade, gifva rika skördar af hvete, majs, rosor och tobak. I södra delen af halfön trifvas sydfruktträden samt vinrankan (korinter) och bomullsbusken.

Får och getter hållas i stora hjordar i bergstrakterna, ikaså svin i ekskogarna.

Inbyggare. Liksom Österrike-Ungern företer ock Balkanhalfön en brokig blandning af folk. Kring Donaus södra bifloder äro *slaver* bosatta; de höra liksom ryssarne till grekisk-katolska kyrkan. På Morea, på kusterna och öarna finnas *greker*. De jämförelsevis fåtaliga *turkarne* innehafva kustlandet vid Marmara sjön. Deras religion är den muhammedanska. Folkbildningen står så lågt att tusentals fullvuxna icke kunna ens läsa, än mindre skriva.

Till lynne och lefnadssätt afvika turkarna betydligt från alla andra folk i Europa. De tro att människans öde är på förhand bestämdt. Därför vilja de helst lefva i översamhet utan att bråka med arbeten af mångahanda slag. Turken har få vänner; den kristne misstror han och juden föraktar han. Hans fäder hafva redan sedan många århundraden varit bosatta i Europa, men allt fortsättningsvis betraktar han sig som en främling i denna världsdel. Hans seder, t. ex. månggifvet, öfverensstämma ej heller med bruket hos oss.

Näringarna. Flertalet af halföns inbyggare vinna sin utkomst genom jordbruk, boskapsskötsel samt frukt- och vinodling. Endast grekerna syssla med handel, sjöfart och fiske. (Badsvamp upptages från hafsbotten genom dykning). Hemslöjden är mera utvecklade än fabriksindustrin. Af handelsvarorna kunna framhållas mattor, garn, färgadt läder och rosenolja.

Stater. Ännu i början af detta århundrade var den turkiska sultanen härskare öfver hela Balkanhalfön, men efter flere krig

hafva stora delar däraf affallit och bildat skilda riken. Sedan år 1878 äro Balkanstaterna följande:

1) **Sultandömet Turkiet** omfattar den mellersta delen af halfön från Svarta hafvet till Adriatiska hafvet, ön Kreta och flere smärre öar i Egeiska hafvet. Sultanen regerar enväldigt öfver 6 milj. undersåtar på detta område; han är bosatt i *Konstantinopel* vid Bosporen. Denna stad är en af de vackrast belägna i hela världen. Liflig trafik längs sundet mellan Europa och Asien. Talrika moskéer (muhammedanska kyrkor); den största är Sofia-moskéen. 950,000 inv.

Den turkiska provinson Bosnien förvaltas af Österrikiska staten.

Biländer. I Asien och Afrika finnas stora områden, hvilka räknas till Turkiet och hvilkas invånare i sultanen äga sitt högsta andliga öfverhufvud.

2) **Konungariket Grekland** utgöres af halföns sydliga del samt talrika smärre öar. *Atén* nära kusten, hufvudstad. Universitet. Har många gamla byggnader från forntiden.

3) **Furstendömet Bulgarien** utgöres af länderna på ömse sidor om Balkan. Fursten, som är sultanen tropliktig, bor i staden *Sofia*.

4) **Konungariket Serbien** är landet kring Donaus biflod Morava.

5) **Furstendömet Montenegro.** De „svarta bergens land“ är ett litet rike sydväst om Serbien.

2. ASIEN.

Läge. Från ekvatorn till inemot 78° utbreder sig Asien, den största af världsdelarna. Det innesluter inom sina vida gränser de högsta bergen, de djupaste låglanden, de största sjöarna och de längsta floderna. Med Europa bildar Asien ett sammanhängande fastland. Det ser ut på kartan som om Europa blott vore Asiens största halfö. I SW sammanhänges Asien genom det 120 km breda näset vid Suez med Afrika.

Kustbildning. I motsats till Afrika, men i likhet med Europa, är Asien försedt med många stora vikar och

halföar. De största halföarna äro: i W *Mindre Asien*, i O *Kamtschátka* och *Koréa* samt i S *Bortre Indien*, *Främre Indien* och *Arabien*. Mellan halföarna utbreda sig öppna hafsvikar, s. k. innanhaf, begränsade af öar i långa bågar.

Norra Ishafvet bildar den långsmala *Objviken*, utanför hvilken hafvet mellan öarna *Nóvaja Semlja* och *Asiens* nordspets kallas *Kariska hafvet*. Söder om Ostkap och Berings sund utbreder sig *Berings haf*. Genom halfön *Kamtschatka* är detta haf åtskildt från *Ochótska hafvet*. Innanför de Japanska öarna finnes *Japanska hafvet*, från hvilket man förbi Korea inkommer på *Gula hafvet* (med slamfärgadt vatten vid stränderna). Den del af Stora oceanen, som befinner sig mellan ögruppen *Filippinerna* och ön *Borneo* samt Östra indiska halfön kallas *Sydkinesiska hafvet*. Detta bildar *Siam viken* O om den långsträckta halfön *Malakka*.

Genom *Malakka sundet* går de stora handelsfartygens farled till *Bengaliska viken* och öfver denna förbi ön *Ceylon* till *Arabiska hafvet*. Detta bildar *Persiska viken* och *Röda hafvet*, hvilka skölja kusterna af *Arabien*. Från *Röda hafvets* innersta del kan man genom *Suezkanalen* insegla på *Medelhafvet*, hvars största ö i O är *Cypern*. Utanför *Mindre Asiens* västra kust finnes en stor skärgård.

Ytbidning. Betraktar man *Asiens* karta, finner man, att en linje, dragen från Ostkap åt sydväst, delar det väldiga fastlandet i ett nordvästligt lågland och ett sydöstligt högland. Detta senare synes tudeladt: en större del O, en mindre W om höglandet *Pamir*.

1) *Mellanasiens högland* vidgar sig från *Pamir* österut samt begränsas i S af *Himálaya*. Öfver denna jordens väldigaste bergskedja resa sig talrika snötäckta högfjäll. Af dem är *Gaurisankar*, 8,800 m, jordens högsta berg. Norr om det bågformigt utsträckta *Himalaya* utbreder sig det ödsliga alplandet *Tibet*, genomdraget af bergskammar, till *Kuenlun* i N. På andra sidan dessa nästan öfverstigliga fjällryggar sträcker sig högsteppen *Gobi*, som i SW öfvergår i en vid sandöken. Nordranden för denna bildas af *Altai* och det höga *Tian-schan*. Från de östra

delarna af Centralasiens högland förgrena sig högre berg i alla riktningar mot kusterna.

2) *Västasiatiska höglandet* omfattar fyra hufvuddelar. Den största bildas af högslätten och ökenlandet *Irán*, omgifvet på alla sidor af randberg, hvarför dess vatten saknar aflopp. Irán sammanhänger i NW med det vilda sönderklyftade *Armeniska höglandet*, öfver hvilket den utbrunna vulkanen *Ararat* höjer sig. Åtskildt genom tvenne korta floddalar från Armenien, sträcker sig öfver näset mellan Svarta och Kaspiska hafven den väldiga fjällkedjan *Kaukasus* med en en mängd snöhöljda toppar och få farbara pass. Längst i W utfylles Mindre Asien af ett högland med stäpp- eller ökennatur. Endast de västra sluttningarna mot Egeiska hafvet äro väl bevattnade och fruktbara. — Afskilda för sig ligger jordens största halfö *Arabien*, en högplatå med sandöknar, samt det trekantiga höglandet *Dekan* på Främre indiska halfön.

Låglandet upptaga ungefär $\frac{1}{3}$ af Asiens hela ytvidd. De största äro: det *Kinesiska låglandet* vid Gula hafvet, *Hindustan* vid foten af det tvärbranta Himalaya, *Mesopotamiska slätten* kring Eufrat och Tigris samt *Sibiriska låglandet*, som i W sammanhänger med den Östeuropeiska slätten och i SW med *Turán*. Detta namn bär stäpplandet O om Kaspiska hafvet.

Floder och sjöar. Såsom någonting egendomligt för vattendragen i Asien kan framhållas förekomsten af floder, hvilka utfalla i sjöar utan förbindelse med världshafven samt „tvillingsfloder“. Med sådana förstår man floder, hvilkas källor ligga nära hvarandra och hvilkas mynningar förenas i ett gemensamt delta. — Asiens floder kunna fördelas på följande 4 hufvudgrupper.

1) Till Ishafvet utflyta:

Obj (biflod Irtisch), *Jeniséj* och *Lená*, alla tre längre än Volga. Dessa vattenrika floder äro segelbara och befaras sommartiden af ångbåtar; till vintern tillfrysas de.

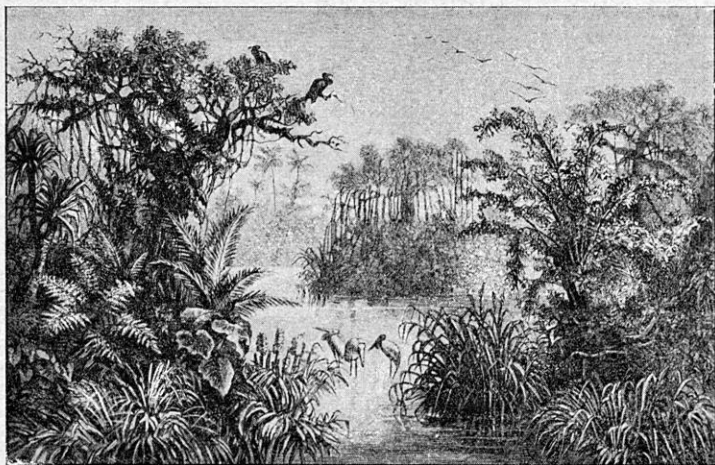
2) Till Stilla hafvet:

Amúr i stora bukter mot O och *Hoángo*, kallad „gula floden“, emedan dess vatten grumlats af stoft från stäpperna. *Jangtsekiang*, „blå floden“, upprinner bland Tibets högfjäll och är den längsta och vattenrikaste i

Asien. Den strida *Mékong* genomskär Bortre Indiens bergsbygder och väldiga skogar.

3) Till Indiska hafvet:

Brahmaputra upprinner i Tibet, kringgår Himalaya och möter *Ganges* på Hindustans flodgenomskurna lågland. De bilda ett gemensamt delta („de hundra öarnas land“) genomdraget af talrika mynningsarmar. I motsats till de två sistnämnda floderna har *Indus* ett stridt

Indiskt flodlandskap.

lopp mellan klipphöljda stränder. Den utrinne i Arabiska viken.

Västra Asiens största floder äro *Eufkrat* och *Tigris*, hvilka förenade utfalla i Persiska viken.

4) Vattendrag utan förbindelse med hafven:

Syr-Darjá utflyter i *Arálsjön*; dit infaller äfven *Amu-Darjá*. Från dess flodbädd emottaga talrika kanaler och stora diken vatten, hvarmed de befukta odlingsarna på den annars torra sätppen. Den korta *Jordán* floden uttömmar sig i *Döda hafvet*. Detta likasom äfven *Kaspiska hafvet* saknar aflopp; vattenytorna ligga lägre än världshafvets, och vattnet är starkt salthaltigt. Att

dessa sjöar ej stiga öfver sina bräddar, då de emottaga flere tillflöden och ej hafva aflopp, beror af vattnets starka afdunstande.

Klimat. Då Asiens nordligaste del blott är 12 grader aflägsen från nordpolen och den sydligaste udden befinner sig tätt invid ekvatorn, måste inom detta väldiga område stora olikheter med afseende å klimatet förekomma. Längst i N råder ett ytterst strängt polar-klimat. Vid Lenás mynning härskar ofta 50 graders vinterköld, och marken förblir ända till ett djup af 100 m åren om bottenfrusen. På de vida högslätterna i Centralasien råder ett fastlandsklimat med brännheta somrar och iskalla vintrar. De omgifvande höga randbergen hindra fuktiga hafsvindar att tränga fram. Bristen på nederbörd har därför förvandlat högslätterna till stäpper och öknar. Detta åter gör att dera bebyggare nödgas föra ett kringirrande herdelif. På öarna och halföarna i S falla solens strålar nästan lodräta. Klimatet är därför tropiskt d. v. s. hett hela året om. De sydöstra kust-trakterna hafva tvenne årstider; en torr tid, då varma landvindar blåsa och en regntid, framkallad af fuktiga hafsvindar.

Hettan och fuktigheten i Indiens sumpmarker alstra smittosamma sjukdomar t. ex. kolera och pest, hvilka farsoter ofta spridas till andra länder och andra världsdelar.

Växtvärld. Tundrorna, det stora norra skogsområdet med många slag af barr- och löfträd samt stäpperna likna motsvarande växtområden i Europa. Det tropiska kustområdet och övärlden har en stor rikedom på växter af alla möjliga slag, främst sådana, hvilka äro människorna till nytta och af dem odlas, kulturväxter. Af träden må nämnas palmerna (sago- och dadelpalmen) brödfruktträdet och bananen; vidare bamburöret, tébusken, kaffeträdet, sockerröret samt bomullsbusken. Asien är ock kryddväxternas hemland; därifrån fyller Europa sitt behof af peppar, kanel, muskot, ingefära och kryddnejlikor.

Till vår världsdel hafva ock fordomdags från Asiens högslätter inhämtats och utplanterats hvete, korn, hampa, apelsiner, gurkor, m. fl. växter.

Djurvärlden. Asien är likaledes urhemmet för människornas flesta husdjur. Därifrån härstamma hästen,

hornboskapen, fåret, åsnan, geten, kamelen, påfågeln och hönsen. Utom dessa hållas elefanten och zebbran såsom husdjur i Indien. Af vilda djur i samma nejder kunna framhållas apor, tigrar, krokodiler och ormar. I sibiriska skogsområdet förekomma björnar, vargar, bäfrar och floderna äro rika på fisk. (Guldfiskarna härstamma från Kina).

Befolkning. Man uppskattar Asiens befolkning till ungef. 860 miljoner eller något mer än hälften af jordens invånarantal. Den norra och östra delen innehafves af den *mongoliska rasens* folk, den södra af *indoeuropeiska* och den sydostligaste af ett mindre antal *malajer*.

Hedningar äro 750 milj., muhammedaner 85, kristna 18 och judar $1\frac{1}{2}$ milj. —

Mer än hälften af Asiens vida yta upptages af europeiska staters besittningar, det öfriga är fördeladt på inhemska riken, hvilkas härskare — såsom bruket alltid varit i Asien — regera enväldigt utan att fråga efter undersåtarnes önskningar.

A. Ryska besittningar.

Det område, som hör till det ryska riket, är $1\frac{1}{2}$ gång så stort som *hela* Europa, men har en gles spridd befolkning på blott 20 miljoner. Hufvuddelarna af ryska Asien äro Sibirien, Turán och Kaukásien.

Kirgistält.

1) *Sibirien* är jordens glesast befolkade land. I floddalarna, på bergssluttningarna i S och i städerna bo mest inflyttade ryssar. De äro jordbrukare, ämbetsmän, militärer, industriidkare och köpmän. Äfven straffångar fin-

nas till stort antal. Af mongolisk börd finnas flere små kringströdda stammar, hvilka lifnära sig såsom fiskare, jägare eller herdar. Endast jakúterna kring mellersta Lena syssla med jordbruk och boskapsskötsel.

Sibiriens rikedomar bestå i skogar, i pälsdjur och i metaller. Ur grufvorna i Altaj upptages guld, silfver och järn.

År 1890 påbörjades byggandet af en järnväg, som skall förbinda Samara vid Volga — öfver Omsk och Irkutsk — med Vladivostók vid Stilla hafvet. När denna 6,400 km långa bana snart blir färdig, skola helt säkert handeln och industrin i norra Asien blomstra upp.

Städer: *Irkútsk* vid en biflod till Jenisej, Nordasiens största stad (40,000 inv.), handel på Kina.

— *Jakútsk* vid Lenas krökning, pälsvaruhandel. — *Vladivostók* utsänder fartyg på hval- och själfångst till Ishafvet.

2) *Turán* är steppområdet kring Aralsjön och dess två stora tillflöden. Frukthbara oaser omväxla där med grässtäpper och sandöknar. Landtbefolkningen utgöres hufvudsakligen af kirgiser, hvilka med sina kupformade tält samt hjordar af hästar och får flytta omkring mellan betesmarkerna.

Stad. *Taschként* O om Syr. Stora siden- och bomullstygfabriker. Karavanhandel. Lägerplats för rysk militär.

3) *Kaukasien* utfylles till största delen af Kaukasus „de tusen topparnas berg“. Deras nordsluttningar äro vid Svarta hafvet frukthbara och vid Kaspiska hafvet stäppartade. Uppe bland fjällen bo många små folkstammar, talande olika språk. De voro förr mycket krigiska, men blefvo kufvade af ryssarne.

Städer: *Tiflis*, midt i landet, handel med Persien. I trakten varma källor. — *Bakú* vid Svarta hafvet, stor export af petroleum från naftakällorna väster om staden.

Naftan (bergoljan) framkväller ur borrhål i marken och uppsamlas i stora behållare. Efter att den blifvit renad i fabriken, kallas den petroleum och användes såsom lampolja. Affallet nyttjas såsom bränsle på ångbåtar och i verkstäder.

B. Turkiska besittningar.

Ehuru den turkiska regeringen i Konstantinopel icke tagit mycken befattning med sina provinser, ej heller i dem lyckats upprätthålla ordning, räknas dock fortsättningsvis följande områden i sydvästra Asien såsom delar af det turkiska riket:

Mindre Asien, Armenien, Syrien, Tigris-Eufratländerna samt kusterna af Arabien.

Befolkningen utgöres företrädesvis af turkiska stammar, hvilka alla bekänna sig till Mohammeds lära.

Endast judarne i Syriens kustland (f. d. Palästina) och de kristna armenierna — af turkarne illa miss-handlade — äro af annan religion.

Mindre Asiens västkust har städer med en befolkning af europeisk härkomst (greker, fransmän). I dessas händer ligga sjöfarten och handeln (varor: russin, fikon, vindrufvor).

Arabien's befolkning består af ett mindre tal bofasta arabber i städerna och ett flertal kringflyttande „öknens söner“, hvilka hålla hästar, kameler och får. De infödda i det turkiska

Arab.

Asien lifnära sig företrädesvis genom boskapsskötsel och karavanhandel. Alster af deras handslöjd äro väfnader och vapen. Folkbildningen är dålig.

Städer: i **Mindre Asien:** *Smyrna* vid västkusten handlar med frukter.

I **Syrien:** *Damaskus* beläget på en oas, liflig handel och industri. — *Jerusalem*, historiskt minnesvärd plats med många kyrkor; vallfartsort för kristna.

I **Arabien**: *Mekka* i en ödslig nejd nära Röda hafvet, inrymmer arabernas heliga tempel Kåba, dit årligen tusental rätttrogna mohammedaner vallfärdas. — *Medina*, norr om Mekka, omgifvet af palmlundar, profeten Mohammeds graf.

C. Engelska besittningar.

Englands besittningar i Indien omfatta nästan hela den västra halfön, hälften af den östra samt smärre kolonier bland öarna. Detta stora, rika och folkuppfyllda område styres af en vice konung, som utnämnes af engelska regeringen. I Främre Indien finnas dock äfven furstendömen, hvilkas infödda härskare styra sina stater, men själfva äro beroende af engelsmännen. De inflyttade engelsmännen äro blott 150,000, under det att de inföddas antal uppgår till den väldiga summan af 295 miljoner. Hufvudfolket är *hinduerna*. De tillhöra den ariska rasen eller samma ras som flertalet europeiska folk. De flesta af dem bekänna sig till Brahmaläran.

Dess anhängare tro, att det finnes många gudar, men den högsta är Brahma, skaparen af jorden och människorna. I talrika tempel stå hans bildstoder, och tusental af präster eller brahminer utbreda hans lära och förrätta gudstjänsten. Ganges anses såsom en helig flod; att dricka dess vatten, att tvätta sig däri el-

Gata i Jerusalem.

Ganges anses såsom en helig flod; att dricka dess vatten, att tvätta sig däri el-

ler drunkna i dess böljor medför lycka och salighet. Hinduerna äro sedan gammalt delade i klasser eller kaster, hvilka äro strängt afsöndrade från hvarandra. Den högsta klassen är prästernas, därefter följer krigarens, handtverkarens och böndernas. Sonen af en krigare får ej blifva präst, ej håller handtverkarens son krigare.

Näringarna. Indien är utomordentligt rikt på naturprodukter. Både växt-, djur- och stenriket lämna nyttiga alster. Mest odlas ris, ett sädesslag, som triffes blott i fukt; vattnet afledes från fälten vid tiden för sådden och skörden. Hvete odlas äfven, och flere hundra skeppslaster hvete liksom risgryn utföras till England. Viktiga kulturväxter äro vidare: bomullsbusken, kaffe-trädet, sockerröret, vallmo — hvaraf berusningsmedlet opium beredes — tébusken samt indigoväxten, som lämnar ett blått färgämne. — De viktigaste produkterna ur djurvärlden äro: silke, ull, elfenben, pärlor och koraller. — Ur bergen upptagas stenkol, diamanter och järnmalm.

Den inhemska industrin är obetydlig. Engelska fartyg inhämta fabriksvaror från England och utföra råämnen från Indien. Hela den yttre handeln befinner sig i engelsmännens händer, (från *Ceylon* hämtas kanel, kaffe, rubiner) likaså de långa järnvägar, hvilka förbinda de stora hamnstäderna med det inre af landet.

Städerna äro talrika och stora. Mer än 20 hafva en folk-mängd af öfver 100,000 inv.

I Främre Indien: *Kalkutta* i Ganges deltaländ, kalladt „Indiens London“, är hufvudstad för de engelska besittningarna och hufvudort för handeln. Universitet, inemot 1 milj. inv.

Benarés vid Ganges, den förnämsta vällfartsorten för anhängarna af Brahmaläran. Talrika tempel och skolor. — *Bombay* på en liten ö vid den med goda hamnar försedda västkusten. Liflig ångbåtsförbindelse med Europa. 850,000 inv. — *Madrás* vid ostkusten, ungefär hälften så stor som *Bombay*.

I Bortre Indien: *Rangún* vid en flodmynning, utförsel af ris. — *Singapur* på en ö utanför halfön Malakka. I dess hamn vika många fartyg in, hvilka fara mellan Ostindien och Europa.

D. Holländska besittningar.

Af de talrika öar, hvilka bilda en brygga mellan Asien och Australien, äga holländarna de största eller

de stora Sundaöarna *Súmatra*, *Java*, *Bórneo* och *Célebes*. De äro samtliga bergiga och bära många vulkaner. Den bördigaste och tätast befolkade är Java, „Indiens pärla“. Ön ser ut som en väldig trädgård; de lägst belägna fälten frambringa ris, sockerrör och tobak. Högre uppliggga kaffetradplanteringar och öfverst anläggningarna för tébusken.

Infödingarna på denna ö liksom på de andra öarna äro malajer. Javanesarena, hvilka tala ett vackert språk och äga böcker, skilja sig fördelaktigt från sina stamförvanter på Borneo, illa beryktade såsom sjöröfvare och människoätare. Hufvudstaden på Java är hamnstaden *Batavia*; där bor guvernören öfver det holländska Indien. Till detta hör äfven de *Små Sundaöarna* och *Molukkerna* eller Kryddöarna.

E. Förenta staternas besittningar.

Ögruppen *Filippinerna*, uppkallad efter en af Spaniens konungar, ägdes länge af spanjorerna; nu söka Förenta staterna att sätta sig i besittning af dem. De viktigaste produkterna äro socker, tobak, kakao och hampa, hvilken efter hufvudstaden kallas Manila-hampa.

F. Franska besittningar.

Östra kusten af Bortre Indien upptages numera af franska kolonier och stater under Frankrikes skydd.

Inhemska välden.

Af det föregående framgår, hurusom större delen af Asien äges och förvaltas af stater uti Europa. Européerna hafva genom sina högre kunskaper och sina bättre vapen tvungit det ena asiatiska folket efter det andra att underkasta sig. Det ges dock ännu några betydande områden, öfver hvilka de ännu icke hunnit utsträcka sin makt och hvilka områden styras af infödda regenter. De viktigaste själfständiga staterna äro *Persien*, *Kina* och *Japan*.

1) P e r s i e n.

omfattar hufvuddelen af Iran mellan Kaspiska hafvet och Persiska viken. Dess härskare, kallad sjah, förfogar oinskränkt öfver sina 9 miljoner undersåtars lif och egendom.

Befolkningen utgöres dels af ättlingar af de forna perserna dels af blandade turkiska och arabiska nomadstammar. De förra bo i städerna och dessas närmaste omgifningar samt syssla med jordbruk, trädgårdsskötsel och handel. De senare flytta omkring med hjordar af får, af hvilkas mjölk de bereda ett slags flytande smör.

Mohammedanismen är den förhärskande religionen. Folkbildningen står lågt. Af en bildad man fordras blott att han har en vacker handstil och kan i sitt tal inflicka granna verser. — De persiska städerna bestå till en stor del af ruiner och grushögar, mellan hvilka trånga smutsiga gator slingra sig fram.

I *Teheran* bor sjahan, *Ispahan* är den viktigaste industriorten (tillverkning af siden-, bomulls- och ylleveror samt läderarbeten) och öfver *Täbris* i landets nordvästra del går den viktigaste handelsvägen fram.

2) Kina.

Omfattning. Det väldiga kinesiska riket omfattar hela det inre och östra Asien mellan Himalaya, Pamir, Altai, Amurfloden och Stilla hafvet. Det består af 1) *Egentliga Kina* och *Ostturkestan* (ökenlandet mellan Kuenlun och Tianschan) samt 2) biländerna: a) *Mandschuriet*, b) *Mongoliet* och c) *Tibet*. Af dessa delar är *Egentliga Kina* vida viktigare än alla de andra tillsammantagna. Landet utmärker sig för sin fruktbarhet, sin ålderdomliga kultur och sin folktäthet, 400 milj. eller inemot $\frac{1}{4}$ af jordens hela befolkning är därstädes bosatt.

Styrelse. Den oinskränkte härskaren öfver Kina — äfven kalladt „Midtens rike“ — är *kejsaren* i Peking.

Han låter sig kallas „Himmelens son“ och fordrar af sina undersåtar, att de visa honom gudomlig vördnad. Det heter, att han vill behandla sitt folk såsom en fader sina barn, men han är en mycket sträng och otillgänglig fader. Hans undersåtar få aldrig se honom, och hans skrivelser till provinserna, hvilka måste blindt åtlydas, emottagas af ämbetsmännen under knäfall och andra vördnadsbetygelser. Hans närmaste män äro ministrarne och guvernörerna i provinserna. Under dem lyda tusental af lägre ämbetsmän, kallade mandarinerna. Deras olika värdighet betecknas genom en röd, blå, gul eller hvit glasknapp midt på mössan. Tjänstemännen stiga i graderna efter att de aflagt många och svåra förhör. — Ohörsamma undersåtar straffas strängt. Om kejsaren påbjuder att en man skall döda sig själf, lyder denne, skär upp sin mage och dör på befallning.

Folket. I knappast något land arbetas det så träget som i Kina. Kineserna äro vana därvid, ty så hafva deras fäder sedan urminnes tid gjort, och äfven de måste göra det för att kunna lefva. *Jordbruket* är hufvudnäringen. Risodlingen intager en så framstående plats, att $\frac{1}{8}$ af all uppodlad mark upptages af risfält. Hvete och hirs äro äfven allmänna sädesslag. För bevattningen af fälten är mycket gjort. På bergssluttningarna finnas väl underhållna téplanteringar. Hvarje familj underhåller därjämte omkring boningshuset en trädgård med utsökta frukter och köksväxter. De fattigaste sköta sina mullbänkar på simmande flottor på floderna eller högt uppe på bergen, dit de från dælderna burit upp mylla. Emedan de uppodlade fälten upptaga skogarnas forna plats, råder i egentliga Kina stor brist på virke och bränsle. I stället för ved brännes med största sparsamhet halm, hö eller trädrötter, och vintertid skyddar man sig mot kölden, icke genom värmande brasor, utan genom att begagna två eller tre tjocka pälsjackor på de öfriga kläderna.

Ängar äro lika sällsynta som skogar. Marken har alltför stort värde att invånarne skulle anse sig ha råd att uppföda boskap. De veta, att en äng, som gifver näring åt en ko, kan alstra såd nog för 12 människor. De sex djuren, hästen, oxen, svinet, hunden, fåret och hönan förekomma allmänt, ehuru de ej hållas i hjordar eller större skaror. Endast ankorna, hvilka själfva skaffa sig föda, lefva på floder och i dammar i flockar om 3 à 4 tusen. Ris, kött, grönsaker och té utgöra de vanligaste födoämnen. De fattiga nöja sig ock med gräshoppor och ormar; på de rikas bord framsättas rara fiskar och ätbara svalbon.

Handslöjden är äfven en viktig näringsgren. Med stor skicklighet förfärdiga kineserna porslinsarbeten, siden- och bomullstyger, papper, svart lackerade och målade askar och brickor. Landet är rikt på stenkol och allehanda malmer, men grufdrift och fabriksverksamhet i större skala förekommer ej. Den inre *handeln* är betydlig. Till kuststäderna bäras eller forslas i båtar längs kanalerna eller med handkärror massor af té och silke.

Religion och folkbildning. De högre klasserna hylla en sedelära, hvars hufvudregel är: „gör mot andra hvad du vill att de skola göra dig“. Allmogen omfattar Buddhas lära. För spridandet af bokliga kunskaper göres mycket i Kina.

Oaktadt det kinesiska språket ej har bokstäfver (= ljudtecken), utan inemot 60,000 ordtecken, är läs- och skrifkunnigheten allmän. (Orden skrivas ej med penna och bläck, utan målas med pensel och tusch). Privatskolor finnas både i städerna och på landsbygden. Konsten att trycka böcker var långt tidigare känd i Kina än i Europa, och Kina har en gammal, rik litteratur (= många böcker behandlande olika ämnen).

Hem och seder. Boningshusen kännetecknas genom sina breda utåtsvängda tak, sina brokiga färger samt prydnader, bestående af träsniderier och brokiga porslinsplattor. Boningsrummen inrymma

En skolsal i Kina.

ej många slags möbler, men äro i stället prydda med brokiga lampor, vaser och mattor. Sittande på en matta intager familjen sina måltider. Rätterna frambäras i små skålar och ätas icke med knif och gaffel utan med tvenne runda pinnar af trä eller elfenben. De rika bära kläder af rött eller grönt sidentyg; solfjädern är allmänt i bruk. Kvinnorna bära sitt hår omsorgsfullt kammadt och uppfäst, hvaremot männen bära en lång hårfläta hängande ned på ryggen. I européernas ögon äro kineserna icke vackra. De hafva gulblek hy, platt näsa och sneda ögon, men de äro hvad som bättre

är: ett ytterst aktningsvärdt folk. Stor sparsamhet och måttlighet i förening med en beundransvärd flit och uthållighet i arbete äro deras utmärkande egenskaper. Emedan de hafva ytterst små behof, kunna de lefva billigt och utföra sitt arbete för en vida mindre dagspenning än andra.

Städer. Emedan Kina är ett så ytterst tätt befolkad land, råder ingen brist på miljon-städer. Längst i N ligger hufvudstaden *Peking*. I dess midt befinner sig kejsarens palats bland parker, omgifna af en hög mur. — *Schanghai*, söder om Jangtsekiangs mynning, är rikets förnämsta sjöhandelsstad och utskeppar silke och té. Längst i söder ligger *Kanton* med $1\frac{1}{2}$ milj. inv.

Denna stad var för 50 år sedan den enda, dit europeiska fartyg hade rätt att inlöpa; numera stå 22 hamnstäder öppna för västerns folk.

De kinesiska lydlanden *Mandschuriet* och *Mongoliet* hafva en glest spridd urbefolkning, men under de sista tiderna hafva talrika kinesiska kolonister börjat bosätta sig där. De mongoliska stammarnas furstar ställa krigare till kejsarens i Peking förfogande och underhålla förbindelsen med regeringen genom gåfvor och gengåfvor. Skatter betala de ej.

Kinesisk ämbetsman.
(mandarin).

Befolkningen i *Tibet* kallas tibetaner. De syssla mest med boskapsskötsel. I landet finnas otroligt många tempel och kloster. Präster och munkar utgöra nästan hälften af befolkningen.

Tibet är äfven i den mening en präststat, att den högsta prästen betraktas såsom en uppenbarelse af guden Buddha och styr landet genom sina underordnade.

3) J a p a n.

Omfang och naturbeskaffenhet. Japanska riket omfattar fem större öar (*Jesso*, *Nipon*, *Sikok*, *Kiusiu* och *Formosa*) och tusentals mindre. De äro i allmänhet af vulkanisk natur. Den 4,000 m höga vulkanen *Fusijama* på

ön *Nipon* betraktas såsom ett heligt vallfartsberg. De fruktbara kusttrakterna genomskäras och bevattnas af talrika mindre vattendrag. Klimatets mildhet är betingad af havets närhet. På de högre bergen faller mycket snö och på kusterna regn. Häftiga stormar rasa ofta. Växtvärlden är rik. Bergsluttningarna täckas af frodiga barrträd samt dungar af björk, ek och valnöt, och i dalgångarna odlas ymnigt ris, korn, té, socker och mulbärsträd.

Folket. Japanerna (44 milj.) äro ett mongoliskt blandfolk. Af naturen väl begåfvade och käck, hafva de i sitt land infört och tillämpat européernas uppfinningar.

Kejsaren i Japan.

Japan har sålunda järnvägar, ångbåtar, telegraflinjer, tidningar, banker, ett ordnad postväsende, en ny-modig krigsflotta af pansarsarfartyg och en väl beväpnad här. Kejsaren styr landet med biträde af ministrar, och en riksdag stiftar lagarna och bestämmer om skatterna.

Däriigenom att japanerna tillgodogjort sig européernas kunskaper och icke följt kinesernas exempel att lefva såsom sina förfäder, hafva de fått ett stort försprång i utveckling. I det sista kriget 1894 vunno de flere segrar öfver kineserna och togo af dem ön Formosa.

Hälften af befolkningen, sysselsätter sig med åkerbruk. Skogsbruk, fiske och husdjursskötsel samt industri äro äfven viktiga näringar. Industrin och utrikeshandeln tilltager med hvart år.

Städer: Hufvudstaden *Tokio* är belägen vid ostkusten af *Nipon*, 1 milj. inv. — Industristaden *Kioto* i det inre af ön.

Om halfön *Korea* hafva ryssar, kineser och japaneser tvistat.

3. AFRIKA.

Allmän öfversikt. Afrika är 3 gånger större än Europa. Det utmärker sig genom sin klumpiga gestalt, sina enformiga höjdförhållanden och sin starka

hetta. Afrika saknar halföar, djupa vikar och stora ögrupper. Genom femte nordliga breddgraden, som skär Guineabukten och Somalihalvön, delas världsdelen i tvenne ungefär lika stora delar. Den norra har sin största utsträckning i O—W och den södra i N—S. Kännetecknande för Afrika är vidare bristen på vatten i norra hälften och rikedom på stora sötvattensjöar i östra delen kring ekvatorn.

Klimat. Afrika är den hetaste och osundaste af alla världsdelar. Genomdraget på midten af ekvatorn, ligga $\frac{4}{5}$ af dess massa inom heta zonen. Endast den nordligaste och sydligaste kuststräckan har ett sådant klimat som Europa. Eljes är luften hela året om mycket varm. Häftiga rengskurar, oftast åtföljda af åskväder, inträffa under den tid af året, då solen står högst på himmelen. Öfver de norra ökentrakterna blåser vanligen en torr landvind från NO. De få därför ofta åratals undvara regn. Efter den glödheta dagen följer där en kall, klar natt, utan dag.

Växtvärld. Afrikas växtlif företer de största motsatser. Öknarna i N och S bilda gränser för olikartade växtområden. Där det regnar tillräckligt, utbreda sig väldiga urskogar, men då det i Afrika i allmänhet är torrt, utveckla sig skogarna blott längs flodstränderna. Utanför skogsområdena ligga vida stäpper och ängar med kraftigt, tätt gräs. (Det kan blifva så högt som två manslängder). Regntiden förvandlar fältet till ett böljande gräshaf under det att torkan bringar gräset att gulna och åstadkommer stora sprickor i den leriga marken.

Af trädslagen må nämnas oljepalmen och gummiakasieträdet (dess kåda kallas gummi arabicum). Det väldiga apbrödsträdet uppnår en ålder af 1,000 år och kan blifva 50 meter i omkrets vid roten. Vid källorna i öknen stå dungar af dadelpalmer. Bomulls- liksom kaffebusken förekomma ställvis vilda. Utöfver de inhemska växterna finnas numera talrika andra, som blifvit utplanterade. Detta är fallet med vinrankan samt de europeiska sädesslagen, fruktträden och grönsakerna.

Djurvärld. I de tropiska skogarna förekomma de tjockhudade däggdjuren elefanten, noshörningen och flodhästen. Stora, människoliknande aparter hafva sitt hem i skogsdungarna vid Guinea-buktens botten. På grässlätterna vistas antiloper, zebbor, bufflar och giraffer. Kring ökenranden stryka lejon och hyenor, och genom stäpp och öken löper den snabbfotade strutsen. I de flesta afrikanska floder vimlar det af krokodiler. Myror och stingande flugor äro äfven människorna till stort besvär och plåga. — Såsom husdjur hållas hornboskap, får, getter, höns och den enpuckliga kamelen, „öknens skepp“.

Befolkningen i Afrika uppskattar man till 180 milj. eller 6 på □ km. Den vida vägnar största delen bebos af mörkhyade folk. Däraf härleder sig Afrikas benämning „de svartes världsdel“.

Svårigheterna att från kusterna tränga inåt och det osunda klimatet hafva gjort att européer icke invandrat i större skaror. Afrika är och jämförelsevis fattigt på sådana varor (t. ex. metaller), hvilka äro eftersökta i världshandeln. Förr var handeln med slafvar på Amerika af betydelse, och flerstädes i det inre säljas och köpas ännu slafvar såsom boskap.

1. Nordafrika.

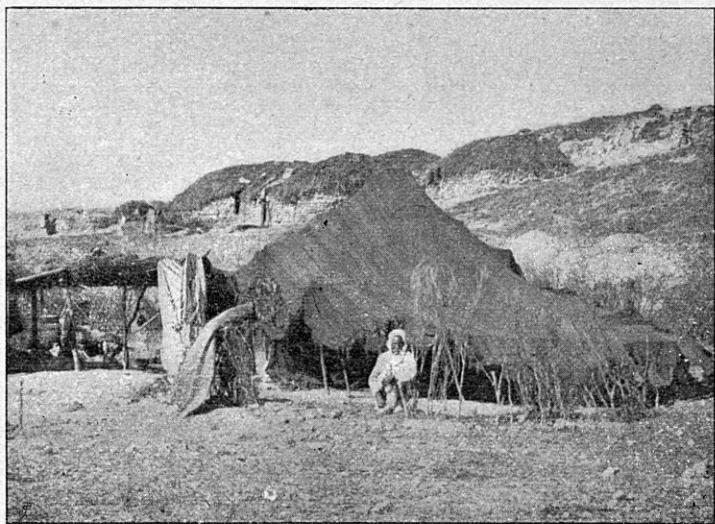
Nordafrika utgöres af Medelhafvets södra strandområde och den stora öknen *Sahara*. I dess östliga del bildar Nildalen en lång insänkning. I NW sträcker sig utmed kusten kedjeberget *Atlas*, som gifvit namn åt oceanen Atlanten. — Nordafrikas urinvånare äro folk af hamitisk stam*) uppblandade med från Asien invandrade semiter.

Under Gamla tiden hade kulturen på Medelhafvets södra strand uppblomstrat, och den kristna läran räknade därstädes talrika anhängare. De inbrytande krigiska araberna förstörde hvaradera. Sedan dess härskar i Nordafrika den mohammedanska religionen och det arabiska språket.

*) Semiter och hamiter äro underafdelningar af den indoeuropeiska eller ariska rasen. Semiter förekomma mest i sydvästra Asien och hamiter i norra Afrika.

Nordafrikas hufvuddelar:

1. **Atlasområdet** blir på hafssidan väl bevattnad och är därför fruktbart. Många trakter gifva rika skördar af säd, sydfrukter, grönsaker, tobak, bomull och vin. Mellan bergen befinna sig höga, torra stäpplandskap samt steniga höglätter med saltsjöar och en sparsam gräsväxt. Befolkningen utgöres främst af hamitiska *berber*, men äfven *araber*, *judar* och inflyttade eller resande *européer* förekomma talrikt.

Arablager i Algeriet.

De tre Atlasländerna äro:

a) **Marokko**, en mohammedansk stat, hvars sultan söker värja sig mot européernas inflytande.

b) **Algeriet** (alsjeriet) utgör en viktig fransk koloni, rik på säd, boskap, vin och frukter. De odlade fältens antal har betydligt utvidgats, sedan franska styrelsen låtit anställa storartade brunnborrningar vid ökenranden.

c) **Tunesien**, ett mindre område vid *Syrten-bukten*.

Det styres af en inhemsk furste under fransk uppsikt. Hufvudstad är *Tunis*.

2. **Sahara** är jordens allra största öken. Den är ingalunda öfverallt en jämn slätt, utan kala svarta berg och nakna klippor resa sig på många ställen. Marken är antingen täckt af mörka stenar eller fin gul sand, som af vindarna kastas af och an och uppvärkes till drifvor eller kullar. Man skiljer sålunda mellan stenöken och sandöken.

• Emedan regnfallen ofta flere år å rad uteblifva och vattendrag ej finnas, saknar öknen helt och hållet växter eller bestå de af taggiga buskar och örter, hvilka för sin salthaltiga smak endast af kamelen förtäras. Men om också öknen ej består sig floder, finnes nog på större djup grundvatten. Där det på lägre ställen kvällt fram, eller genom brunnborrning blifvit bragt upp till ytan, hafva träd och andra växter slagit rot. Sålunda hafva trädgårdar och fält, kallade oaser, uppstått. På sådana ställen har en bofast befolkning slagit sig ned, och denna finner sitt uppehälle genom dadelpalmens frukter (dadlar) och odling af durra*) (negerkorn).

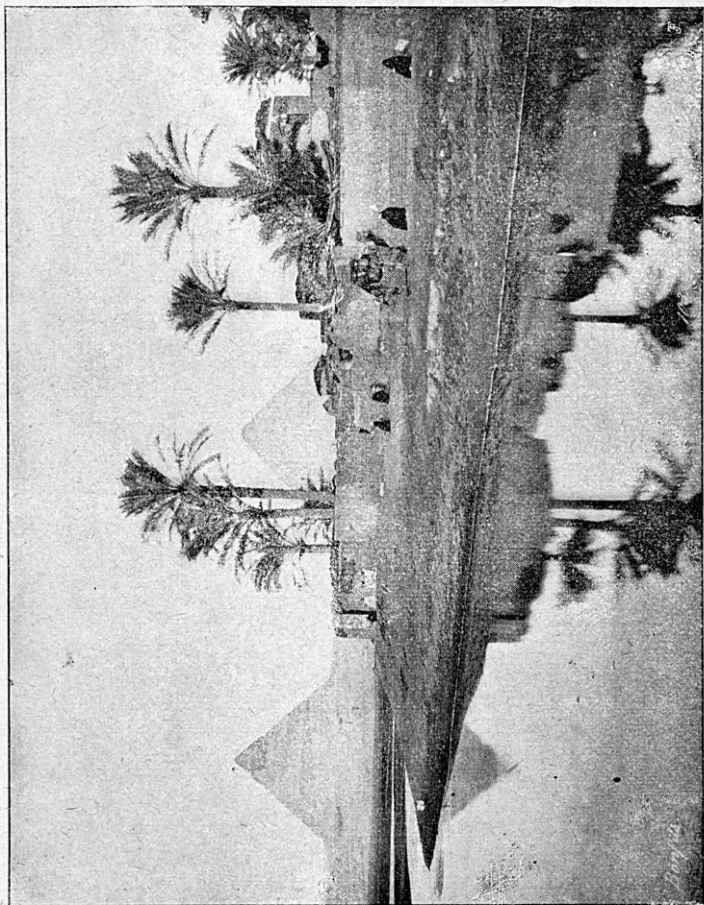
Landet *Fezzan* inrymmer flere stora oaser. Med kringliggande områden bildar det den turkiska provinsen *Tripolis*.

Färderna i öknen äro alltid besvärliga, ofta farliga, ty inga banade vägar finnas. De resande förena sig i stora sällskap, karavaner, hvilka vandra från den ena oasen till den andra. Än hotar den kväfvande ökenvinden, än tager vattenförrådet i lädersäckarna slut eller angripas de resande af röfvere.

Den enda flod, som genomriinner hela öknen och uppnår hafvet, är *Nilen*. Den är dubbelt så lång som Donau. Dess källor befinna sig i trakten af ekvatorn. Från *Viktoria-sjön* (den största i Afrika) utrinner *Hvita Nilen*, som från det Abessiniska alplandet emottager *Blåa Nilen*. Bildande talrika forsar, söker sig floden en väg norrut. För att slippa fram gör den en stor krökning och flyter sedan, utan att vidare emottaga några tillflöden, från trakten af vändkretsen med lugnt lopp till Medelhafvet. Där bilda dess talrika mynningsarmar ett sumpigt deltaland, som småningom vidgar sig mot

*) Sädesslaget durra har ej vanliga ax. Det består af små runda sädeskorn, bildande en stor oregelbunden klase.

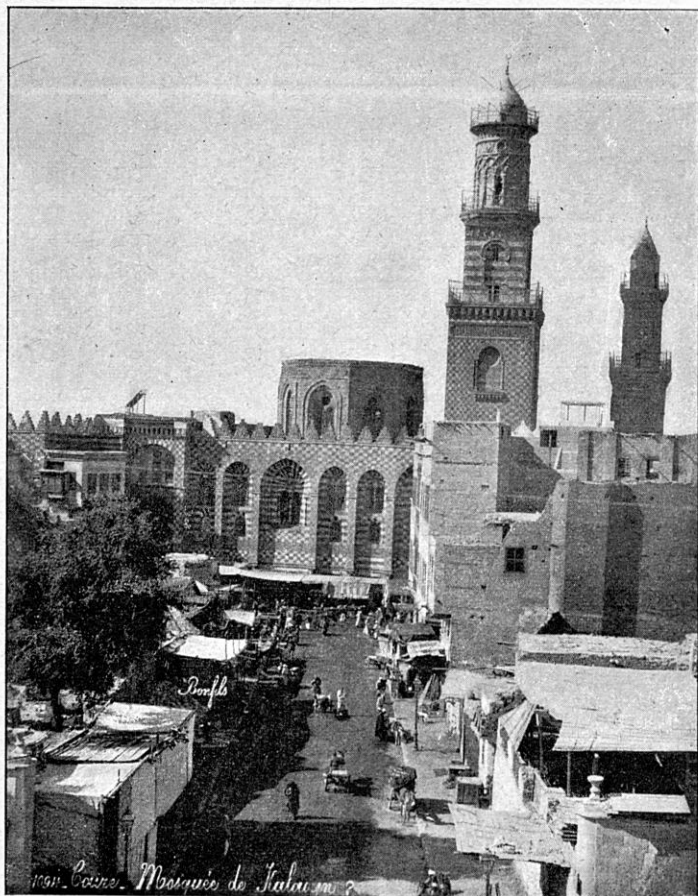
hafvet. Äfven den nedre Nildalen skulle liksom det omgifvande landet vara en sandöken, om icke floden hvarje höst svämmade öfver sina bräddar och afsatte på strand-

Palmer på Nilens strand.

fälten en fruktbar gyttja. Orsaken till vattnets årliga stigning utgöra häftiga regnfall i källområdet. Under hösten är Nildalen (d. v. s. landet *Egypten*) en sjö, un-

der vintern ett enda sädes- och fruktfält och under våren en het öken. Egypten utgör det äldsta kurturlandet; på ett litet område lefva 7 milj. människor. De äro dels

Gata i Kairo. Moské.

fellahs, mohammedanska ättlingar af de gamla egypterna, dels kristna *kopter* och *araber*. De förstnämnda syssla

med jordbruk (ris, hvete, bomull, sockerrör), de öfriga lifnära sig genom handtverk, handel, försling af varor m. m. Landets läge för handeln är särdeles gynnsamt.

Den viktiga Suezkanalen förbinder Medelhafvet med Röda hafvet. Denna väg använda numera nästan alla fartyg, hvilka färdas mellan Europa och Asien. År 1894 passerades kanalen af 3,352 fartyg, af hvilka mer än $\frac{2}{3}$ voro engelska. För genomfarten betalades 74 milj. mark.

Egypten utgör en del af det turkiska riket, men styres af en vicekonung, kallad kediv. Han är bosatt i *Kairo*. Denna stad med närmare 400,000 invånare är den största i Afrika.

Den inrymmer flere palats och moskéer (mohammedanska tempel med höga torn, från hvilka bönestunderna af en utopare tillkännagifvas). På andra stranden vid randen af öknens reser sig en grupp pyramider (gammalegyptiska konungagrafvar).

— *Alexandria* vid Medelhafvet i västra delen af Nildeltat, är en gammal viktig handelsplats, (exporterar bomull, bönor och socker), till största delen bebodd af européer. Af dessa utöfva engelsmännen det största inflytandet i Egypten.

II. Mellanafrika.

Mellanafrika omfattar hela den tropiska delen af världsdelen från Sahara till södra vändkretsen, där äfven en större öken vidtager. Dess hufvuddelar äro Sudán, Abessinien, Kongobäckenet *) samt det Ostafrikanska sjöområdet.

1) **Sudán** kallar man området kring 10 graden nordlig bredd. Det bildar en öfvergång från öknen till de stora skogarnas område i söder. Sudan upptages af vida höglätter och gräsbeväxta sumpmarker. Sådana förekomma i stor utsträckning kring den afloppslösa insjön *Tsad*, på hvars låga stränder flodhästar och krokodiler uppehålla sig. Den för människorna nyttigaste delen utgör *Västsudán* kring *Nigerfloden*. I dessa

*) Med ett sjö- eller flodbäcken förstår man det område, från hvilket en sjö eller flod samlar sitt vatten.

nejder hafva fransmännen besittningar och de ljusbruna *Fellåta-folken* hafva bragt åkerbrukande negerstammar under sitt välde. Både handslöjd och handel stå högt.

Den viktigaste staden är *Timbuktu* nära Nigers stora krökning. Här mötas 5 karavanvägar.

Öfre Guineakusten är låg, sandig, osund och saknar goda hamnar. Engelsmän, fransmän och tyskar hafva dock skaffat sig flere kolonier. De förnämsta utförsvarorna äro palmolja och gummi.

2) **Abessinien** är Afrikas enda alpland. I O reser det sig tvärbrant öfver Röda hafvets låga kust, och i W sänker det sig trappformigt. Det är uppfyllt af höga skogbeksädda fjäll. På dalbottnarna odlas bomull och kaffe, som här har sitt hemland, samt på sluttningarna vin och sydfrukter. Befolkningen är af semitisk härkomst. Den bekänner sig till ett eget slag af kristna läran. Deras konung har under de senaste tiderna tappert kämpat mot italienarne, hvilka vid kusten förskaffat sig en koloni.

3) **Kongobäckenet.** Den större och västligare hälften af sydafrikanska höglandet genomflytes af den med forsar och fall samt talrika tillflöden försedda väldiga *Kongofloden*. Kring dess öfra lopp förekomma de tätaste urskogarna.

Den man, som till först trängt fram genom dessa trakter, är upptäcktsfararen *Stanley*.

Området kring mellersta Kongo är bebodt af *bantunegrer* och ett fåtal europeiska kolonister. Det utgör sedan år 1885 en stat, *Kongostaten*, hvars styresman konungen af Belgien är. Landet är svårtillgängligt, men rikt på palmolja, elfenben och gummi.

Hela nedre Guineakusten är i européers våld.

Vikbottnen norrom ekvatorn äges af Tyskland; därinvid finnes det franska Kongo samt söder om flodmynningen en bred kuststräcka, som tagits i besittning af Portugal.

Negerrasens kännetecken äro följande: grofva lemmar, långa armar, platta fötter, kort bred näsa, stora käkar och tjocka läppar. Hudfärgen är mörk, växlande från bäcksvart till brungul; det korta håret är krusigt eller ulligt.

Negern är hvarken uppfinningsrik eller företagsam; han har svårt att fatta någonting, som han ej kan se eller höra. Hans lynne är lätt upprördt. Af glädje ser man honom hoppa, dansa och sjunga; af sorg tjuta, rifva sig i håret och rulla sig på marken. I allmänhet äro negrerna godmodiga och gästvänliga, men gäller det fiender, lägga de i dagen prof på mycken grymhet.

Negern går naken, ty luftens värme gör att han ej behöfver kläder. Gärna pryder han sig dock med glaspärlor, snäckor, fjädrar samt arm- och fotband af mässing. Boningarna uppföras vanligen i form af breda kupor. De bestå af en trädstomme, öfvertäckt med palmblad, bark eller halm. Husgerädet utgöres af några mattor, skålar samt en större mortel för sönderkrossandet af sädeskornen. Negern föraktar ej något som kan ätas. Kött tycker han dock mycket om, likaså njutningsmedlen tobak och palmvin. Några negerfolk äro människoätare.

Hvad negrernas religion angår, så utgöres den mera af en det ondas tjänst än det godas tillbedjan. De svarte anse, att den gode anden, som skapat världen, aldrig skadar människorna, hvarför man ej behöfver bekymra sig om honom, hvaremot de onda andarnas vrede måste blidkas genom offer och gåfvor.

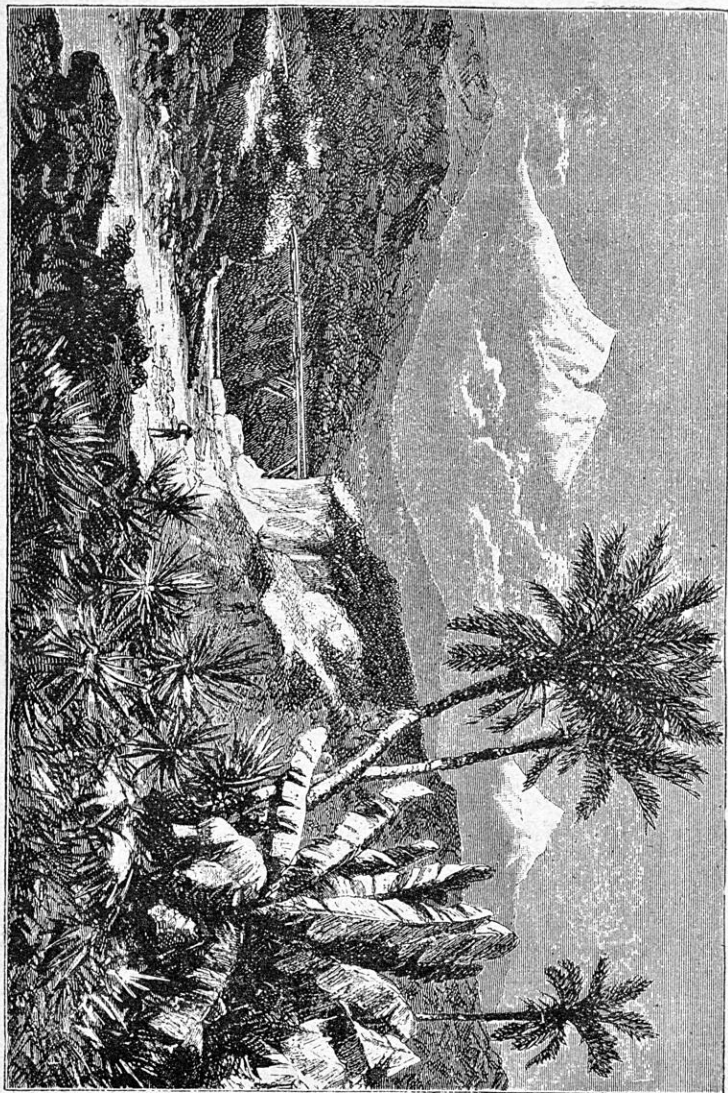
Flere familjer äro förenade till en stam, öfver hvilken en höfding härskar. Men det ges ock stora af negrer bebodda områden, hvilka styras enväldigt af konungar. Dessa sälja sina undersåtar eller afträta dem, när de så önska.

4) **Ostafrikanska sjöområdet** sträcker sig från Abessinien i N till *Sambesi* i S. Den sistnämnda floden bildar de ståtliga *Viktoriafallen* och upptager vattnet från den långsmala sjön *Njassa*. *Tanganika* afbördar sitt vatten genom Kongo, de nordliga sjöarna genom Nilen. Platån mellan sjöarna har en betydlig höjd öfver hafvet. Vid dess ostrand resa sig de snöhöljda högfjällen *Kenia* (tätt under ekvatorn) och sydligare *Kilima-Ndscharo* 6,000 m, Afrikas högsta berg.

Området innanför sjöarna och kusten hafva tyckarna slagit under sig. *Sansibarkusten* styres af en arabisk sultan efter engelsmännens önskan. *Somalihalföns* kust kalla italienarne för sin.

Neger.

III. Sydafrika.

Den i söder tillspetsade delen af Afrika har en ostlig fruktbar kust och en västlig mindre välbevattnad. Mellan dem utbreder sig ökenstämpan *Kalahári* till *Oranjerfloden*. Längst i öster åtföljes kustlinjen af flere dubbla rader berg med trappformade afsatser. Befolkningen utgöres af *kaffrer* i O samt *hottentotter* och holländska nybyggare (boers) i W.

Kaffrerna lifnära sig genom boskapsskötsel och jordbruk. Deras rymliga hyddor äro samlade till större byar. Kvinnorna sköta fälten och tillreda maten, hvaremot männen vårda boskapen och tillverka kläder och husgeråd. I krig äro kaffrerna mycket tappra; deras vapen bestå i båge, pil, spjut och klubbor.

Söder om Oranjerfloden finnes den engelska kolonin *Kaplandet*. Detta har ett mildt klimat, och många européer hafva bosatt sig där. Fårskötsel, frukt- och vinodling äro betydande. I guld- och diamantgrufvor arbetas det träget. Hufvudstaden inom Kaplandet är *Kapstaden*, en viktig station på handelsvägen till Indien.

IV. Öarna.

Utanför den sydöstra kusten, skild genom ett bredt sund från fastlandet, ligger den väldiga ön *Madagaskar*. Den omfattar både berg, skogar, fält och vida sumpmarker. Fransmännen hafva kufvat *hova-folket* och eröfrat ön.

Öarna i Atlanten äro små. Den viktigaste är *Madeira*, känt för sitt hälsosamma klimat och sitt goda vin. On är en portugisisk koloni. Portugal äger ock ögruppen *Azorerna* (apelsinodling) och *Kapverdiska öarna* utanför Afrikas västligaste udde. De vulkaniska *Kanarieöarna* längre norrut ägas af Spanien.

Engelsmännen innehafva den lilla, ensamt belägna klippön *S:t Helena*.

4. AMERIKA.

Allmän öfversikt. Amerika, ofta äfven kalladt Nya världen, är något mindre än Asien. Det sträcker sig utöfver 140 breddgrader och är sålunda den längsta världs-

delen. Amerika omfattar två breda fastland, förenade genom det smala *Panamá näset*. Sydamerika är liksom Afrika en väldig trehörning utan större vikar och halföar. Nordamerika åter har mera inskurna kuster och omges i N och S af större ögrupper.

Gamla världens berg utmärka sig genom en östlig—västlig riktning. Nya världens förnämsta kedjeberg sträcka sig från NW åt SO. De kunna betraktas såsom fastlandets ryggrad. Sitt ansikte har Amerika riktadt mot Atlanten. Åt detta håll äro kusterna lätt tillgängliga.

Nya världens urbefolkning utgöres af den indianska eller röda rasen. Man förmodar, att de första af den öfver Beringssund invandrat från Asien. I tionde århundradet landade norrmen vid Nordamerikas kust, men deras upptäckt af landet blef snart förgäten. Flere århundraden förgingo, innan Columbus gaf sig ut att söka en västlig väg till Indien och år 1492 nådde fram till de Västindiska öarna. Sitt namn Amerika erhöll dock den nya världsdelen af en annan europé, Amerigo, som utgifvit en beskrifning öfver den Nya världen. Till Nordamerika började sedan talrika familjer af germanisk härkomst invandra, medan de romaniska folken, spanjorer och portugiser, togo Sydamerika i besittning. Från Afrika inhämtades skeppslaster med negerslafvar. På detta sätt, men ännu mer genom den frivilliga invandringen, ökades befolkningen hastigt. Man uppskattar den t. n. till 125 miljoner, af hvilka 75 milj. äro hvita och de återstående utgöras af negrer, indianer och blandfolk af hvita, svarta och röda.

Efter Amerikas upptäckt har växt- och djurvärlden därstädes undergått flere förändringar. Den nya världen gaf åt den gamla de fem viktiga kulturväxterna majs, potäter, tobak, kakao och kinaträdet (af dess bark tillredes kinin), men emottog i stället de europeiska sädesslagen, sockerröret och kaffebusken samt de europeiska husdjuren.

NORDAMERIKA.

Läge och kuster. Nordamerikas västra kust sköljes af Stilla hafvet, som genom Beringssund står i förening med Norra Ishafvet. Detta är uppfyllt af stora öar så-

som t. ex. *Baffins land*, hvilket genom *Davis* (dävis) *sund* skiljes från *Grönland*. Mot Atlanten sträcker sig den breda halfön *Labradör* O om *Hudsonviken*. Utanför *Labrador* befinner sig ön *New Foundland* (nju fundländ) omgifven af fiskrika vatten. Nordamerikas östra kust är rätt mycket inskuren. I SO framskjuter den låga sumpiga halfön *Florida* mellan Atlanten och *Mexikanska viken*.

Från *Florida* sträcker sig en yttre båge af små holmar och en inre båge af stora öar mot Sydamerikas fastland. De omsluta det Karaibiska innanhafvet. Af dessa *Porto Rico* öar äro *Cuba*, *Haiti* och *Jamaica* de förnämsta.

Yttförhållanden. Nordamerika utfylles af ett långsträckt högländ i W och bredt lågländ i O. Söderut höjer sig Mexikos torra högslätt, omgifven af randberg. De östra bergen åtfölja vikens strand och fortsättas nordligare af *Klippbergens* höga vilda kedjor med snöhöljda toppar. Utmed Amerikas västkust sträcka sig från spetsen af den långsmala Kaliforniska halfön *Kordillerna*, hvilkas hufvuddelar benämnas *Sierra Nevada* (snöbergen) och *Hafsalperna*. Öfver de sistnämnda höjer sig toppen *Sankt Elias*, 5,000 m. Mellan de tvenne bergssystemen, d. v. s. mellan Klippbergen och raudbergen vid Stilla hafvet, utbreda sig vida högslätter, genomskurna af djupa flodbäddar.

Öfver lågländets östra del stryka *Alleghanies* (ellegénis) bergens i jämna veck lagda kammar.

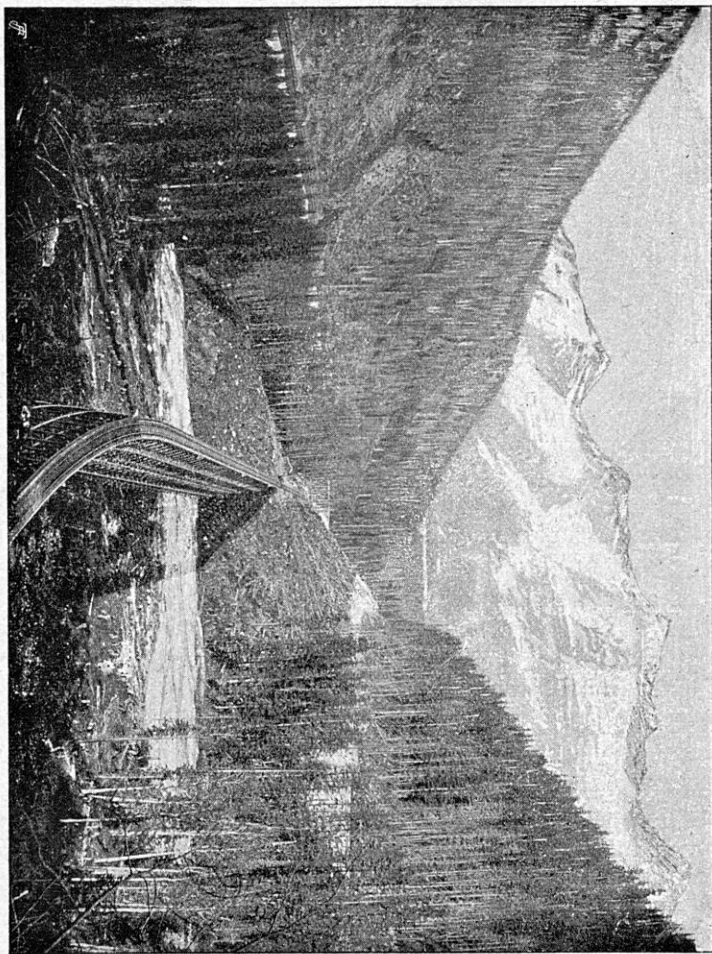
Sjöar och floder. Nordamerika är rikt på vattendrag. Efter deras aflopp till skilda haf kan man indela dem i 4 större grupper.

1) Till Stilla hafvet flyta: *Jukon* (till Beringshaf), *Columbia* samt *Colorado* till Kaliforniska viken.

2) Till Norra Ishafvet utfaller *Máckenzie floden*, som bildar aflopp för flere sjöstråtar.

3) Till Atlanten rinner *Sankt Lorenz-floden*, hvilken afför vattnet från 5 stora sjöar. Nordligast ligger *Öfre sjön*, som står i förbindelse med *Michigan* (misjigän) och *Huron* (juren). Från *Huron* strömmar vattnet till *Erie* (iri) och därifrån mellan och öfver klippväggar, bildande det beryktade vattenfallet *Niágara* (50 m högt).

4) Till Mexikanska viken utrinne genom ett sum-
pigt, osundt delta *Mississippi*, som från Klippbergen emot.
tager den väldiga *Missouri*. Dessa två floder hafva till.

Järnväg mellan Klippbergen.

samman en längd af 6,700 km, hvilket är en längre sträcka
än något annat rinnande vatten bildar.

Ett område utan aflopp ligger väster om Klippbergen kring 50:de breddgraden. Vattnets beskaffenhet framgår af namnet *Stora Saltsjön*.

Klimat. Öarna norr om Amerika och stränderna af Hudsonviken hafva ett polarklimat med en lång, isande kall vinter och kort sommar. Grönland är till största delen täckt af en väldig inlandsis, som småningom skrider ned mot kusterna och där brytes i stora stycken. Af en kall ström föras dessa simmande isberg långt söderut.

Stillahafskusten har ett mildt klimat med riklig nederbörd. Emedan de inre höglätterna äro utestängda från fuktiga hafsvindar, äro de regnfattiga, ja delvis ökenartade. Öfver det stora låglandet kan såväl sommarvinden från Mexikanska viken som den kalla nordan fritt spela. Där framträda motsatserna mellan sommarvärmerna och vinterkölden skarpt. Endast vid sydkusten och på de Västindiska öarna är klimatet under hela året varmt.

Kultur-växterna äro numera till stor del af samma beskaffenhet som i gamla världen. På de Västindiska öarna odlas socker, kaffe och tobak. Kring Mississippis öfre lopp växer hvete, kring det mellersta majs. Det nedre loppet omgifves af jordens största bomullsplanteringar.

På slättlandet i N och på Klippbergens östra sluttningar finnas präktiga barrträdsskogar. I Kalifornien trifvas vinrankan och städse gröna löfträd. Där växa äfven på bergen smärre grupper af en jättetall (jordens resligaste träd), som når en höjd af 100 m. De vidsträckta grässlätterna västerom Mississippi, där indianerna fordom jagade vilda djur, äro redan till en del uppodlade och genomkorsade af järnvägar.

Djurvärlden. I Ishafvet förekomma mycket själar, hvaldjur, sjöfåglar och isbjörnar. I de nordliga skogarna vimlar det af gråbjörnar, mårdar och uttrar. Vid flodstranden bygga kolonier af bäfrar sina bon. Älgen och hjorten äro ännu allmänna, men buffeln håller på att försvinna. Af inhemska skadedjur må nämnas krokodiler i Mississippi och skallerormar.

Våra vanliga husdjur hästen, hornboskapen, svinet och hunden förekomma öfverallt i de odlade bygderna.

Indian i krigsdräkt.

tro, att „den store anden“ skapat världen och att han till de sälla jaktmarkerna upptager de allidnas andar. Gudstjänsten består i besvärjelser och i vilda danser.

Stater och kolonier. I politiskt afseende är Nordamerika deladt mellan

	{	Förenta staterna.
1) <i>Inhemska världen</i>		Förbundsrepubliken Mexico.
		Centralamerikas fristater.
		Ön Haitis republiker.
2) <i>Europeiska besittningar</i>	{	Engelska.
		Franska.
		Danska.

FÖRENTA STATERNA.

utgöras f. n. af 45 smärre *) stater, hvilka ingått ett förbund. I spetsen för detta står en på fyra år vald president och en lagstiftande församling, sammansatt af ombud från alla stater. Sina egna inre angelägenheter får enhvar stat efter godtfinnande fritt sköta.

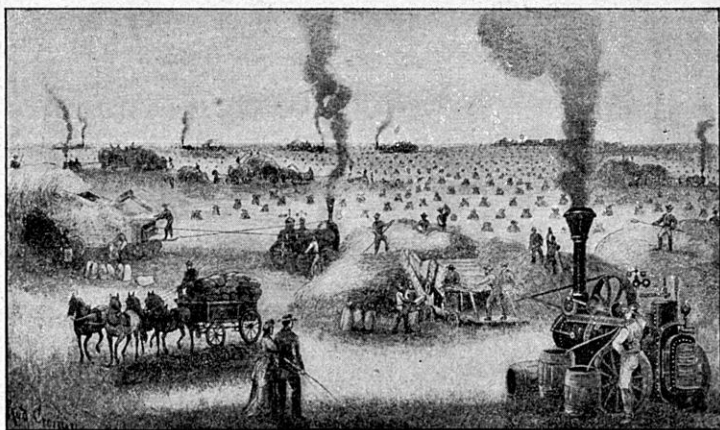
De 13 ostligaste staterna vid Atlanten äro f. d. engelska kolonier. De gjorde sig fria år 1776. Under detta århundrades senare hälft har befolkningen genom invandrade européer raskt

*) Efter europeiska mått äro de dock ej små; staten Texas t. ex. är större än Österrike-Ungern.

stigit (f. n. 75 milj.) och många nya stater tillkommit, hvilka upptaga „den stora vilda västern“. Flertalet af de inflyttade har kommit från Tyskland, England, Irland och Skandinavien. Också från Finland (främst Österbotten) hafva många familjer och enskilda personer öfverflyttat. De hafva vanligen sökt arbete som skogs- eller grufarbetare. I trakten söder om Michigan påträffas finska familjer i större grupper.

Folkbildningen står ganska högt, ty skolornas antal är stort. Någon statsreligion finnes ej. De enskilda församlingarna få själfva uppföra åt sig kyrkor och välja samt betala sina präster.

Näringarna äro högt utvecklade, ty i Förenta staterna arbetas det mycket och raskt. Amerikanen säger:

Skördefält i „den stora västern“.

„tid är pengar“. Ångmaskinen tages till och med i anspråk, då det gäller att plöja eller skörda stora fält.

Hästräfsan, radsäningsapparaten, symaskinen, telefonen, den elektriska glödlampan m. fl. nyttiga ting äro uppfunna i Amerika.

De viktigaste varor, som Förenta staterna sända ut i världshandeln äro: säd, (hvete och majs), bomull, kött, petroleum, tobak och maskiner. Importen omfattar främst kaffe, socker, siden och ull. Handeln befrämjas af stora segelbara floder och kanaler. Järnvägarna

äro längre än Europas alla banor, och handelsflottan är näst den britiska den största i världen.

Det gångbara myntet är dollarn (100 cent = 5 mark 30 p.).

Städerna äro särdeles talrika och växa fort. De hafva snörräta gator och nymodiga byggnader. I alla finnes det fabriker. Vid östra kusten ligga från N till S räknadt bl. a. följande större städer:

Boston (båstn). Utmärkta skolor. Fabriksstad. — *New-York* (nju-jårk). Nya världens största stad. Hufvudort för invandringen från Europa. Flere än 10,000 fabriker. Med förstäderna har denna jättestad 2 1/2 milj. inv. — *Filadelfia* med liflig bokhandel och många läroverk. Utförsel af petroleum. Öfver 1 milj. inv. — *Washington* (oåschingtn), unionens (förbundets) hufvudstad, där årligen kongressen sammanträder.

Vid sydkusten ligger *New Orleans* (nju-årllins) i en osund trakt i Mississippis delta. Hufvudorten för bomullsexporten.

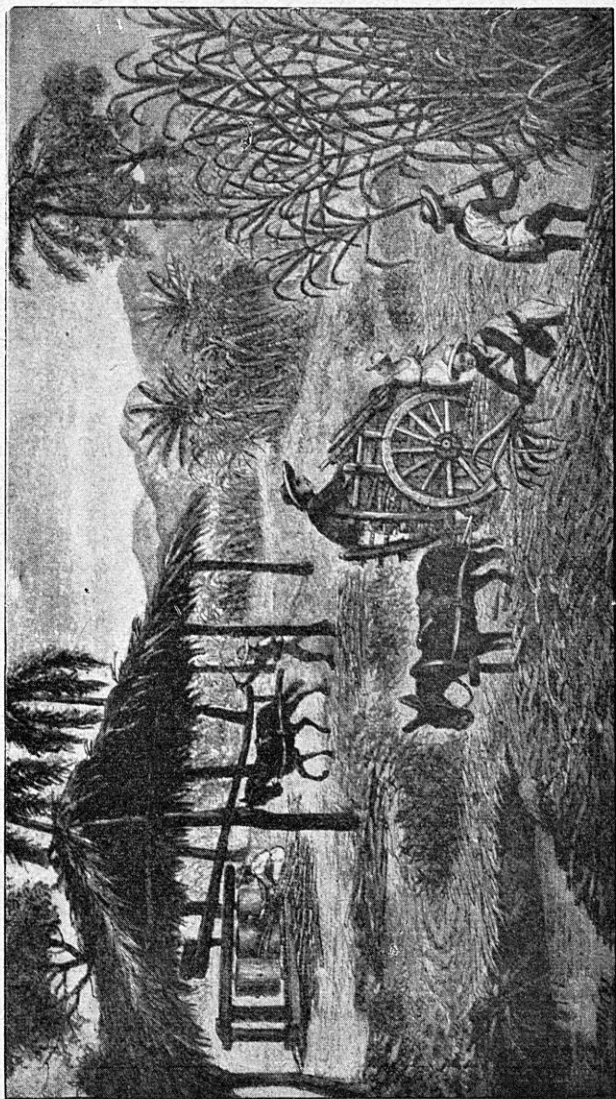
Vid Stillahafskusten befinner sig i ett härligt läge *San Francisco*. Handel på Asien och Australien. Från staden kan man med bantåg på en vecka resa öfver till New-York. — Den förnämsta staden inne i landet är *Chicago* (tschikago) vid södra ändan af Michigan. En knutpunkt för 15 järnvägar. Betydande handel med säd, fläsk och timmer. Boningshus med 15—20 våningar.

Den stora ön *Cuba* nyligen eröfrad af Spanien, är känd för sin rikedom på nyttiga växter. Där odlas mera sockerrör och finare tobak än någonstädes i världen.

MEXICO

omfattar den stora mexikanska högslätten samt halföarna *Kalifornien* och *Yucatan* (jukatan). Emedan landet var fattigt på skog, blef ej den indianska urbefolkningen i tillfälle att lifnära sig med jakt. Den måste syssla med jordbruk och fruktodling. Sålunda förefanns här i början af 1500-talet en indiansk stat med stora städer, industri och handel. Spanjorerna, som voro snåla efter Mexicos silfver, eröfrade landet, men i början af detta århundrade gjorde sig mexikanarne fria och bildade en förbunds-

republik efter Förenta staternas mönster. Af 10 milj. invånare är ungefär hälften indianer, resten är ättlingar

Skörd af sockerrör på Cuba.

till spanjorer eller till hvita och röda. Det spanska språket och den katolska läran äro de förhärskande. — Hufvudstaden *Mexico* ligger 2,300 m öfver hafvet i en trakt, som säges hafva „ständig vår“.

Centralamerikas republiker, fem till antalet, hafva en med *Mexico* likartad befolkning. Kaffe och mahognyträd äro viktiga utförsvaror. Det 50 km breda Panamanäset har man redan länge hållit på med att genomgräfvat. Nordligare är en annan kanal under arbete.

Ön *Haiti* är fördelad mellan tvenne negerfristater. Befolkningen utgöres af negrer och mulatter (ättlingar till negrer och hvita).

Engelska besittningar.

Hufvuddelen af Englands kolonier i Nordamerika utgöres af det såkallade *Cánadaväldet*. Detta område — till storlek något mindre än hela Europa — omfattar fastlandet mellan den 70° i N och 49° i S. Trakten norr om de stora sjöarna och *S:t Lorenz*-floden är tätast befolkad och således värdefullast. Jordbruk, skogsbruk och industri äro där de förnämsta näringarna.

Landet W om Hudsonviken har man kallat „amerikanska Sibirien“ för dess råa klimats skull. I skogsmarkerna ströfva ett fåtal indianstammar och hvita „pälsgämare“. *Canadaväldet* räknar blott 6 milj. inv., de flesta härstammande från England och Frankrike.

Engelsk besittning är ock den stora ön *New Foundland*, kring hvars sandbankar årligen mer än 100,000 fiskare infinna sig för att fånga torsk. — Af de västindiska öarna äger England de flesta små samt den bördiga *Jamaica*, som utsänder i världshandeln stora massor af kaffe, socker, tobak och rom (en spritdryck, som erhålles som biprodukt vid sockerberedning).

Danska besittningar. Danskarne äga 3 af de små västindiska öarna och ön *Grönland* uppe i höga norden. På dess sydvästra kust finnas några små danska kolonier. Grönlands invånare utgöres af *eskimåerna*, ett mongoliskt folk, som till utseende påminner om lapparne. I sina små enmansbåtar anställa de jakt på själar och hvalrossar. Späcket utgör en omtyckt föda. Eskimåerna gå klädda i skinn. Hunden är deras enda husdjur.

Franska besittningar. Några af Västindiens mindre öar.

SYDAMERIKA.

Sydamerika påminner något om Afrika. Däremot skiljer det sig från nämnda världsdel ganom utsträckningen af sina lågland och mängden af segelbara floder. De båda kontinenterna äro fattiga på öar. Sydamerikas största ö är *Eldslandet*, hvilket genom *Magellans* (Magalljans) sund skiljes från dess sydligaste spets.

Ytförhållanden. Världsdelens genomstrykes af *Anderna*, hvilkas väldiga fjällmassa reser sig brant öfver Stillahafskusten. Den södra hälften består af en hufvudkedja, öfver hvilken vulkanen *Aconcagua* höjer sin snöhöljda hjässa 7,000 m. Norr om vändkretsen delar sig hufvudkedjan i två, ställvis tre, kammar, som omsluta inre högslätter. *Quitos* (kitos) *högslätt*, tätt under ekvatorn, är omtalad för sina många vulkaner och ofta återkommande jordbäfningar.

Vid nordkusten ligger enstaka för sig *Guyanas högland*, i W kringflutet af floden *Orinoco*.

Östra delen af Sydamerika upptages af *Brasiliens bergland*, genomdraget af kedjor i kustens hufvudriktning och bevattnad af talrika floder.

Midten af världsdelens utfylles af ett väldigt lågland, som i en smalare och tvenne bredare flikar sträcker sig fram mot Atlanten. Slättbygderna väster om Orinoco äro fullkomligt jämna och täckta af manshögt gräs. Under den torra årstiden ligga de solbrända lerfälten kala och öde. Ett annat utseende har låglandet kring Amazonfloden. På hundratals kilometers område finnes ej en enda sten (infödingarnas språk har icke ens något ord som motsvarar sten). Marken består af fuktig, kraftig växtmylla, som ger näring åt palmer och andra träd i ändlösa urskogar. Mellan de höga stammarna slingra sig klängväxter så tätt, att det mångenstädes är omöjligt för människan att tränga sig fram utan att med yxa hugga sig väg. All samfärdsel måste därför försiggå i båt längs floderna. Djurlifvet i urskogen är utomordentligt rikt. Bland trädens grenar röra sig vrålande apor och grannt skimrande papegojor och kolibri. På marken kräla ormar, skorpioner samt krokodiler vid flodstränderna.

Vattendrag. *Amazon-floden*, jordens vattenrikaste älf, upprinner på högslätten, bryter sig därpå en väg genom bergen och träder ut på låglandet, upptagande talrika tillflöden (t. ex. *Madeira*). Flodens mynning är så bred som en stor hafsvik.

Sydamerikas andra hufvudflod är *Paraná*, som förenar sig med *Paraguay* och *Uruguay* samt bildar den breda mynningsviken *Rio de la Plata*. Parana omgifves af jämna slätter (*pampas*), beväxta med groft gräs. Där beta hjordar af hornboskap, vallade af beridna herdar.

Klimat. Två tredjedelar af Sydamerika äro belägna inom heta zonen. Kring flodstränderna härskar drifhustemperatur, och hettan försvagar människornas krafter. På högslätterna råda friska vindar och vårväder; därför har man där anlagt byar och städer. Nederbörden är riklig utom vid mellersta delen af Stillahafskusten.

Befolkningen i Sydamerika är ytterst fåtalig i förhållande till den stora landmassan. Man uppskattar den till blott 35 miljoner. Den tätaste folkmängden hafva kusterna och högslätterna, den glesaste åter urskogarna och grässlätterna. Invånarne utgöras af indianer, inflyttade européer och deras afkomlingar, blandfolk och negrer. Indianerna kan man fördela i tvenne grupper, den ena omfattande halfbildade kristna indianer, hvilka äro jordbrukare eller bo i städer, och den andra, vildar i skogar och bergstrakter. De bo icke i byar, utan hvarje familj har sin hydda aflägsen från de andras.

Det spanska språket och den romersk-katolska läran äro i Sydamerika förhärskande.

Stater. På 1820-talet gjorde sig de spanska kolonierna i Sydamerika fria och bildade republiker efter Förenta staternas exempel. F. n. äro staterna 10 till antalet. Deras utveckling har hämmats genom att så många af invånarne varit lata, egennyttiga och maktlystna. Inbördes krig hafva ofta stört det fredliga arbetet. Utaf de 10 staterna äro följande 4 de viktigaste:

1) **Brasilien** (15 milj. inv.) omfattar *Amazon-flodens* område och det stora östra höglandet. Kaffe odlas så mycket, att mer än hälften af jordens hela kaffeskörd kommer från Brasilien. Stora planteringar med socker,

bomull och tobak förekomma äfven. *Rio Janeiro* (schaneiro vid södra vändkretsen är hufvudstad.

2) **Argentina** (= silfverlandet) upptager det stora landet S om Brasilien. Boskapsskötseln är hufvudnäringen. Landet lämnar följande viktiga utförsvaror: ull, hudar, kött och talg. Hufvudorten *Buenos Ayres* (= god luft) är Sydamerikas största stad, $\frac{1}{2}$ milj. inv.

3) **Chile** (tjile) utgör ett långsmalt kustområde vid Stilla hafvet. I denna stat har bättre ordning rådt än i de flesta andra sydamerikanska stater. Folkbildningen står ock högre. Chile är hemlandet för potatisen. Säd, salpeter, silfver och koppar utskeppas.

4) **Columbia** ligger norr om ekvatorn. I denna fristat bilda indianer folkets flertal. Landet är rikt på naturprodukter, t. ex. *guld* och *kaffe*, men människorna äro oföretagsamma.

Invid västkusten finnas staterna *Ecuador*, *Perú* och *Bolivia*.

Mellan Orinoco och Amazon-flodens mynning ligger det osunda, kryddrika *Guyana*, bestående af engelska, holländska och franska besittningar.

5. AUSTRALIEN.

och

POLYNESIEN.

1) Australien.

Läge och naturbeskaffenhet. Australien (= sydlandet) är den minsta af alla världsdelar. Den är därjämte den enda, som är helt och hållet belägen på södra halfklotet. Till sina fysiska förhållanden erbjuder den ringa omväxling. Kusterna äro föga inskurna och likna således Afrikas och Sydamerikas. Af hafsvikar äro de största *Karpentaria viken* i N och *Australbukten* i S. Endast utmed östra kusten stryka berg; längst i SO höjer sig Australalpernas högsta topp 2,200 m hög. Hela den öfriga delen af fastlandet utgör ett flackt lågland med några enstaka mindre berggrupper i midten. Man har

därför liknat Australien vid en jättestor tallrik med kanten på några ställen nedplattad.

Emedan de östra fjälltrakterna hindra de ostliga regnförande vindarna att tränga in, upptages fastlandets största del af öknar och stäpper. Dessa sistnämnda äro på milsvida sträckor beväxta med tät, låg, taggiga buskar, hvilka omöjliggöra eller försvåra människans framträngande. Australien består sig blott en enda större flod *Murray* (mörre) med dess norra biflod *Darling*. De öfriga vattendragen bestå af rader af saltvattenputtar. Endast då regn fallit, stiger vattnet öfver de låga gyttjiga stränderna. Äfven sjöarna lida brist på vatten.

Växt- och djurvärld. Skogarna bildas mest af gummiträd (*eucalyptus* *), hvilkas stammar stå långt från hvarandra. De skänka föga skugga, emedan bladen äro ställda på kant mot grenarna. Närmare ostkusten finnas gräsbeväxta slätter och fält, där hvete, bomull, socker-rör, vinrankan, äpplen, potatis och andra kulturväxter odlas.

Likasom Australiens inhemska flora (växtvärld) är äfven dess ursprungliga fauna (djurvärld) fattig på arter. Det största däggdjuret är kängurun, som, skuttande med sina långa starka bakben, undflyr sina förföljare. Af fåglarna må nämnas svarta svanar och paradisfåglar. Giftiga ormar förekomma i mängd. — Européerna hafva numera infört gamla världens viktigaste husdjur såsom häst, oxe, får, svin och kamel, hvilka trifvas utmärkt på de gräsrika slätterna. Kaninen och gråsparfven hafva ökat sig så otroligt, att de flerstädes åstadkomma betydande skada.

Inbyggare. Världsdelens urinfödingar utgöras af *australnegrerna*, hvilka bilda en skild ras för sig.

De skilja sig från Afrikas negrer genom sin yfviga, buskiga hår- och skäggväxt samt sina klena bygda lemmar. Landets ofruktbarhet omöjliggör en stadig bosättning. Australnegrernas stammar draga omkring från ställe till ställe för att söka sig föda. Allt duger åt dem till mat; till och med larver, ödlor och människokött spisas med god smak. Jakt på känguru och emu (en mindre

*) Man har uppmätt ända till 160 m höga *eucalyptus*arter eller träd, hvilka således äro dubbelt så höga som de högsta kyrktorn i Helsingfors.

strutsart) utgör männens hufvudsakliga sysselsättning. Ofta inträffar emellertid hungersnöd; vid sådana tillfällen spännes en rem, „hungerbältet“ kring midjan för att minska känslan af svält. Australierna höra till jordens lägst stående folk. Af trä eller sten äro alla deras redskap och vapen tillverkade. Deras enkla religion består i fruktan för de aflidnas andar. För kristendom och hyfsade seder hafva de visat sig oemottagliga.

Infödingarnas antal minskas allt sedan den tid européer begynt inflytta. År 1788 grundade engelska regeringen i sydostligaste delen af Australien en koloni för

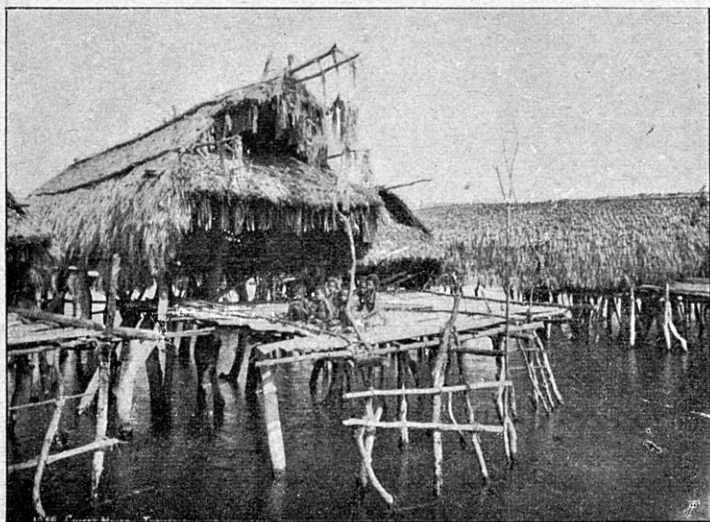
Skogsbild från Australien.

straffångar. Snart följde fria män med sina familjer efter, och då i början af 1850-talet rika guldlager upptäcktes, invandrade stora skaror af engelsmän och tyskar. Australien blef ett engelskt kolonialvälde, och det engelska språket blef det förhärskande. De inflyttade togo ihop med sådant arbete, som passade för naturförhållandena. Jordbruket och boskapsskötseln, främst fåravveln, togo rask fart. Australien utsänder mera ull i

världsmarknaden än något annat land. Kött och smör skickas i fruset tillstånd till England.

Landet är indeladt i 6 kolonier med skilda lagstiftande församlingar, men förvaltade af guvernörer, utsedda af engelska regeringen. De hafva nyss beslutat att sammansluta sig under namn af Australiens förenta stater. Troget tillämpande sitt valspråk: „Gå framåt, Australien!“ hafva kolonierna såväl på de praktiska arbetenas som vetenskapens område redan utfört märkliga saker.

Städerna äro jämförelsevis få. *Sydney* (siddne) vid östra kusten är Australiens förnämsta handelsstad. Uni-

En höfdings bostad på Nya Guinea.

versitet. — *Melbourne* (melbörn) fabriksort i en nejd med rika guldgrufvor, $\frac{1}{2}$ milj. inv.

Från *Adelaide* (adeläd) på sydkusten går en telegrafledning norrut öfver kontinenten och står genom kabelledning i förbindelse med Java och den öfriga världen.

Till Australien räknar man den fruktbara ön *Tasmanien* (med hvit befolkning) samt den rad af öar, som i en lång båge sträcker sig från *Nya Guinéa* till *Nya*

Seeland. Den sistnämnda ön har liksom Italien formen af en stöfvel. Den ligger på motsvarande breddgrader, ehuru söder om ekvatorn. Nya Seeland delas genom *Cooks sund* i tvenne hälfter. Den södra ön är genomdragen af snöhöljda alper, på den norra finnas talrika vulkaner och heta källor. Klimatet är utomordentligt mildt och hälso-samt. Infödingarna hafva af engelska kolonister blifvit undanträngda till norra ön. De senare betjäna sig hufvudsakligen af följande näringskällor: hvete- och linodling, fårskötsel, grufdrift (guld och stenkol) samt fiske. På de smärre nordliga ögrupperna och det stora Nya Guinea (näst Grönland jordens största ö) bo *papuas*, ett svarthyadt buskhårigt folk.

Deras hus af bamburör äro byggda på höga pålar vid stränderna. Ön är delad mellan engelsmän, holländare och tyskar. Våldiga urskogar och höga berg göra det svårt att tränga fram till de inre delarna af ön. De tjufska, människoätande infödingarna utgöra ock ett hinder för européerna.

Hela invånareantalet i Australien och på de här omnämnda öarna har man uppskattat till 6 miljoner, eller blott 2,2 på □ km.

1) Polynesien,

„de många öarnas värld“, omfattar flere tusen öar och holmar kringströdda öfver Stillahafvet. De höga öarna hafva vulkanisk natur, de låga äro ringformade korallöar. Dessa hafva uppstått på följande sätt. På hafsbottnen aflagra de små koralldjuren kalk i trädlikt förgrenade massor. Då dessa nått vattenbrynet, öfvertäckes refvet småningom med sand, musselskal, sjögräs och annat som vågorna vräka upp. Växtfrön delföras af vind och vågor. Med driftimmer följa ödlor, insekter och andra smådjur, äfven sjöfåglar infinna sig, och så har det under årtusenden danade landet fått sin växt- och djurvärld. Slutligen tar människan det i besittning. — Stränder, hvilka äro omgifna af undervattens korallref äro för fartygen mycket farliga.

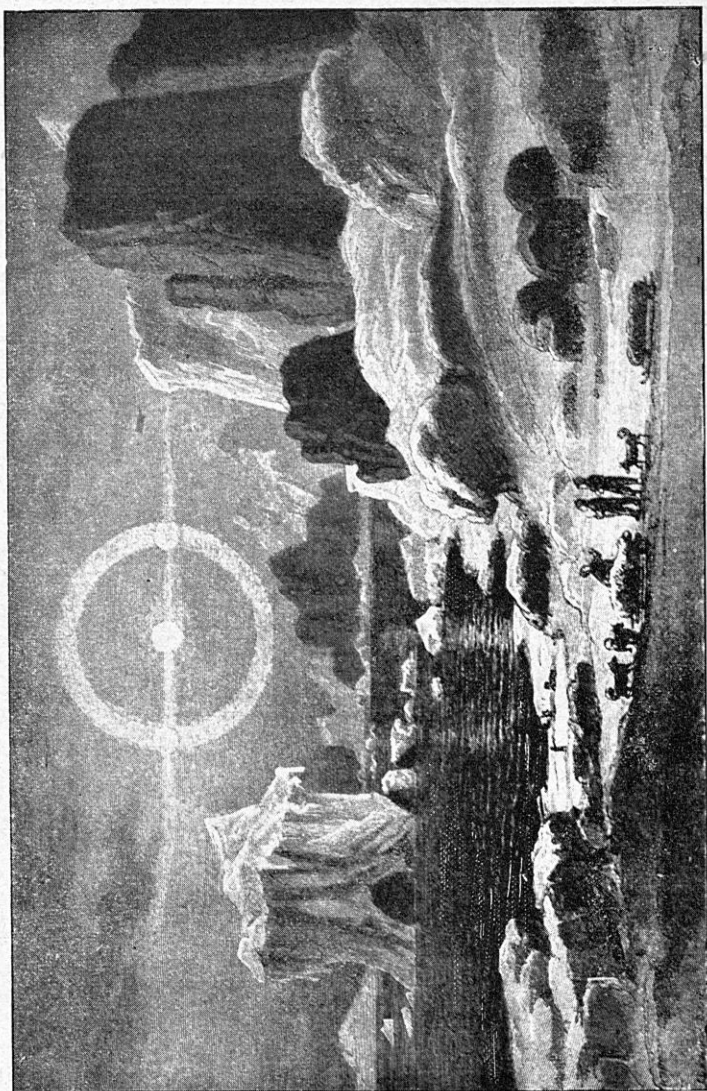
Alla Söderhafsöarna hafva ett härligt klimat — sommar året om — ty hettan mildras af oceanens närhet. På de låga öarna förekommer knappast något annat träd än kokospalmen, hvars frukter utgöra infödingarnas huf-

vudnäring. På de nordliga bergiga öarna trifvas därjämte sagopalmen, brödfrukträdet, bananen och socker-röret.

Kokospalmen blir ett resligt träd med en krona af ett knippe långa fjäderformade blad. Mellan dem hänga i stora klasar de hårda nötterna, stora som barnhufvud. Nöten innehåller ett fast mandelsmakande lager och innanför detta den söta kokosmjölken. — Brödfrukträdet är likaledes en näringsväxt af stor betydelse. Det bär ymnigt under 8 à 9 månader af året stora sammansatta frukter. Före mognaden skäras dessa i skifvor, som stekas mellan upphettade stenar. Därvid få de smak som sött hvetebröd. Veden, bastet och bladen äro äfven användbara till hvarjehanda nyttiga saker.

Polynesierna — till antalet ungf. 400,000 — höra till den malajiska rasen. De hafva en reslig växt, gul-brun hudfärg och svart hår. Vida mera begåfvade än Australiens urinvånare hade bland dem utvecklats sig ett samhällsskick och seder, hvilkas egendomligheter*) börjat försvinna, efter det européer (spanjorer, engelsmän, fransmän och tyskar), tagit de flesta af ögrupperna i besittning. Själfständiga stater bilda ännu bl. a. *Sámoa öarna* (hufvudorten för handeln med kokosolja) och de längst i N belägna *Havaii-öarna*. På en af dem reser sig 3 väldiga vulkaner. Invånarne äro kända som duktiga sjömän. De äro numera kristna.

*) En sådan sed är *tatuering*; den består däri att på ansikte, armar, bröst och ben målas hvarjehanda röda och svarta figurer, hvilka inristas eller inbrännas i huden.

Landskap från polarkrakterna.

Polarländerna.

De väldiga ismassor, hvilka ständigt omsluta såväl nord- och sydpolen, hafva lagt stora hinder i vägen för utforskandet af dessa ogästvänliga nejder. Många vetenskapliga expeditioner hafva dock blifvit företagna, och en af de märkligaste var den som leddes af norrmannen *Nansen*. Han nådde år 1895 fram något norr om 86 breddgraden.

G. H.

Söderström & C:o Förlagsaktiebolag
Helsingfors.

FINLANDS HISTORIA

— för folkskolor —

af

P. NORDMANN.

Pris 1 mk.

Berättelser ur allmänna historien

af

P. NORDMANN.

Pris 1 mk 50 p.

Ofvanstående läroböcker, af hvilka den förra utkommit i fyra och den senare i tre upplagor, äro af Skolöfverstyrelsen godkända till begagnade vid landets folkskolor.

P. Nordmanns nya vackra Vägghkartor

öfver

Nordamerika. Pris uppfodrad 13 mk.

Sydamerika. „ „ 13 mk.

Australien. „ „ 13 mk.

Europa. „ „ 18: 50.

Asien. „ „ 18: 50.

Afrika. „ „ 18: 50.

 På samma blad som Asiens karta ingår en skild karta öfver Palestina, och denna är så stor och noggrann att skolorna icke behöfva anskaffa en särskild karta öfver detta land. Härigenom inbesparas en kostnad af c. 15 mark.

I den ansedda svenska pedagogiska tidskriften „Verdandi“ skrifver en recensent, att dessa vägghkartor äro *tydligare* och därjämte *billigare* än alla andra i Norden hittills utgifna kartor för skolornas behof.
